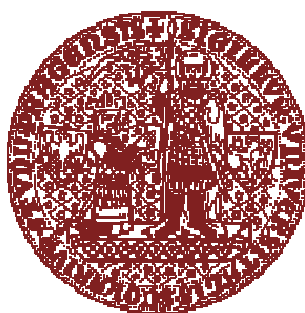

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2009

Tereza BÁRTÍKOVÁ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Tereza Bártíková

CHARAKTERISTIKA EKVÁDORSKÉ ŠPANĚLŠTINY

Characteristics of the Ecuadorean Spanish

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Bohumil Zavadil, CSc.

Konzultant:

Praha, 2009

PhDr. Anna Mištinová

Touto cestou bych ráda poděkovala konzultantce mé diplomové práce **PhDr. Anně Mištinové** za její ochotnou spolupráci a odbornou pomoc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využívané prameny a literaturu.

V Praze dne 1. září 2009

Tereza Bártíková

.....

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. TEORIE VZNIKU AMERICKÉ ŠPANĚLŠTINY	11
2.1. PŘÍCHOD PENINSULÁRNÍ ŠPANĚLŠTINY DO AMERIKY	11
2.1.1. <i>Teorie o původu variant americké španělštiny</i>	12
2.1.2. <i>Indigenistická teorie</i>	12
2.1.3. <i>Polygenetická teorie</i>	12
2.1.4. <i>Teorie andaluského vlivu</i>	12
2.1.5. <i>Teorie koinizace a standardizace</i>	12
2.1.5.1. <i>Kontakt různých jazykových variant</i>	13
2.1.5.2. <i>Redukce a zjednodušení lingvistických rysů</i>	13
2.1.5.3. <i>Regionální „lingua franca“</i>	14
2.1.5.4. <i>Generace rodilých mluvčích</i>	14
2.1.5.5. <i>Standardizace</i>	14
3. GEOGRAFIE, HISTORICKÝ NÁSTIN A ETNICKÁ SITUACE V EKVÁDORU.....	15
3.1. GEOGRAFIE	15
3.2. STRUČNÝ NÁSTIN HISTORIE.....	15
3.3. ETNIKA A RASY EKVÁDORU	16
4. JAZYKOVÉ OBLASTI EKVÁDORU.....	19
4.1. GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ JAZYKOVÝCH OBLASTÍ	19
4.2. PŘÍČINY DIFERENCIACE JAZYKOVÝCH OBLASTÍ.....	19
4.3. STRUČNÁ JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA	20
4.3.1. <i>Sierra</i>	20
4.3.2. <i>Pobřeží</i>	21
4.3.3. <i>Oblast Amazonie</i>	21
4.3.4. <i>Galapážské ostrovy</i>	21
5. FONETIKA	22
5.1. INTONACE.....	22
5.2. PŘÍZVUK.....	23
5.2.1. <i>Změny v přízvukování slov</i>	23
5.2.2. <i>Úzus v přízvukování kultismů</i>	24
5.2.3. <i>Přízvuk u slov přejatých</i>	24
5.2.4. <i>Přízvuk u výpůjček z kečuánštiny</i>	24
5.2.5. <i>Vokativ</i>	24
5.3. SAMOHLÁSKY.....	24
5.3.1. <i>Sierra</i>	25
5.3.2. <i>Costa</i>	25
5.3.3. <i>Vokální změny</i>	25
5.3.3. <i>Vokální změny</i>	25
5.3.3.1. <i>Změny přízvučné samohlásky</i>	26
5.3.3.2. <i>Změny nepřízvučné samohlásky</i>	26
5.3.3.3. <i>Změny samohlásek stojících před samohláskou přízvučnou</i>	27
5.3.3.4. <i>Příčiny vokálních změn</i>	27
5.3.3.5. <i>Vliv souhlásek na vokální změny</i>	28
5.3.3.6. <i>Změny vnitřních posttonických samohlásek</i>	28
5.3.3.7. <i>Změny koncové samohlásky</i>	28
5.3.3.8. <i>Skupiny samohlásek o dvou vokálech</i>	29
5.3.3.8.1. <i>Hiáty</i>	29
A) <i>Skupina stejných otevřených samohlásek</i>	29
B) <i>Skupina odlišných otevřených samohlásek</i>	30
C) <i>Skupina: samohláska otevřená + zavřená</i>	31
D) <i>Skupina: samohláska zavřená + otevřená</i>	32
E) <i>Skupina: samohláska zavřená + zavřená</i>	33
5.3.3.8.2. <i>Diftongy</i>	34
5.3.3.9. <i>Další poznámky k samohláskám</i>	36
5.3.3.9.1. <i>Intervokální souhlásky</i>	37

5.3.3.9.2. Samohláska /u/	37
5.3.3.9.3. Vokalizace souhlásky	37
5.4. SOUHLÁSKY	37
5.4.1. Sierra	37
5.4.3. Costa	38
5.4.3. Knižní konsonantické skupiny	51
6. MORFOSYNTAX	53
6.1. ČLEN	53
6.2. ZVLÁŠTNOSTI RODU A ČÍSLA	54
6.2.1. Rod	54
6.2.1.1. Kolísání rodu	54
6.2.1.2. Změna rodu související se změnou koncovky	54
6.2.1.3. Změna rodu bez změny koncovky	55
6.2.2. Rod gramatický a přirozený	55
6.2.3. Rod a kečuánština	55
6.2.4. Rod a příslovce	55
6.2.5. Číslo	55
6.3. ADJEKTIVA	56
6.3.1. Komparativ	56
6.3.2. Superlativ	57
6.4. ZÁJMENA	57
6.4.1. Zájmena osobní	57
6.4.1.1. Užití osobních zájmen	58
6.4.1.2. Leísmo a loísmo	59
6.4.1.3. Enklytická zájmena	60
6.4.2. Přivlastňovací zájmena	60
6.4.3. Ukazovací zájmena	61
6.4.4. Neurčitá zájmena	61
6.4.5. Zájmena vztažná	61
6.4.6. Tázací a zvolací zájmena	62
6.5. ČÍSLOVKY	62
6.6. SLOVESA	63
6.6.1. Časování sloves	63
6.6.1.1. Časování nepravidelných sloves	64
6.6.1.1.1. Diftongace	64
6.6.1.1.2. Ser	65
6.6.1.1.3. Estar	65
6.6.1.1.5. Ir	66
6.6.1.1.5. Ver	66
6.6.1.1.6. Decir	66
6.6.1.1.7. Silné tvary jednoduchého perfekta	66
6.6.1.1.8. Nepravidelné tvary budoucího času	67
6.6.1.1.9. Rozkaz	67
6.6.1.1.10. Fonetické změny ve slovesném kmeni	67
6.6.1.2. VOSEO	67
6.6.2. Užití časů	70
6.6.2.1. Indikativ přítomného času	70
6.6.2.2. Indikativ budoucího času	71
6.6.2.3. Indikativ imperfekta	71
6.6.2.4. Indikativ složeného perfekta	72
6.6.2.5. Indikativ předminulého času	72
6.6.2.6. Indikativ předminulého času závislého	72
6.6.2.7. Indikativ předbudoucího času	73
6.6.2.8. Podmiňovací způsob jednoduchý	73
6.6.2.9. Podmiňovací způsob složený	73
6.6.2.10. Subjunktiv přítomného času	73
6.6.2.11. Subjunktiv imperfekta	73
6.6.2.12. Subjunktiv předminulého času	74
6.6.2.13. Subjunktiv budoucího času	74
6.6.2.14. Rozkazovací způsob	74
6.6.2.15. Infinitiv	75
6.6.2.16. Příčestí minulé	75
6.6.2.17. Gerundium	76

6.6.3. Opisné vazby.....	77
6.6.3.1. Vazby s infinitivem.....	77
6.6.3.2. Vazby s gerundiem.....	79
6.6.4. Užití slovesa <i>ser</i>	80
6.6.5. Zvratná slovesa.....	81
6.6.6. Slovesa reflexivně pasivní a neosobní.....	81
6.6.7. <i>Dizque</i>	82
6.6.8. Slovesná shoda.....	83
6.6.9. Slovesná rekece.....	83
6.6.10. Umístění slovesa.....	83
6.7. ADVERBIA.....	84
6.7.1. Adverbia času.....	84
6.7.2. Adverbia místa.....	85
6.7.3. Adverbia množství.....	85
6.7.4. Adverbia způsobu.....	86
6.7.5. Adverbia přitakací.....	86
6.7.6. Záporová adverbia.....	87
6.7.7. Adverbia dubitativní.....	87
6.7.8. Adverbializace adjektiva.....	87
6.7.9. Adverbializace substantiva.....	88
6.7.10. <i>Deminutiva</i>	88
6.7.11. Tvoření adverbii zdvojením adjektiva.....	88
6.8. PŘEDLOŽKY.....	88
6.9. SPOJKY.....	91
6.10. CITOSLOVCE.....	93
7. SLOVNÍ ZÁSoba.....	95
7.1. HISPANOAMERICKÁ SLOVNÍ ZÁSoba.....	95
7.1.1. Patrimoniální slovní zásoba.....	96
7.1.1.1. Adaptace patrimoniální slovní zásoby.....	96
7.1.1.1.1. Významová adaptace.....	97
7.1.1.1.2. Odvozování (derivace).....	97
7.1.1.1.3. Skládání slov a syntagmatické seskupování (kompozice).....	97
7.1.1.1.4. Další peninsulární slova v americké slovní zásobě.....	98
7.1.1.1.4.1. <i>Marinerismy</i>	98
7.1.1.1.4.2. <i>Peninsulární regionalismy</i>	99
7.1.1.1.5. Lexikální preference a varianty.....	99
7.1.1.1.6. Lexikální archaismy.....	100
7.1.2. Slovní zásoba indiánského původu.....	100
7.1.3. Africké vlivy.....	102
7.1.4. Vlivy ostatních jazyků.....	102
7.2. EKVÁDORSKÁ SLOVNÍ ZÁSoba.....	103
7.2.2. Odvozování (derivace).....	103
7.2.2.1. Tvoření jmenné (nominal).....	103
7.2.2.1.1. <i>Augmentativa</i>	107
7.2.2.1.2. <i>Deminutiva</i>	108
7.2.2.2. Tvoření slovesné.....	111
7.2.3. Skládání slov (kompozice).....	114
7.2.4. <i>Indigenismy</i> kečuánského původu.....	115
8. MIMOHISPÁNSKÉ JAZYKOVÉ Vlivy.....	118
8.1. KEČUÁNŠTINA.....	118
8.1.1. <i>Media Lengua</i>	119
8.2. AFRICKÉ Vlivy.....	119
8.2.1. Černošská populace v Ekvádoru.....	119
8.2.2. <i>Valle del Chota</i>	120
9. ZÁVĚR.....	125
10. RESUMÉ V ČESKÉM JAZYCE.....	127
11. RESUMÉ VE ŠPANĚLSKÉM JAZYCE.....	129
12. RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE.....	132

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	134
PŘÍLOHY	138

1. ÚVOD

Cílem této diplomové práce je přinést souhrnný náhled na problematiku ekvádorské španělštiny. Můžeme se setkat s pracemi, které se zabývají jednotlivostmi nebo některými dílčími tématy, avšak pohled na ekvádorskou variantu jako na celek spíše chybí.

Ekvádorské území se dělí na čtyři jazykové oblasti: oblast pobřeží, horský region, amazonský prales a Galapážské ostrovy. V této práci jsme se soustředili pouze na oblast pobřeží a hor. Amazonie byla vynechána z toho důvodu, že je z dialektálního hlediska příliš různorodá, avšak zároveň málo prozkoumaná. Zvláštní pozornost jsme nevěnovali ani Galapágám, neboť vědci se touto oblastí zabývají jen zřídka.

Na úvod je třeba zdůraznit, že se jedná o práci, která se zabývá současnou ekvádorskou španělštinou, a z toho důvodu je oproštěna od širšího diachronního náhledu. Na historický jazykový vývoj je odkazováno jen velmi povrchně a pouze tehdy, pokud je jeho přiblížení nutné pro pochopení určitého jevu.

Jak již bylo zmíněno, práce je pojata jako komplexní pohled na ekvádorskou variantu španělštiny, proto neopomíná ani taková témata, jako jsou teorie o původu americké španělštiny, její diferenciace od španělštiny evropské aj. Je logické, že vzhledem k tomu, že ekvádorská varianta španělštiny má stejný nebo podobný základ jako ostatní varianty hispanoamerické, uvádíme v práci mnoho odkazů na obecné rysy hispanoamerické španělštiny. O to více se však práce soustřeďuje na to, co je pro ekvádorskou španělštinu příznačné, nebo čím se od ostatních variant odlišuje (např. *voseo*, opisné vazby slovesné aj.). Některé zvláštnosti jsou dány především vlivem kečuánštiny. Ten je patrný ve všech jazykových složkách, od fonetiky přes morfosyntax až po slovní zásobu, a právem je mu věnována celá kapitola. Neopomněli jsme zmínit ani geografii Ekvádoru, jeho historii a etnickou situaci, geografické vymezení a příčiny vzniku jazykových oblastí, protože všechny tyto aspekty mohou podobu ekvádorské španělštiny výrazně ovlivňovat (viz např. zvláštnosti mluvy v oblasti Valle del Chota, kap. 8.2.2 apod.).

Stěžejním zdrojem, o nějž se tato diplomová práce opírá, je *El español en el Ecuador* z roku 1953, jehož autorem je Humberto Toscano Mateus. Toscanovo dílo je dosud považováno za nejkomplexnější pojednání o ekvádorské španělštině. Přes snahu uplatnit více i jiné zdroje bylo potřeba se k Toscanovi Mateovi neustále vracet. Velké

množství příkladů dokládajících určitý jazykový jev, které v textu uvádíme, jsou přejaté právě z jeho již zmíněného díla. U příkladů pocházejících z jiných zdrojů jsou pak uvedeny konkrétní odkazy.

Dalšími prameny, s nimiž jsem pracovala, je *Sintaxis hispanoamericana* od Charlese Kanyho, pro zpracování kapitoly o fonetice byly vedle Toscana Matea základním informačním zdrojem odborné články z filologických časopisů (Fanny Argüello, *El rehilamiento en el español hablado en la región del Ecuador*; Peter Boyd-Bowman, *Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*; María del Carmen Candau de Cevallos, *Algunos aspectos del español hablado en Azuay*, Ecuador; Humberto Tosacno Mateus, *El español hablado en el Ecuador* aj). Kapitola o slovní zásobě je také opřena především o Mateovo dílo, protože přestože je hispanoamerická slovní zásoba jedním z nejčastěji zpracovávaných témat a existuje k němu velké množství pramenů (např. Fontanella de Weinberg, *El español de América*; Moreno de Alba, *Diferencias léxicas entre España y América*; Buesa Oliver y Enguita Utrilla, *Léxico de español de América: su elemento patrimonial e indígena*), v našich podmínkách je velmi obtížné sehnat zdroj, který by se podrobněji věnoval konkrétně slovní zásobě ekvádorské španělštiny.

Výskyt různých jazykových tendencí jsme se snažili vyhledávat a zpracovávat pomocí korpusu Španělské královské akademie (RAE), abychom je mohli konkrétněji podložit, avšak bohužel korpus je na ekvádorské texty poměrně chudý, a navíc zkoumané jevy se vyskytují především v nespisovné a hovorové mluvě Ekvádorců. Takové texty korpus shromažďuje pouze v minimálním měřítku. Z tohoto důvodu je tato práce spíše teoretického rázu a je potřeba na ni tak i nahlížet. Jejím cílem tedy není zkoumat jednotlivé jevy v praxi, nýbrž je zasadit do všeobecného teoretického rámce.

2. TEORIE VZNIKU AMERICKÉ ŠPANĚLŠTINY

2.1. Půchod peninsulární španělštiny do Ameriky

Před příchodem dobyvatelů na americký kontinent bylo celé teritorium značně kulturně a jazykově nejednotné. Přes velké množství jazyků může být pouze necelá desítka považována za většinovou a za důležitou. Tyto indiánské jazyky, mezi něž patří arahuaco, karibština, nahua, mayština, chibcha, kečuánština, ajmarština, araukánština a tupí-guaraní byly významným prostředkem nejen pro dorozumívání s Indiány, ale také pro správu, administrativu a organizaci indiánské společnosti. Po příchodu Španělů v 15. století byla započata evangelizace. Aby se její proces urychlil, nevyužívali kněží španělštinu, nýbrž právě indiánské jazyky. Kněží si totiž byli vědomi toho, že si takto snáze otevřou brány do indiánského světa. Duchovní díky tomuto faktu jazyky nejen šířili, ale také studovali a pěstovali, čímž jednak došlo k většímu rozkvětu domorodých jazyků a také se tím jazyky zachovaly pro další generace.

Po roce 1492, kdy byla objevena Amerika, se na kontinent začala dostávat spolu s kolonizátory i španělština. Peninsulární španělština procházela v 15. a 16. století obdobím prudkého vývoje, byla extrémně aktivní, docházelo v ní k obrovskému množství zásadních a složitých změn. Osidlování Nového světa probíhalo postupně a ve vlnách. S každou vlnou přicházely do Ameriky čerstvé jazykové změny. Základem americké španělštiny byla tedy nivelace těchto importovaných variant realizovaná novými obyvateli amerického kontinentu, nikoli španělština roku 1492.

Ve španělštině 15. a 16. století, tedy ve španělštině, která se šířila do Ameriky, docházelo k zásadním přeměnám fonetického systému, morfologie a syntaxe, slovní zásoba se významně rozšiřovala. Většina těchto změn byla započata již ve středověku a v 16. století se tyto procesy ustalovaly a uzavíraly. Například došlo k výraznému zjednodušení souhláskového systému, který se uplatnil jak na celém poloostrově, tak v Novém světě. Gramatické změny byly méně významné než fonetické. Zmíníme například nepravidelnosti v časování sloves, způsob oslovení, systém minulých časů atd. Slovní zásoba se zase musela vypořádat s novou americkou realitou, a tak docházelo k vytváření neologismů, přijímání indigenismů, ale také latinismů, italianismů atd.

2.1.1. Teorie o původu variant americké španělštiny

O původu americké španělštiny a jejích variant vzniklo několik teorií, z nichž zmíníme čtyři nejvýznamnější. Teorie indiánského substrátu (indigenistická teorie), polygenetická teorie, v protikladu k ní teorie vlivu Andalusie a teorie koinizace a standardizace.

2.1.2. Indigenistická teorie

Indigenistická teorie vznikla koncem 19. století. Jejími zastánci byli Rodolfo Lenz, Pedro Henríquez Ureña nebo Ángel Rosenblat. Dnes je tato teorie již překonaná. Jejím základem je tvrzení, že na utváření amerických variant španělštiny měl zásadní vliv substrát indiánských jazyků mluvených v příslušných oblastech.

2.1.3. Polygenetická teorie

Polygenetická teorie spočívá v názoru, že základní rysy americké španělštiny se vyvinuly nezávisle na španělštině evropské. Zastánci této teze byli Pedro Henríquez Ureña a Amado Alonso.

2.1.4. Teorie andaluského vlivu

Proti polygenetické teorii stojí teorie vlivu Andalusie. Ta tvrdí, že základem americké španělštiny byla andaluská varianta. Mezi stoupence této doktríny patří Peter Boyd-Bowman, Ramón Menéndez Pidal nebo Rafael Lapesa.

2.1.5. Teorie koinizace a standardizace

Tuto teorii rozvinula María Beatriz Fontanella de Weinberg a Germán de Granda.

Teorie koinizace a standardizace nestojí přímo v rozporu k předchozím tezím, nýbrž se pokouší o jejich syntézu a aplikaci na širší kontext. Přichází s novými teoretickými koncepty, sociolingvistickými metodologiemi a s novými studiemi ohledně situace jazyků a jazykových variant v kontaktu. Přináší nový pohled na problém původu a jazykového utváření amerických variant. Teorie koinizace a standardizace je dnes

obecně nejuznávanější tezí vzniku americké španělštiny. Podívejme se na ni trochu blíže.

Koinizace je proces, v jehož průběhu se počáteční jazyková rozrůzněnost sjednotí a vznikne zcela nová jednotná jazyková varianta. Představme si situaci, kdy se na určitém území sejdou mluvčí různých jazyků nebo dialektů, tyto lidé jsou donuceni na tomto území spolu žít a dorozumívat se. Za takových okolností je nutné, aby vytvořili jednotný jazyk. Nově vzniklá jazyková varianta se nazývá koiné.

V počáteční fázi vývoje americké španělštiny vznikla první koiné na Antilách a odtud byla šířena na kontinent, kde se stala součástí dalších koinizačních procesů. Antilská koiné je tedy významná tím, že posloužila jako základ pro následující koiné. Koiné vyvinuté z antilského základu si byly mezi sebou velmi podobné. To vysvětluje přítomnost společných rysů ve všech amerických variantách jako například *seseo* nebo antilské indigenismy rozšířené po celém kontinentě.

Proces koinizace má několik fází: kontakt a splynutí různých jazykových podsystémů nebo regionálních variant, redukce a zjednodušení lingvistických rysů, regionální *lingua franca*, nástup generace rodilých mluvčích a standardizace.

2.1.5.1. Kontakt různých jazykových variant

Přestože jsme zmínili, že základem americké španělštiny byla antilská koiné, bylo by takové tvrzení zjednodušující. Jazyková situace v prvních desetiletích kolonizace byla velmi složitá a každé území se vyznačovalo multidialektalismem. Docházelo ke kontaktu mluvčích různých regionálních variant i odlišných jazykových systémů (například Baskové), a ti museli sdílet nové geografické i sociální území. Proto musela přijít rychlá jazyková nivelace.

2.1.5.2. Redukce a zjednodušení lingvistických rysů

K nivelaci koiné jsou nutné dva procesy: redukce a zjednodušení jazykových rysů. Ke zjednodušování dochází u takových struktur nebo prvků, které jsou zbytečně příliš složité nebo významově zatížené. Nahrazeny jsou jinými, úspornějšími nebo přirozenějšími prvky. Redukce se týká počtu složitých struktur nebo jevů. Dochází

k jejich odstraňování a nahrazování rysy pravidelnými. Příkladem fonetické redukce je například *seseo* nebo *yeísmo*.

2.1.5.3. Regionální „lingua franca

Vzniklé koiné určitého území se postupem času začaly používat jako tzv. *lingua franca*, tedy jako varianta pro dorozumívání s jinými skupinami obyvatel. Každý mluvčí však při kontaktu se svými krajany stále používá svůj dialekt.

2.1.5.4. Generace rodilých mluvčích

Nástup generace rodilých mluvčích je přechodem mezi dokončením procesu koinizace a začátkem procesu standardizace. Koiné již není používána jako *lingua franca*, nýbrž je pro mluvčí jedinou jazykovou variantou, tedy mateřským jazykem. Tuto skutečnost pozorujeme už u druhé generace mluvčích.

2.1.5.5. Standardizace

Při procesu standardizace nastává vytvoření varianty, která stojí nad ostatními regionálními a sociálními dialekty a která má svá vlastní normativní pravidla, jež řídí správné užívání jazykové varianty.

3. GEOGRAFIE, HISTORICKÝ NÁSTIN A ETNICKÁ SITUACE V EKVÁDORU

3.1. Geografie

Ekvádor, oficiálním názvem Ekvádorská republika (šp. *República del Ecuador*), je stát, který se nachází na severozápadě Jižní Ameriky. Leží přímo na rovníku, od něhož je odvozen i název země (z lat. *aequātor* – rovník). Na severu je sousedící zemí Kolumbie, na jihu a na východě Peru a západní strana země je omývána Tichým oceánem. Rozloha čítá 256.370 km².

Ekvádor je administrativně členěn na provincie. Těch je v současné době celkem dvacet čtyři, plus tři nevymezená území. K posledním změnám došlo v roce 2007, kdy přibýly k původním dvaadvaceti další dva regiony. Santo Domingo de Tsáchilas, dříve součást provincie Pichincha a Santa Elena, dříve součást Guayas. Členění země dle provincií je následující: Azuay, Bolívar, Cañar, Carchi, Cotopaxi, Chimborazo, El Oro, Esmeraldas, Guayas, Imbabura, Loja, Los Ríos, Manabí, Morona Santiago, Napo, Pastaza, Pichincha, Tungurahua, Zamora Chinchipe, Galápagos, Sucumbíos, Orellana, Santo Domingo de los Tsáchilas, Santa Elena.

Reliéf Ekvádoru tvoří čtyři od sebe naprosto odlišné přírodní oblasti: v západní části země je to 640 kilometrů dlouhá pobřežní rovina (Costa), ve středu země horská oblast And (Sierra), na východě Amazonský prales (Amazonía, taktéž nazýván Oriente) a souostroví Galapágy (Islas Galápagos), které leží téměř 1.000 km západně od ekvádorského pobřeží. Nutno podotknout, že tyto oblasti jsou rozdílné nejen z hlediska geografického, ale také z hlediska jazykového.

3.2. Stručný nástin historie

Věk nejstarších stop člověka na území dnešního Ekvádoru je podle archeologických nálezů odhadován přibližně na 12.000 let. Před příchodem Inků bylo území osidlováno menšími společenstvími Indiánů, roztroušených po rozsáhlé ploše. Počet kmenů se odhaduje nejméně na čtyřicet šest. Jmenujme například kmeny Pastos, Caranquis, Imbayas, Paltas, Puruháes, Panzaleos, Cañaris, Quitus, Hambatus a další. Tyto malé kmeny byly podrobeny a zahrnuty do Incké říše.

Říše Inků byla patrně nejsilnějším a nejcentralizovanějším státním útvarem předkolumbovské historie. Počátek impéria je kladen do první poloviny 15. století. Jeho historie končí roku 1543, kdy Španělé vyhlásili místokrálovství Peru. Zbytky říše Inků přežívaly do roku 1572 v horské oblasti v okolí Vilcabamby.

Inkové svou říši nazývali Tahuantisuyu nebo Tawantisuyu, což v kečuánštině znamená Země čtyř regionů. Toto jméno bylo odvozeno ze správního dělení říše na čtyři celky. Před příchodem Španělů se impérium rozkládalo na rozlehlém území. Jeho severní cíp zasahoval jih dnešní Kolumbie, pokračovalo přes území dnešního Ekvádoru, Peru a Bolívie, na jihu sahalo až po Argentinu (oblast Mendozy) a zhruba do poloviny Chile (údolí Maipo). Na západě hraničila s Tichým oceánem a východní linii značily východní svahy And.

Mezi lety 1533 a 1534 byl region Ekvádoru dobyt Sebastiánem de Belalcázaem. Roku 1543 bylo ustanoveno místokrálovství Peru a Ekvádor se stal jeho součástí s názvem Audiencie Quito. V roce 1739 došlo k administrativní změně. Od Peru se odtrhla Nová Granada a Ekvádor se přičlenil k tomuto nově vzniklému správnímu celku.

Na počátku 19. století začala vznikat hnutí za nezávislost. 24. května 1824 se odehrála bitva u Pichinchy. Zde José Antonio Sucre a generál Simon Bolívar porazili španělské jednotky. Ekvádor se stal součástí Velké Kolumbie. Avšak brzy se objevily touhy po úplné samostatnosti, jež pramenily z toho, že se nenaplnila očekávání na zlepšení situace jak ekonomické, tak politické. A tak 13. května 1830 vyhlásil Juan José Flores nezávislost. Flores také roku 1832 připojil k Ekvádoru neobydlené souostroví Galapágy. Ve 40. letech 20. století došlo k peruánsko-ekvádorské válce, která byla vyvrcholením starých hraničních sporů. Ekvádor byl poražen a podle smlouvy z Rio de Janeira z roku 1942 ztratil dvě pětiny svého státního území.

3.3. Etnika a rasy Ekvádoru

Celkový počet obyvatel Ekvádoru je podle Ekvádorského statistického úřadu INEC (Instituto Nacional de Estadística y Censo del Ecuador) 13 938 000¹.

¹ INEC (Instituto Nacional de Estadística y Censo del Ecuador): www.inec.gov.es

Ekvádor je zemí mnoha etnik. Nejpočetnější etnickou skupinou jsou míšenci, mesticové². Bílí jsou ve většině případů kreolové, ale také evropští a asijsí imigranti. Na přelomu 19. a 20. století byl totiž zaznamenán příliv obyvatel Španělů, Italů. Portugalců, Libanonců, Syřanů, Palestinců, Jordánců aj. Nedílnou součástí Ekvádoru jsou samozřejmě Indiáni, příslušející k různým kmenům a skupinám. Zbytek obyvatelstva je tvořen mulaty³ a Afroekvádorci⁴.

Indiánská etnika jsou v Ekvádoru poměrně četná. Na pobřeží se setkáme s kmeny Awá, Tsa'chila, Chachi nebo Épera. Region Sierry je osídlen Indiány kmene Quechua, kteří se však dále seskupují do různých menších společenství (tzv. *pueblos*), jako například Puruhá, Cayambí, Quitu Cara, Cañari, Otavalo aj. Z etnického hlediska je nejrozmanitější oblast Amazonského pralesa. Neboť se zde nachází značné množství indiánských kmenů. I v Amazonii žije početná skupina kečuánských Indiánů. Dále ji obývají kmeny Shuar, Huaorani, Achuar, A'í Cofán, Secoya, Siona a Zápara.

Při sčítání lidu, které v roce 2001 provedl Ekvádorský národní statistický úřad, ekvádorská populace etnicky definovala sama sebe v následujících číslech: mesticové 74,4%, bílí 10,5%, Indiáni 6,8%, mulati 2,7%, černoši 2,2% a jiní 0,3%. Bohužel tato statistika není zcela vypovídající, neboť kvůli rasovým předsudkům společnosti vůči indiánské populaci se při sebezařazení mnozí přihlásí raději ke skupině mesticů a někteří „bílí-mesticové“ se prohlásí za bílé. Existují tedy odhady, vycházející z mnoha dalších zdrojů, vyčísľující údaje následovně: mesticové zhruba 65%, Indiáni 25% a kolem 10% bílých, po většinou kreolů. Zbytek tvoří malá skupina Afroekvádorců.

Zhruba 50% indiánská populace obydľuje následující provincie: Chimborazo (17,6%), Pichincha (12,2%), Imbabura (10%) a Cotopaxi (9,8%). Dalšími provinciemi s významnější indiánskou populací jsou Tuhgurahua (7,5%) a Guayas (6%). Provincie s nejvyšším procentem indiánského obyvatelstva je Napo (56,1%). Následují Morona Santiago (41,3%), Chimborazo (38,7%), Pastaza (38,4%), Orellana (31,4%), Imbabura (25,8%), Cotopaxi (24,8%), Bolívar (24,4%), Cañar (17,3%), Tungurahua (15%), Zamora Chinchipe (12,8%) a Sucumbíos (11%)⁵.

Tři čtvrtiny populace Afroekvádorců jsou zkoncentrovány v provinciích Guayas (35,9%), Esmeraldas (25,5%) a Pichincha (13,0%). Provincie s největším procentem

² Mestic: potomek Evropana nebo kreola a Indiánky nebo naopak.

³ Mulat: potomek bělocha a černošky nebo naopak.

⁴ Afroekvádorec: potomek afrických černochoů. Pojem zahrnuje černochoy i mulaty.

⁵ SIISE (Sistema Integrado de Indicadores Sociales del Ecuador), Informe social 2003, www.siise.gov.es

afrických potomků je Esmeraldas (39.9%), následuje Guayas (6.6%), Carchi (5.4%), El Oro (5.4%), Sucumbíos (5.2%) a Imbabura (4.8%)⁶.

⁶ SIISE, www.siise.gov.es

4. JAZYKOVÉ OBLASTI EKVÁDORU

4.1. Geografické vymezení jazykových oblastí

Z lingvistického hlediska můžeme ekvádorské území rozdělit na čtyři hlavní oblasti. Oblast pobřežní (Costa), oblast horského pásma (Sierra), oblast amazonského pralesa (Oriente) a Galapážské ostrovy (las Islas Gapápagos).

Pobřežní oblast čítá šest provincií. Směrem ze severu jsou to Esmeraldas, Manabí, Santo Domingo de los Tsáchilas, Los Ríos, Guayas, Santa Elena a El Oro.

Andskou oblast tvoří deset provincií. Směrem ze severu Carchi, Imbabura, Pichincha, Cotopaxi, Tungurahua, Bolívar, Chimborazo, Cañar, Azuay a Loja.

Amazonská zóna je tvořena šesti provinciemi Sucumbíos, Napo, Orellana, Pastaza, Morona Santiago a Zamora Chinchipe. Amazonský prales pokrývá přibližně 131.000 km² ekvádorské plochy a žije zde zhruba 5% celkové populace.

Galapágy se nachází v Tichém oceánu zhruba tisíc kilometrů od ekvádorského pobřeží. Zahrnují čtrnáct hlavních ostrovů a desítky menších ostrovů, ostrůvků a útesů. Počet obyvatel se pohybuje kolem 19.000⁷. Nejobydlenějším ostrovem je Santa Cruz, kde žije zhruba 15.000 obyvatel.

4.2. Příčiny diferenciaci jazykových oblastí

Proces jazykové diferenciaci Ekvádoru začal již v době koloniální, v době existence Audience Quito. Audience se rozprostírala na dvojnásobném území, než zabírá dnešní Ekvádor. Zemský povrch a přírodní podmínky jsou vždy důležitým faktorem, který má vliv na jazykovou jednotu respektive nejednotu určitého území. Horopis Audience, konkrétně pak přítomnost andského horského pásma, byl důvodem izolace jednotlivých regionů. Tato izolace zapříčinila různý jazykový vývoj a vznik lingvistických odlišností, jež posléze vymezily oblast pobřeží s centrem v Guayaquilu a oblast horského pásma s centrem v Quitu.

V městě Quito se nacházel soud, audience, který podněcoval městský a intelektuálního život. Co se týká složení obyvatel, do Quita přicházelo pouze malé množství přistěhovalců z jihošpanělských oblastí. Naopak sem proudili lidé ze

⁷ INEC, Sčítání lidu - Galapágy 2006. www.inec.gov.es

severních regionů a přítomní úředníci byli taktéž původem ze severu poloostrova. K tomu musíme připočíst vazbu na místokrálovský dvůr v Limě. Z audience a ze dvora proudily normativní jazykové vlivy, které časem potlačily meridionální prvky, ačkoli se tyto v malé míře přece jen zachovaly v mluvě nižších společenských vrstev. V jazykové variantě horské oblasti proto převládají septentrionální prvky. Důležitým a formujícím faktem byla také přítomnost početné indiánské populace.

Pobřeží, jehož centrem bylo přístavní město Guayaquil, bylo naopak výrazně propojeno s pobřežními oblastmi Ameriky a s andaluskými přístavy. Vazba na Quito a na andskou oblast byla velmi malá. Proto se pobřeží vyznačuje převažující přítomností meridionálních prvků. Protože Quito bylo považováno za centrum šířící jazykovou normu, rysy, které byly běžné v Guayaquilu, nejsou v Quitu (až na pár výjimek) dlouho dokumentovány. Dokonce i *yeísmo* se začalo v horské oblasti dokumentovat až v 19. století.

Dalším důvodem jazykové diferenciaci byl fakt, že Audience byla oblastí laterální, a proto tíhla tamní španělština ke konzervatismu a k dlouhodobému lingvistickému kolísání. To trvalo až do poloviny 18. století. Výsledkem bylo, že proces standardizace byl opožděný a pouze částečný a k jeho dokončení došlo až v 18. století.

4.3. Stručná jazyková charakteristika

4.3.1. Sierra

Ve španělštině horského regionu převažují rysy septentrionální. Výrazná je tendence ke konzervatismu. Konsonantický systém je stabilní. U vokálů dochází k častým změnám a jejich užití je kolísavé (nejproblematictější jsou samohlásky /e/ – /i/ a /o/ – /u/), přičemž můžeme říct, že velkou měrou na tomto faktu podílel vliv kečuánštiny. Z foneticko-fonologického hlediska je dalším důležitým fenoménem distinkce /ɬ/ a /y/ (Loja, Azuay a Cañar jsou provincie *lleísmo*, ve zbytku regionu se vyskytuje *žeísmo*) či zachovávání /s/ ve všech pozicích. Zajímavý je jev asibilace vícekmitné vibranty, která navíc může být někdy vyslovována nezněle. V oblasti morfosyntaxe je pro Sierru typické *leísmo* a *voseo*. V lexikální sféře je významný podíl indiánského elementu.

4.3.2. Pobřeží

Španělština pobřežní oblasti se vyznačuje převažující přítomností meridionálních prvků. Stabilní je zde narozdíl od Sierry vokalický systém a naopak nestabilní jsou konsonanty. Konkrétněji uveďme příklady jako zachování aspirovaného *h-*, pocházejícího z latinského počátečního *f-*, aspirovaná výslovnost frikativní veláry /j/, aspirace až ztráta implozivního /s/, záměna /r/ a /l/ a tendence těchto hlásek k zániku, pokud se nacházejí na konci slova. Další významnou charakteristikou je *yeísmo*. Z morfosyntaxi zmiňme *loísmo*.

4.3.3. Oblast Amazonie

Oblast Amazonského pralesa je z jazykového hlediska velmi málo prozkoumaná, neboť je jen špatně přístupná. Navíc se jedná o velkou rozlohu s relativně nízkým počtem obyvatel, kteří žijí rozptýleni po celém regionu. Taktéž etnická skladba Amazonie je různorodá. Tyto všechny faktory dávají prostor pro jazykovou nejednotnost.

4.3.4. Galapážské ostrovy

Galapážské ostrovy jsou osídleny jen velmi řídce. Tato oblast nemá žádnou specifickou jazykovou charakteristiku, spíše se přibližuje španělštině pobřežní oblasti.

5. FONETIKA

5.1. Intonace

Obecně můžeme říct, že americká a tedy i ekvádorská španělština má vyšší střední hlasovou polohu, nežli španělština evropská. Rozdíly v intonačních křivkách existují i mezi jednotlivými oblastmi Ekvádoru. Intonace na pobřeží se velmi podobá antilské, Sierra je zase více spojena s andskými regiony Peru, Bolívie a Argentiny. I v rámci pobřeží a především pak And nalezneme rozdíly. V provincii Carchi najdeme společné rysy s kolumbijskou oblastí Nariño; od provincie Imbabura po Chimborazo a Bolívar panuje jednotu.

Avšak provincie Cañar a Azuay mají typickou intonaci, jež se vyznačuje posunem přízvuku směrem k začátku slova nebo zdvojením přízvuku ve slově. Příklad: *ácáso, cáfecito*. Tato intonace je typická svou zpěvností, v Ekvádoru nazývané „cantado cuencano“, tedy „cuenkánský zpěv“. Příklad: *Támbien nósotros cáminamos por la orilla dél río*. Tento jev je pozorován místy také u quiteňských Indiánů, ale vyskytuje se i mimo Ekvádor, například v Argentině. Jedná se o tak zvanou „entonación esdrújula“, tedy o intonaci, kdy se přízvuk přesouvá na třetí (popř. čtvrtou nebo pátou) slabiku od konce slova.

Intonace jihopobřežních provincií Loja a části El Ora je o něco nižší než horská, zato neoplývá takovými intonačními výkyvy. Humberto Toscano Mateus se o této intonaci zmiňuje jako o nejelegantnější z celého Ekvádoru⁸. Proti ní staví intonaci quiteňskou. Ta se totiž mezi Ekvádorci netěší velké prestiži, přestože je Quito hlavním městem.

Obecně můžeme říct, že indiánské jazyky měli a mají velký vliv na intonaci španělštiny. Výjimkou není ani kečuánština. V Quitu a ve většině horské oblasti venkované a Indiáni používají stejnou intonaci, ať mluví kečuánsky či španělsky.

Co se týče tempa promluvy, na pobřeží a v provincii Loja se mluví rychleji než v ostatních horských oblastech. Pro srovnání uvedme, že toto tempo je podobné jako ve

⁸ Většina příkladů uvedených v kapitolách o fonetice ekvádorské varianty jsou převzaty z následujícího zdroje: TOSCANO MATEUS, Humberto. *El español en el Ecuador*, In *Revista de Filología Española*, příloha 61, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones, 1953, s. 41 – 118.

španělské Andalusii. Připomeňme, že v Andalusii se mluví rychleji než ve zbytku Španělska. Ale i například pro Kastilce bude tempo mluvčího z Quita pomalé.

Svalové napětí a výdechový ráz jsou v Ekvádoru menší než ve Španělsku. V horském pásmu je také značná tendence při promluvě nedostatečně otvírat ústa. Tento jev je velmi patrný mezi vesničany.

5.2. Přízvuk

V této podkapitole budeme podrobněji zkoumat konkrétní případy kladení přízvuku. Změnám v přízvukování při řešení hiátů, enklitických zájmen a u slovesných tvarů se budeme věnovat později. Všeobecně můžeme říct, že se způsob kladení přízvuku v ekvádorské a hispánské španělštině vůbec liší od španělštiny peninsulární.

5.2.1. Změny v přízvukování slov

Začneme paroxytony, z nichž se chybně stávají proparoxytona. To znamená, že přízvuk se přesouvá ze druhé slabiky od konce na třetí slabiku od konce. Tato tendence není charakteristická pouze pro Ekvádor, nýbrž pro celou Hispánskou Ameriku, ale vyskytuje se i ve Španělsku nebo v židovské španělštině. Jedná se o tendenci, kterou spatřujeme především v nespisovné mluvě, nejvíce pak na venkově. Příklady: [*díceres*] místo [*decíres*] (rozšířeno po celé Americe); [*intérvalo*] místo [*interválo*]; [*jílguero*] místo [*jilguéro*]; [*méndigo*] místo [*mendígo*]; [*ópimo*] místo [*opímo*] (užíváno ve městech, a to i vzdělanými lidmi); [*rácimo*] místo [*racímo*]; [*síncero*] místo [*sincéro*]; [*záfiro*] místo [*zafíro*].

Možné jsou i změny oxyton v paroxytona, tedy z poslední slabiky se přízvuk přesouvá na předposlední. Příklady: [*bébe*] místo [*bebé*] (používáno na pobřeží); [*máma*] místo [*mamá*]⁹ (Pochází ze staré španělštiny, dnes se používá na venkově, jak v Americe, tak ve Španělsku.)

Také se vyskytuje přeměna proparoxyton a paroxytona. Přízvuk je kladen na předposlední slabiku místo na třetí od konce. Příklady: [*albumína*] místo [*albúmina*]; [*equivóco*] místo [*equivoco*]; [*incomódo*] místo [*incómodo*] (poslední dva příklady se vyskytují také v Navaře ve Španělsku.)

⁹ *Mamá* je galicismus zavedený v době Bourbonů.

5.2.2. Úzus v přízvukování kultismů

Co se týče kultismů, hlavně těch řeckého původu, sama Královská španělská akademie (RAE)¹⁰ nepředložila v přízvukování jednotnou normu a často povoluje více variant. Příklady: *anémona* i *anemona* (v Ekvádoru *anémona*); *bimano* i *bímáno* (v Ekvádoru se více používá *bimano*); *peritoneo* – RAE stanovuje slovo jako paroxyton, tj. nese přízvuk na předposlední slabice, avšak v Ekvádoru používají formu proparoxytona, tj. s přízvukem na třetí slabice od konce [*peritóneo*]; *pentagrama* i *pentágrama* (v Ekvádoru *pentagráma*); *polígloto* i *poligloto* (v Ekvádoru *políglot*).

5.2.3. Přízvuk u slov přejatých

Příklady: *cóctel* i *coctel* (RAE připouští obě možnosti, v Ekvádoru se užívá *coctél*); *chasis* (RAE udává [*chásis*], ale v Ekvádoru se používá [*chasís*]); *chófer* i *chofer* (RAE připouští obě varianty, v Ekvádoru bývá voleno *chofér*);

5.2.4. Přízvuk u výpůjček z kečuánštiny

Příklady: v kečuánštině se vyslovuje [*chámpus*], ale španělsky v Ekvádoru [*champús*]; v kečuánštině [*tásin*], ale v ekvádorské španělštině [*tasín*]

5.2.5. Vokativ

V horské oblasti jsou v nespisovné mluvě časté změny v přízvukování, především ve vokativu. Příklady: *¡hijó!*; *¡hijitó!*; *¡niñá!*

5.3. Samohlásky

Španělský fonologický vokalický systém má pět samohlásek: /i/, /e/, /a/, /o/, /u/. V hispanoamerické španělštině je všech pět samohlásek zachováno. Obecně ve španělštině jsou samohlásky vyslovovány uvolněněji než v jiných jazycích, jako například ve francouzštině, italštině nebo katalánštině.

¹⁰ RAE (Real Academia Española): www.rae.es

5.3.1. Sierra

V oblasti horského pásma působil na španělštinu vliv domorodého jazyka *quichua* – kečuánština. Tento jazyk má v ekvádorské variantě výrazný sklon k vokální nestabilitě. Jedním z významných důvodů této tendence je fakt, že se jedná o jazyk nepsaný. Při studiu mluveného jazyka prostého lidu oblasti Sierra a především pak při studiu jazyka bilingvní indiánské populace si můžeme povšimnout výrazné nepřesnosti při vyslovování samohlásek. Indiáni při promluvě ve španělštině zachovávají netknutou samohlásku /a/, ale záměna /e/ – /i/ a /o/ – /u/ je velmi častá. Příklady: *me veda* (mi vida); *albañel* (albañil); *dolsora* (dulzura); *vila* (vela); *prigontar* (preguntar); *risoltar* (resultar); *Jisós* (Jesús) atd.

Tento jev se vysvětluje právě vlivem quichua, neboť tento jazykový systém čítá pouze tři samohlásky: /a/, /u/, /i/ a samohlásky /e/ a /o/ v quichua fonologicky neexistují a mohou být považovány pouze za pouhé varianty /i/ a /u/. Bilingvní Indián, v momentě, kdy mluví španělsky, velmi nerad mění svůj vlastní fonologický systém. Odtud pramení časté vokální změny, které ubývají, jak postupujeme od indiánské populace směrem k mestickému a bílému obyvatelstvu.

5.3.2. Costa

Co se týká výslovnosti samohlásek v oblasti pobřeží, ta je poměrně pečlivá, a to jak v mluvě spisovné, tak i nespisovné. Nedochází zde tedy zdaleka k tolika změnám ve vokálním systému, jako je tomu v oblasti And.

5.3.3. Vokální změny

Vokální nestabilita je jev, který je ve španělštině přítomen po celou dobu jejího vývoje a existuje ve všech jejích dialektálních variantách. Mezi projevy vokálního kolísání patří: střídání, výměna, záměna, diftongace, monoftongace a ultrakorekce různého druhu.

5.3.3.1. Změny přízvučné samohlásky

Podívejme se jako první na změny přízvučné samohlásky. Ve všech jazycích je z podstaty věci přízvučná samohláska nejstabilnější. U latinských slov, která přecházela z latiny do španělštiny někdy docházelo k otevření přízvučné samohlásky nebo k její diftongizaci, ale zřídka k jejímu zavření. Příkladů změny přízvučné samohlásky je v celé hispánské dialektologii obecně málo. V ekvádorské španělštině najdeme například tyto:

- *mesmo* (mismo): Jedná se o příklad rozšířený v celém hispánském světě. V Ekvádoru se tento výraz vyskytuje především ve španělštině nespisovné, především pak ve venkovském prostředí.
- *torreja* (torrija): RAE uznává obě varianty. Jedná se o příklad obměny přípon. *Torreja* se používá více v Americe, *torrija* ve Španělsku.
- *témido* (tímido)
- *castra* (costra): Častý jev v horské oblasti Ekvádoru, a to i mezi vzdělanými mluvčími. Možná se jedná o vliv slov *castrar* nebo *cáscara*.
- *turrún* (turrón): V horské oblasti je tato změna častá, nepochybně díky vlivu kečuánštiny.

Co se týká slov přejatých z kečuánštiny, /a/, /i/ a diftongy zůstávají nezměněny. Samohláska /u/ někdy zůstává neměnná. Příklad: *puma*. Jindy se /u/ změní na /o/. Příklady: původní kečuánské slovo *muti* se změnilo na *mote*; *chirimuyu* se změnilo na *chirimoya*. Někdy naopak může dojít ke změně /o/ na /u/. Příklad: v 19. století bylo možno slyšet místo *cóndor* označení *cundur*.

5.3.3.2. Změny nepřízvučné samohlásky

Ve španělštině, stejně jako i v jiných jazycích, dochází ke změnám nepřízvučných samohlásek mnohem snadněji než u samohlásek přízvučných. Nejstálějším vokálem je /a/, zato nepřízvučné samohlásky palatální /e/, /i/ a samohlásky velární /o/, /u/ častěji podléhají změnám.

Z nepřízvučných samohlásek jsou nejstabilnější ty, které stojí na začátku slova a nejméně odolná jsou ty prostřední. V oblasti ekvádorské Sierry je také nízká stálost koncových samohlásek /e/ – /i/.

5.3.3.3. Změny samohlásek stojících před samohláskou přízvučnou

Ve španělštině 16. století, která se dostala do Ameriky, existovalo mnoho slov, kde docházelo ke změnám a ke kolísání samohlásek předcházejících samohlásce přízvučné. Příklady: *añedir* (añadir), *mijor* (mejor), *siguir* (seguir), *enclinar* (inclinat), *escrebir* (escribir), *cobrir* (cubrir) a mnoho jiných. Mnoho z těchto dávných změn ze spisovného jazyka zmizelo, ale existují i případy, kdy se zachovaly obě formy, dnes považované za spisovné. Příklady: *lagaña* a *legaña*, *riguroso* a *rigoroso*. A také došlo v některých případech k ustálení a přijetí změněných slov. Příklady: *cubrir*, *cumplir*.

V Ekvádoru dochází díky silnému vlivu kečuánštiny k tomu, že nevzdělaní bilingvní Indiáni, nejenže tyto vokální změny přijímají, ale vytváří další nové. Příklady: *siguro* (seguro), *sigún* (según), *pidir* (pedir), *rapadora* (raspadura), *josticia* (justicia), *deligencia* (diligencia), *vesita* (visita), *menistro* (ministro), *sepultura* (sepultura) atd. Slova jako *ricién* (recién) a *coajotor* (coadjutor) jsou běžné i v mluvě neindiánských mluvčích.

K vokálním změnám vůbec nejčastěji dochází u amerikanismů a regionalismů, jež nebývají zahrnuty do běžných slovníků.

5.3.3.4. Příčiny vokálních změn

Nejvýznamnější příčinou vokálních změn výše popsaných je proces tzv. asimilace a disimilace. Jedná se o kontaktní změny. Asimilace je proces, kdy kvalita dané hlásky se přizpůsobí kvalitě jiné hlásky. Příklad: *derecho* < (lat.) *directus*. Disimilace je opakem asimilace a dochází při ní k tomu, že se hláska svou kvalitou mění, aby se vzdálila jiné hlásce. Příklad: *vecino* < (lat.) *vicinus*.

Vokální změny způsobují i jiné faktory. Někdy dochází k návratu k etymologickým formám, a tak se fonetická změna musí připsat působení spisovné španělštiny a nikoli vlivům nespisovným. Často také vstupují do hry slova s podobnou zvukovou podobou, nesprávný sluchový vjem nebo lidová etymologie. Příklad: *lluvizna*

(llovizna) – jasný vliv slova *lluvia*. Častou příčinou bývá i nesprávné používání předpon *des – dis, ante – anti, en – in* atd. Příklady: *Antecristo* (Anticristo), *dispertar* (despertar).

5.3.3.5. Vliv souhlásek na vokální změny

K vokálním změnám významně přispívá přítomnost navazující nazály. Díky ní dochází ke změnám nepřízvučné samohlásky, jež před ní stojí. Tyto změny se vyskytují v celé Hispánské Americe, nejen v Ekvádoru. Příklady: *ingüento* (ungüento), *lumbriz* (lombriz), *entestino* (intestino), *envitar* (invitar), *prencipio* (principio), *empedir* (impedir) atd. Nepřízvučná samohláska stojící před nazálou se může otevřít (/i/ > /e/, /u/ > /o/) nebo naopak zavřít. Neexistuje žádné obecné pravidlo těchto změn. Nicméně mnoho z těchto případů lze vysvětlit nesprávným použitím předpony.

Další souhláskou, která ovlivňuje samohlásky ve svém okolí je /s/. Je to dáno místem artikulace /s/ a jednotlivých vokálů. Například /e/ má místo artikulace blíže než /a/ a samohláska /i/ ještě blíže než /e/. Tedy /s/ mění samohlásku /a/ v /e/, samohlásku /e/ v /i/. Příklady: *sigún* (según), *siguro* (seguro), *seminario* (seminario). Právě vlivu /s/ bývá někdy přiřazena i tendence k záměně předpony *des-* v *dis-*. Příklady: *discontar* (descontar), *disvariar* (desvariar).

5.3.3.6. Změny vnitřních posttonických samohlásek

Příklady: *catálogo* (catálogo), *intrínseco* (intrínseco), *ciénega* (ciénaga), *jíquima* (jícama), *diálogo* (diálogo).

5.3.3.7. Změny koncové samohlásky

V horské oblasti často dochází k zavírání koncových vokálů, především pak v mluvě Indiánů. Výsledkem takového zavření je přechodná hláska: /e/ – /i/, /o/ – /u/, kterou nezkušené ucho těžko přesně rozpozná. Příklady: *case* (casi), *Cotopaxe* (Cotopaxi), *tranquilu* (tranquilo), *ocupadu* (ocupado). U Indiánů dochází k systematickému zavírání dokonce i přízvučné koncové samohlásky. Jediná, která zůstává beze změn, je nepřízvučná koncová /a/.

Samohláska /e/ se mění v /i/ především po palatální souhlásce. Příklady: *lechi* (leche), *nochi* (noche), *calli* (calle).

V lexikálních výpůjčkách z kečuánštiny končících nepřízvučným /i/ se často toto /i/ mění v /e/. RAE ve svém slovníku zaznamenává právě tvary s koncovým /e/. Příklady: *quinde* (quindi), *mote* (muti), *pite* (piti). Někdy takové koncové nepřízvučné /i/ může zůstat nezměněno. Příklady: *lluqui*, *llunchi*. Mnohá toponyma naopak měla původně jako koncovou samohlásku /e/, ale ta se změnila v /i/. Příklady: *Machachi*, *Tocachi*, *Cotachachi*.

5.3.3.8. Skupiny samohlásek o dvou vokálech

5.3.3.8.1. Hiáty

A) Skupina stejných otevřených samohlásek

Ve španělštině neexistuje mnoho slov, která by obsahovala skupinu stejných otevřených samohlásek. V obecné španělštině dochází k tomu, že pokud jsou obě samohlásky nepřízvučné, vyslovují se, jako by se jednalo o samohlásku jednu. Pokud je jedna ze samohlásek přízvučná, pak v pečlivé promluvě se samohlásky rozlišují, ale v rychlé promluvě také splývají.

AA. *Arón* (Aarón), *Isac* (Isaac), *pitaya* (výsledek v oblasti Costa) nebo *pitajaya* (výsledek v oblasti Sierra) (pitahaya). Při nepečlivé výslovnosti intervokálního /r/ pak obdržíme například *pa* (para) typické pro pobřežní oblast a provincii Loja.

EE. *Vemente* (vehemente), *acredor* (acreeador). Tyto výsledné formy RAE neuznává. Avšak některé tvary RAE připouští: *rembolso* – *reembolso*; *emplazo* – *reemplazo*. V Ekvádoru může dojít i k tomu, že skupina *ee* bude diftongována. Typickým případem je první osoba singuláru pretérity indefinida sloves zakončených na –*ear*. Příklady: *franquié* (franqueé), *golpié* (golpeé). Toto řešení se vyskytuje v mluvě všech sociálních vrstev. Infinitivy sloves zakončených na –*eer* se v nespisovné mluvě mění na –*eir*. Příklady: *leir* (leer), *creir* (creer). Jinou antihiátovou tendencí je řešení *leyer*, *creyer*.

OO. Dochází ke stažení v jedno /o/. Příklady: *alcohol* > *alcol*; *zoología* > *zología*.

B) Skupina odlišných otevřených samohlásek

AO. V Ekvádoru může být tato skupina vyslovována dvěma způsoby. Prvním způsobem je stažením *ao* na výsledek *o*. Příklady: *estrordinario* (extraordinario), *zanoria* (zanahoria), *Baboyo* (Babahoyo). Tato tendence se vyskytuje jak na pobřeží, tak v andské oblasti. Mimo Ekvádor ho nalezneme například v Kolumbii nebo v Galicii.

Avšak v horské oblasti je vůbec nejčastějším řešením, že skupina *ao* se přemění v *au*. Často při tom dojde k přemístění přízvuku, aby vznikl diftong. Příklady: *áurro* (ahorro), *desáugo* (desahogo), *áura* (ahora). K přemístění přízvuku v Ekvádoru obecně můžeme říct, že v oblasti hor k němu dochází mnohem častěji než na pobřeží. Slova končící na *ao* s přízvukem na předposlední slabice, tzn. na samohlásce /a/, mění /o/ na /u/. Příklady: *cacau* (cacao), *bijau* (bijao), *vahu* (vaho), *caus* (caos).

AE. Tato skupina se mění v Andách na *ei*, přičemž často dochází k přemístění přízvuku, pokud tento připadá na samohlásku /e/, aby tak došlo k vytvoření diftongu. Příklady: *maistro* (maestro), *cair* (caer), *trair* (traer), *Micaila* (Micaela). Infinitivy zakončené na *-aer* se mění na *-air*, opět s přesunem přízvuku. Příklady: *cáir* (caer), *tráir* (traer). Nejméně vzdělaní lidé používají *cayer*, *trayer*.

EA. Pokud přízvuk připadá na samohlásku /e/, pak k žádným změnám v běžné mluvě Ekvádorců nedochází. Příklady: *correa*, *batea*, *Larrea*. Avšak nevzdělané vrstvy obyvatel mohou vkládat /y/. Příklady: *correya*, *bateya*. Obecně lze říct, že na pobřeží je skupina *ea* mnohem stabilnější než v horské oblasti.

Pokud přízvuk připadá na samohlásku /a/, pak /e/ se mění v /i/, čímž vznikne diftong *ia*. Příklady: *biata* (beata), *asiado* (aseado), *piaña* (peaña), *rial* (real), *tiatro* (teatro).

Slovesa zakončená na *-ear* se obvykle změni na *-iar*. Příklady: *blanquiar* (blanquear), *boquiar* (boquear). Avšak jsou zaznamenány případy ultrakorekce u mnoha sloves zakončených na *-iar*, kdy nevzdělaný mluvčí ji nahradí koncovkou *-ear*. Příklad: *agracear* (agraciar).

/E/ se změní na /i/ také v případě, že přízvuk nedopadá ani na jednu samohlásku z vokálové skupiny. Příklad: *náusia* (náusea). I zde najdeme případy ultrakorekce: *turnea* (turnia).

EO. Pokud přízvuk dopadá na samohlásku /e/, pak v běžné mluvě nedochází k žádným změnám. Příklady: *correo*, *veo*. U nevzdělaných vrstev opět můžeme spatřovat tendenci k vkládání /y/. Příklady: *correyo*, *veyo*. Zvláštním případem je obrat *creo que*, který má v mluvě nevzdělaných vrstev výsledek *cro que* nebo *cor que*.

Pokud je přízvučná samohláska /o/, nebo pokud přízvuk nenese ani jedna samohláska ze skupiny, pak se /e/ mění na /i/. A to jak v oblasti pobřeží, tak v zóně And. Příklady: *acordión* (acordeón), *Lionor* (Leonor), *pior* (peor), *campión* (campeón), *pión* (peón). Opět můžeme u nevzdělaných vrstev horské oblasti pozorovat vkládání /y/. Příklad: *peyón* (peón). Příklady ultrakorekce: *espúreo* (espurio), *túrneo* (turnio).

OA. Pokud leží přízvuk na samohlásce /o/, pak ke změnám nedochází. Příklady: *boa*, *barbacoa*, *Ficoa*.

Pokud přízvuk dopadá na /a/, pak /o/ se mění v /u/, aby tak došlo k vytvoření diftongu. Příklady: *almuada* (almohada), *tualla* (toalla). K této změně dochází, i když přízvuk leží jinde než na vokalické skupině. Příklady: *Juaquín* (Joaquín), *cuagular* (coagular) Nebo také pokud ve slově vypadne intervokální /d/, což je jev, který pozorujeme hlavně v oblasti pobřeží. Příklad: *todavía* > *tuavía*.

OE. Pokud přízvuk dopadá na /o/, pak /e/ se může změnit v /y/. Příklady: *oboy* (oboe). V případě, že přízvuk nese samohláska /e/ nebo přízvuk na skupinu nedopadá, pak *oe* se mění na *ue*. Toto řešení se vyskytuje více v Andách nežli na pobřeží. Příklady: *cuete* (cohete), *Cuello* (Coello), *hérue* (héroe).

C) Skupina: samohláska otevřená + zavřená

Ve vokalických skupinách, kde jedna samohláska je otevřená a druhá zavřená dochází ke změnám poměrně zřídka. Je to proto, že jsou považovány za hrubý projev

nevzdělanosti, a tak se takovým chybám snaží vyvarovat i méně vzdělaní lidé. Na pobřeží se vyskytují ještě méně než v Andách.

AÍ. Dochází ke zrušení hiátu přesunutím přízvuku na samohlásku /a/. Příklady: *cáida* (caída), *páis* (país), *máiz* (maíz), *áhi* (ahí), *paráiso* (paraíso). Tuto změnu můžeme pozorovat například i na participiích. Příklady: *cáido* (caído), *distráido* (distraído).

U nejnevzdělanějších vrstev And můžeme dokonce slyšet *quéida* (caída), *péis* (país), *méis* (maíz), *réis* (raíz). Tento jev se vyskytuje také v Chile.

AÚ. Tento hiát má stejný vývoj jako předchozí *aí*, avšak objevuje se pouze v nespisovné mluvě horské zóny. Příklady: *bául* (baúl), *sáuco* (saúco), *atáud* (ataúd). Stejně řešení je v případě zmizení intervokalického /g/. Příklad: *áuja* (aguja).

EÍ. Opět dochází k přesunu přízvuku. Příklady: *engréido* (engreído), *léido* (leído), *incréible* (increíble). V nespisovné mluvě můžeme najít i příklady: *réia* (reía) nebo dokonce *ría* a *véia* (veía) nebo *via*.

EÚ. Opět přesun přízvuku. Příklad: *réune* (reúne) nebo v mluvě ještě nespisovnější *riune*. V mluvě Indiánů můžeme zaznamenat i *rione*, kvůli zaměňování /o/ – /u/.

OÍ. Je pozorována diftongace této skupiny a přesun přízvuku. Příklady: *óido* (oído), *Helóisa* (Heloísa). Příklad ultrakorekce: *boína* (boina). Příklad zachování hiátu z oblasti pobřeží: *toíto* (todito) při vypuštění intervokalického /d/.

D) Skupina: samohláska zavřená + otevřená

ÍA. Pokud je tato vokální skupina uvnitř slova, pak obecná tendence španělštiny je zrušit hiát přesunutím přízvuku. Příklady: *Iliáda* (Iliáda), *amoniáco* (amoníaco). RAE už dnes uznává jak formy s hiátem, tak s diftongem. Příklady:

olimpiada i *olimpiada*, *cardíaco* i *cardiaco*, *amoníaco* i *amoniaco*. Nicméně vzdělané vrstvy Ekvádorců zachovávají hiát mnohem pečlivěji než Španělé.

Pokud se vokální skupina *ía* nachází na konci slova, ke změnám nedochází. Pouze někdy můžeme zaznamenat včlenění /y/. Příklady: *tiya* (tía), *miyo* (mío), *Mariya* (María). Tuto tendenci nalezneme i ve španělštině jiných zemí.

ÍE. I v této vokální skupině můžeme u některých sloves nalézt vsunuté /y/. Příklady: *se riye* (se ríe).

ÍO. Tato skupina může stát uprostřed slova. Příklady: *período*, *gladiolo*. RAE připouští i varianty s diftongem: *período*, *gladiolo*. Podle korpusu RAE převažuje užití formy s hiátem *período* – 158 / 78 oproti tvaru *período* 131 / 26. Slovo *gladiolo* ani *gladiolo* není v korpusu zastoupeno.

Také se vokální skupina *ío* může objevit na konci slova. Zde opět existuje tendence vkládat /y/. Příklady: *tiyo* (tío), *miyo* (mío).

E) Skupina: samohláska zavřená + zavřená

Ve španělštině není mnoho slov s takovou vokální skupinou. Pokud ano, většinou se jedná o diftongy. Slova s hiátem je málo. Jedná se například o jednoduché perfektum první osoby singuláru. Příklady: *huí*, *influí*, *concluí*. Také můžeme nalézt slova jako *Jesuíta*, ačkoli RAE ve svém slovníku nese pouze *Jesuita*. Podobně je na tom sloveso *huir*. Objevuje se forma s hiátem *huír*, avšak RAE ve slovníku vede pouze *huir*. Dále například *fluido* či *fluido* jako barbarismus k *fluido*.¹¹ Tyto tendence se vyskytují ve španělštině obecně. V Ekvádoru nenalézáme žádné zvláštnosti.

¹¹ MARTÍNEZ DE SOUSA, José. *Diccionario de usos y dudas del español actual*. Barcelona, SPES EDITORIAL, 2001

5.3.3.8.2. *Diftongy*

AI. V tomto diftongu dochází v nespisovné mluvě často ke změnám. *Ai* se mění na *ei*, a to jak v Ekvádoru, tak ve všech španělsky mluvících oblastech. Příklady: *beile* (baile), *freile* (fraile), *Reimunda* (Raimunda).

AU. V této skupině samohlásek většinou ke změnám nedochází. Příklady: *autoridad*, *auto*. Někdy může nastat redukce. Příklady: *Agusto* (Augusto), *agurio* (augurio). Nebo konsonantizace samohlásky /u/. Příklad: *Agrora* (Aurora).

EI. Ve spisovném projevu se tato vokální skupina nemění. Avšak v horské oblasti v mluvě venkova dochází ke změnám často. Například *ei* se mění na *ai*. Příklady: *asaite* (aceite), *paine* (peine), *painar* (peinar). Ekvádorští Indiáni například redukují skupinu *ei* v číslovkách *treinta* a *veinte* na pouhé /i/. Příklady: *trinta* (*treinta*), *vinti* (*veinte*). Jiný příklad vokální změny v mluvě Indiánů je slovo *vinindu* (*viniendo*).

EU. Tato skupina, pokud stojí na začátku slova, se v horské oblasti mění na /u/. Příklady: *Usebio* (Eusebio), *Ulalia* (Eulalia). Může dojít ke konsonantizaci *u*. Příklad: *Egropa* (Europa).

Pokud skupina *eu* stojí uprostřed slova, pak se mění v *iu*. Opět mluvíme o nespisovném projevu obyvatel andské části Ekvádoru. Příklady: *diuda* (deuda), *riunión* (reunión), *riuma* (reuma). U Indiánů může dojít k tomu, že dále modifikují *iu* na *io*. Příklad: *rionir* (reunir).

OI. Tento diftong bývá obvykle zachován. V Ekvádoru stále přežívá archaismus *vo* (voy), ačkoli se používá *soy* a *doy*. Užití archaismu *vo* je podmíněn přítomností samohlásky v pozici za ním. Příklady: *Me vu enseguida*. *Vu a darte...* Pokud však následuje souhláska, vyslovuje se spisovné *voy*. Příklady: *Voy contigo*. V mluvě Indiánů

můžeme pozorovat řešení *ya me vuey* (*ya me voy*), což je zajímavý příklad vytvoření diftongu před *yod*,¹² pro španělštinu výjimečný.

Jiným zajímavým případem je slovo *coincidencia*, které se v Andách vyslovuje jako *concidencia*. Velmi pravděpodobně je jedná o záměnu s předponou *con*.

IA. U mnoha sloves můžeme nalézt změny v této vokalické skupině způsobené ultrakorekcí. *Ia* se mění v *ea*, především v oblasti And. Příklady: *copea* (*copia*), *agracea* (*agracia*), *envidea* (*envidia*). Avšak u podstatných jmen k této změně nedochází. Příklad: *gracia*, *envidia*. Existuje výjimka v podobě substantiva *desprecio*, jež mnozí Indiáni vyslovují *despreceo*.

Pokud diftongu předchází souhláska /n/, pak vznikne *ña*. Příklad: *miñatura* (*miniatura*).

Pokud předchází souhláska /l/, pak mluvčí může nabýt dojmu, že se jedná o palatálu /ɲ/. Příklad: *familla* (*familia*). U mluvčích, kteří jsou *zeisté* může dojít k výslovnosti *famiža*.

IE. U této vokalické skupiny dochází ke změnám často, a to z toho důvodu, že jsou zaměňovány sufixy *encia* – *iencia*, *ente* – *iente*. Příklady: *aparencia* (*apariencia*), *diferencia* (*diferencia*), *ausiencia* (*ausencia*), *inociencia* (*inocencia*), *remaniente* (*remanente*), *latiente* (*latente*), *fatuliento* (*fatulento*).

Pokud vokalické skupině *ie* předchází /n/, pak je výsledkem *ñe*. Příklady: *ñeto* (*nieto*), *ñeve* (*nieve*).

IO. Tato vokalická skupina zůstává obvykle nedotčena. Výjimečně se *io* může změnit na *iu*. Příklad: *biumbo* (*biombo*). Nebo dojít k ultrakorekci. Příklady: *turneo* (*turnio*), *espúreo* (*espúrio*), *copeo* (*copio*). Zmíňme ještě číslovku *dieciocho*, která se vyslovuje jako *dieshocho* nebo *dishocho*.

¹² Yod je hláska *i*, která může fungovat buď jako polosouhláska, pokud jí předchází jiná souhláska (příklad: *pie*) nebo jako polosamohláska, pokud jí předchází jiná samohláska (příklad: *reino*).

Pokud předchází /n/, dochází k výsledku *ño*. Příklady: *demoño* (demonio), *Antoño* (Antonio).

UE. Slovo *pues* se v oblasti Sierra vyslovuje jako *p's* nebo *b's*. U Indiánů dochází ke změně *ue* v *ui*. Příklady: *puirco* (puerco), *cuiro* (cuero), *fuirsa* (fuerza). Jinak je tato vokální skupina beze změn.

UI. Tento diftong bývá beze změn. Výjimku tvoří slovesné tvary *fui* a *fuimos*, které se v nespisovné mluvě vyslovují jako *fi* a *fimos*.

UO. Tento diftong také bývá zachován. Příklady: *respetuoso*, *continuo*. Výjimkou je slovo *monstro* (monstruo) a *ventríloco* (ventrílocuo).

5.3.3.9. Další poznámky k samohláskám

V této kapitole jsme se nezmínili o diftongaci v morfologii sloves. Budeme se jí zabývat až v morfosyntaktické části práce.

V Ekvádoru se v některých slovech používají diftongy, které se v jiných variantách španělštiny nevyskytují. Příklad: *faumento* (fomento), *desailado* (desalado), *enriedo* (enredo), *urnia* (urna).

V mluvě andských Indiánů se objevují případy diftongace, pro něž se těžko nalézají vysvětlení. Příklady: *cagüesa* (cabeza), *juamilia* (familia), *priesedente* (presidente), *reisa* (risa).

V ekvádorské španělštině stejně jako i v jiných variantách americké španělštiny pozorujeme zachování diftongů i ve slovech odvozených. Ve Španělsku a ve spisovné mluvě je tomu naopak. Příklady: *tierroso* (terroso), *calientito* (calentito), *piedraza* (pedraza), *engruesar* (engrosar).

V provinciích Loja a Cuenca zůstává zachován diftong ve slově *cuasi* (casi).

5.3.3.9.1. Intervokální souhlásky

Někdy může dojít k tomu, že intervokální /h/ se změní ve /f/ nebo /j/, čímž se vokální skupina rozdělí. Příklady: *retafila* (retahila), *mojo* (moho), *pitajaya* (pitahaya), *mojino* (mohino), *ajechar* (ahechar).

Epentetické /y/ je poměrně často užívaným antihiátovým prostředkem. Příklady: *alegreya* (alegría), *veyendo* (viendo). V Ekvádoru je tato tendence považována za nespisovnou. Objevuje se nejvíce u venkovanů v horské oblasti. V pobřežní zóně se tento jev nevyskytuje.

5.3.3.9.2. Samohláska /u/

Ve slovech, která začínají diftongy (*ue*, *ui*, *uo*, *ua*), jimž vždy v ortografii předchází /h/, se v běžné řeči toto /h/ mění na /g/. Děje se tak především u slov kečuánského původu. Příklady: *huasca*, *huango*, *huaco*. RAE přijímá některá tato slova s oběma souhláskami (*h* i *g*), v jiných případech však připouští pouze jednu variantu slova. Příklady: *huasca* i *guasca*, *huaca* i *guaca*, ale pouze *huango*, *guagua*. Výslovnost však skoro vždy tíhne ke /g/.

Španělská slova procházejí stejnou změnou. Příklady: *güevo* (huevo), *güésped* (huésped), *virgüela* (viruela).

5.3.3.9.3. Vokalizace souhlásky

Jedná se o fenomén protikladný ke konsonantizaci samohlásky. V Ekvádoru v oblasti Sierry není vokalizace souhlásek tak častým jevem. Příklad: *cáusula* (cápsula), *interfeuto* (interfecto), *panáutico* (panóptico). Kdežto na pobřeží se s ní můžeme setkat častěji. Příklady: *aceutar* (acceptar), *indireuto* (indirecto), *satisfaición* (satisfacción).

5.4. Souhlásky

5.4.1. Sierra

Sierra se vyznačuje stabilním konsonantickým systémem. Nejdůležitějšími isoglosami v ekvádorské variantě jsou isoglosa *žeísma* a asibilované vícekmitné vibranty /ř/.

5.4.2. Costa

Konsonantický systém je v této jazykové oblasti nestabilní. Často dochází k různým fonetickým změnám či záměnám hlásek. Velmi charakteristickým rysem je aspirace a *yeísmo*.

S – Z

V celém Ekvádoru se výrazně převažuje *seseo*. Interdentální frikativa /Ø/ se vyskytuje jen velmi sporadicky, a to v oblasti pobřeží. Tento výskyt je tak nízký, že *ceceo* nelze považovat za jednu z důležitých charakteristik ekvádorské varianty, jako je tomu například ve španělštině peninsulární.

Španělské /s/ je neznělé apikoalveolární frikativní orální. Toscano Mateus ho přirovnává k anglickému /sh/.¹³ Ekvádorské /s/ se od španělského dosti liší. V Ekvádoru se vyslovuje jako prealveolární, s jazykem na plocho a s třením jemným a pronikavým zabarvením. Toto zabarvení je méně pronikavé v mluvě pobřežní oblasti než v Andách. Například obyvatelé Quita jsou snadno rozpoznatelní právě pro syčivou až pisklavou výslovnost /s/. Tato charakteristika pravděpodobně zčásti vyplývá ze zvyku málo otvírat při promluvě ústa.

Obecně můžeme říct, že v oblasti And se /s/ vyslovuje ve všech pozicích, včetně pozice koncové. Může se stát, že při nepečlivé výslovnosti se ztratí samohláska, ale /s/ nikoli. Vzhledem k tomu, že ke ztrátě koncového /s/ dochází ve většině španělských variant, můžeme tuto charakteristiku považovat za výjimečnou. Příklad: *Túquerrs* (Túquerres).¹⁴ Výjimečně může zaniknout v následujících případech: *adió* (adiós) (pokud je použito jako citoslovce překvapení), *potrera* (postrera), *rapadura* (raspadura) (používá se také na Kanárských ostrovech a na Kubě). U těchto příkladů nebyla zaznamenána ani geminace (zdvojení souhlásky) (*potrera*, *rappadura*), ani aspirace /s/.

S geminací se můžeme setkat v nespisovné mluvě Sierry u slova *mismo*, které je vyslovováno jako *mimmo*. Avšak častější výsledek je *mimo*, kde /s/ mizí úplně. V provincii Azuay dochází u konsonantické skupiny *sm* ke ztrátě /m/, tedy výsledkem je

¹³ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 76

¹⁴ V provincii Azuay však nezanikají ani tyto samohlásky.

miso. Candau de Cevallos uvádí, že v takovém případě se mění i výslovnost, /s/ se pak vyslovuje palatalizovaněji.¹⁵

Ke ztrátě /s/ dochází v případech, kdy následuje /l/ (v Quitu vyslovované jako /ž/) nebo /r̄/ (v Quitu vyslovované jako /ř/). Příklady: *lo žanos* (los llanos), *tre riales* (tres reales), *Iřael* (Israel).

V mluvě Sierry se můžeme setkat se znělým /s/, a to sice v lexikálních výpůjčkách z kečuánštiny. Příklad: *puzu* (pusu).

Zvláštností je také vliv samohlásek následujících za /s/, který je možno pozorovat v provincii Azuay. /S/ následované otevřenou samohláskou (příklad: *sapo*) je vyslovováno dentálněji než /s/ následované zavřeným vokálem (příklad: *silla*).

V celé oblasti pobřeží je /s/ aspirováno v pozici na konci slabiky. Stejně tak je tomu v Andalusii a jiných regionech Hispánské Ameriky. Příklady: *dieh niňoh* (diez niños), *loh árboleh* (los árboles).

Ke ztrátě /s/ dochází na pobřeží vždy, když následuje /f/. Příklady: *fóforo* (fósforo), *refríó* (resfrío).

V oblasti Costa pozorujeme značnou tendenci ke změnám v konsonantických skupinách. Například skupina *sb* se mění na bilabiální /f/. Příklady: *refalar* (resbalar). Z konsonantické skupina *sg*, která se v Andách nemění, se na pobřeží /s/ ztrácí a zůstává pouze /g/, které se lehce výslovností připodobní veláře. Příklad: *digusto* (disgusto). Skupina *sd* se v horské části opět nemění, ale v mluvě pobřeží se /s/ opět vytrácí a zůstává jen aspirovaná hláska. Příklad: *dehde* (desde).

Pokud /s/ stojí před /m/, /n/, /l/, pak v andské části se vyslovuje zněle, stejně jako v obecné španělštině, na pobřeží opět dochází k aspiraci.

/S/ na začátku slova vesničané na pobřeží vyslovují jako *veláru*. Příklad: "*pa todo lo que jirve (sirve) una mujer*", "*er jorro (el zorro) con la jorra (zorra)*".

/S/ v počáteční pozici vnitřní slabiky se na pobřeží aspiruje. Příklad: *salamanqueja* (salamanquesa).

/S/ na konci slova je na pobřeží aspirováno. V oblasti And, pokud následuje slovo začínající samohláskou, se toto /s/ vyslovuje zněle, podobně jako je tomu ve

¹⁵ CANDAU DE CEVALLOS, María del Carmen. Algunos aspectos del español hablado en Azuay, In *Actas del Primer Congreso Internacional sobre el Español de América*, 1982

francouzštině. Příklad: *loz hombres*. Výjimkou je severní část Sierry Ekvádoru v oblasti Tulcánu (a jižní oblast Sierry Kolumbie), kde je výslovnost v takovém případě neznělá, tedy jako v běžné španělštině.

Intervokální /s/, které je součástí předpony *des-*, za níž následuje slabika začínající samohláskou nebo /h/, se v Ekvádoru vyslovuje běžně jako neznělé. To však to neplatí pro provincii Azuay, kde se /s/ předpony *des-* vysloví dlouze a změně se z neznělé na znělou frikativu. Navíc se předpona *des-* jako by odtrhne od zbytku slova a udělá se mezi ní a zbytkem slova delší pauza, než je běžné. Příklady: *des-atención*, *des-unir*, *des-ayuno*, *des-habitado*.

Ceceo není v Ekvádoru běžný jev, avšak přece jen se s ním můžeme setkat u vesnického obyvatelstva pobřeží, byť jen v malé míře. Jeho výskyt není zatím podrobněji prostudován.

X – SH

Grafém *x* se dnes vyslovuje jako [ks], popřípadě [gz]. U širokých vrstev prostých lidí celého hispánského světa je značná tendence tuto výslovnost redukovat na [s]. Příklady: *ausilio* (auxilio), *estraño* (extraño), *escusar* (excusar), *esponer* (exponer), *misto* (mixto).

Podle Navarro Tomáse¹⁶ je v peninsulární španělštině výslovnost [s] přípustná, takže i ve spisovné promluvě můžeme slyšet *ausilio*, *esacto*. Avšak v Ekvádoru je tendence opačná. Ve školách se učí striktní výslovnost [ks], popřípadě [gz]. Výslovnost [s] je totiž považována za hrubý vulgarismus. Tedy i málo vzdělaní lidé vyslovují *exacto*. Díky tomuto může docházet k ultrakorekcím. Příklady: *exena* (escena), *expontáneo* (espontáneo).

Ekvádorská kečuánština obsahuje zvuk [š] (grafém *sh*)¹⁷. Vlivem tohoto indiánského jazyka se dostal i do španělštiny andské oblasti. Vyskytuje se například v mnohých slovech kečuánského původu. Příklady: *ashco*, *mashca*, *shigra* atd. nebo mnohá příjmení a toponyma: *Quishpe*, *Cashapamba*.

Tímto vlivem dokonce dochází i k tomu, že s některých španělských slov se mění na *sh*. Především se jedná o hypokoristika. Příklady: *Pashi* (Pacífico), *Pishi*

¹⁶ NAVARRO TOMÁS, Tomás. *Manual de pronunciación española*, Madrid, CSIC, 1950, § 129

¹⁷ Tento foném například v bolivijské nebo argentinské kečuánštině zmizel.

(Purificación), *Shuli* (Soledad), *Cashi* (Casimiro). Tento jev můžeme pozorovat především u Indiánů. Běžně se také setkáme s výslovností *dieshocho* nebo *dishocho* (dieciocho).

Slova cizího původu, která obsahují *sh*, jsou v oblasti hor vyslovovány bez problémů. Avšak obyvatelé pobřeží mají jisté potíže s jejich výslovností, jelikož jejich fonetický systém takovou hlásku neobsahuje.

F – H – J

/F/ je ve Španělsku neznělá labiodentální frikativa orální. V Ekvádoru není /f/ labiodentální, nýbrž bilabiální. K záměně s /b/ většinou nedochází, ale při nepečlivé výslovnosti se tak stát může. Příklady: *boto* (foto), *elebante* (elefante). Často k záměně dochází u cizích slov. Příklad: *obsai* (offside).

V mluvě Indiánů se /f/ nevyslovuje, jelikož fonetický systém kečuánštiny takový foném nemá. V některých slovech Indiáni /f/ nahrazují /j/. Příklady: *juamilia* (familia), *desjuele* (desfile), *dejuécil* (difícil), *juantasma* (fantasma), *Rajuel* (Rafael).

V mluvě vesničanů pobřežní oblasti se tento jev vyskytuje jen minimálně.

Tendence nahrazovat /f/ hláskou /j/ je běžná snad ve všech variantách španělštiny. V Ekvádoru můžeme nalézt tyto příklady: *julano* (fulano), *junción* (función), *juerza* (fuerza), *ajuera* (afuera), *jusil* (fusil), *jui* (fui). K těmto záměnám dochází i u vzdělaných lidí. Všimnout si můžeme skutečnosti, že u všech zmíněných příkladů následuje samohláska /u/. /U/ je totiž samohláska zadní a tak snadno může vést k velarizaci předchozí souhlásky. To je také vysvětlení samohláskových změn, tedy přítomnosti /u/, ve slovech *juamilia* (familia), *desjuele* (desfile), *dejuécil* (difícil), *juantasma* (fantasma), *Rajuel* (Rafael), která se vyskytují pouze v indiánské mluvě, ve španělštině nikoli.

Také je častá záměna /h/ a /j/, jež je dána historicky. U slov latinského původu, jež začínala na /f/, se v mnohých případech toto /f/ změnilo na /h/, které se v současné španělštině nevyslovuje. Avšak ve staré španělštině značilo /h/ aspirovanou výslovnost. V celém hispánském světě mnozí aspirují dodnes, a tak snadno může dojít k záměně /h/ a /j/. Příklad: *jaba* (haba), *jecho* (hecho), *jarto* (harto), *jediondo* (hediondo), *jorno* (horno), *juir* (huir), *mojo* (moho), *jalar* (halar), *jaragan* (haragán).

Následující příklady se vyskytují pouze v oblasti Costa: *josco* (hosco), *jecho* (hecho), *jarto* (harto), *jorno* (horno), *juma* (huma), *ajumarse* (ahumarse). Slovo *jalar* je zase typické pouze pro oblast andskou. Na pobřeží se užívá pouze *halar*.

Aspirované /h/ je foném existující v kečuánštině, a tak se s ním můžeme v některých částech Ekvádoru setkat. V některých slovech se zachovalo, v jiných zmizelo a v jiných se změnilo na /j/.

Existuje několik slov, ve kterých došlo k zachování původního latinského počátečního /f/. Příklady: *retafila* (retahila), *fundirse* (hundirse), *fierro* (hierro).

Opačnou tendenci pozorujeme u slova, jež se v Ekvádoru čte i píše *horamen* místo *foramen*. Mezi prostým lidem se vyslovuje *humar* (fumar), Indiáni používají dokonce *humiar*.

Indiáni a vesničané z oblasti hor /j/ vyslovují jako vibrující uvuláru, zbytek mluvčích horského pásma jako velární frikativu bez známek aspirace. Aspirovanou výslovnost /j/ nalezneme v oblasti pobřeží.

Cizí slova, která obsahují foném /ʒ/, svou výslovnost v oblasti Sierry zachovávají, jelikož fonetický systém horského pásma takový foném (znělý, alveolární, frikativní) zná. Příklady: *garage* se vyslovuje [garáž], *jersey* [žersi], *pijama* [pižama]. Na pobřeží se tato slova vyslovují se znělou palatální afrikátou *ɣ*. Ve Španělsku s neznělou velární či uvulární frikativou /j/.

R – L

/L/ je ve své základní variantě znělá lateroalveolární frikativa orální a /r/ znělá alveolární vibranta orální. /R/ i /l/ jsou tzv. likvidy, tzn. vykazují vlastnosti souhlásek, ale i samohlásek. K jejich záměně dochází již od dob staré španělštiny až dodnes. Tuto tendenci dokazuje i fakt, že RAE u některých slov připouští dvojí tvary. Příklady: *gladiolo* i *gradiolo*, *clin* i *crin*, *pelaire* i *peraile*, *sarpullido* i *salpullido*. Připouští i archaismus *flotar* (frotar). Někdy koexistují obě slova, avšak každé v jiném významu. Příklad: *huelga* a *juerga*.

Záměny /r/ a /l/ v intervokalické pozici nejsou časté. Nejvíce jsou způsobeny asimilací či disimilací. Příklad: *celebro* (cerebro).

V oblasti And je /r/ a /l/ rozlišováno poměrně pečlivě, a to i v implozivní pozici. Nalezneme pouze málo případů záměny. Příklady: *cárculo* (cálculo), *cormillo* (colmillo), *sarsa* (salsa), *mercocha* (melcocha), *carcamonía* (calcomonía), *almadillo* (armadillo), *almario* (armario), *apeltrechar* (pertrechar), *clema* (crema), *clémor* (crémor), *córnol* (corner – anglicismus), *espelma* (esperma), *Felmina* (Fermina), *solprender* (sorprender). Všechny tyto záměny potkáme v mluvě nespisovné a v mluvě venkova.

V Andách se můžeme také setkat s případy asibilace /r/, nejsou však příliš běžné. Příklady: *sospresa* (sorpresa), *sosprender* (sorprender), *despostillar* (desportillar).

V celém Ekvádoru se vyskytují případy metateze /r/. Příklady: *catredal* (catedral), *cabresto* (cabestro), *dentrífico* (dentífrico), *Grabiel* (Gabriel), *presona* (persona), *abracar* (abarcar). Vesměs je užití těchto slov považováno za nespisovné.

V pobřežní oblasti je však implozivní /r/ a /l/ řešeno jinak. Pro vesničany jsou /r/ a /l/ zcela shodné fonémy. Proto mají stejnou výslovnost, pouze někdy můžeme zaznamenat přiblížení výslovnosti více k /r/ než k /l/. Změn /r/ v /l/, je velmi málo. Příklady: *dotol* (doctor). Zato změna /l/ v /r/ je na pobřeží velice častá. Příklady: *arfiler* (alfiler), *Arfonso* (Alfonso), *arquilar* (alquilar), *artura* (altura), *carcular* (calcular), *cardo* (caldo), *cormillo* (colmillo), *delantar* (delantal), *durce* (dulce), *esparda* (espalda), *gorver* (volver), *Leopordo* (Leopoldo), *mardito* (maldito), *murta* (multa), *parma* (palma), *orvidar* (olvidar), *tar vez* (tal vez). Tento typ změny je vůbec nejpatrnější u černošského obyvatelstva. Ve španělštině obecně je tato tendence běžná, a to ve španělských i amerických variantách.

Typickým jevem v mluvě vesničanů pobřežní oblasti je záměna *er* za *el* (člen) a *ér* za *él* (zájmeno). Pokud se jedná o záměnu členu, k té dochází tehdy, když následující slovo začíná na souhlásku. Příklad: *er diablo* (el diablo).

V oblasti pobřeží se vyskytují i další jevy spojené s fonémy /r/ a /l/. Dochází například k potlačování /r/ a /l/ v pozici na konci slova. Příklady: *papé* (papel), *Manué* (Manuel), *cárce* (cárcel), *señó* (señor). Dále můžeme pozorovat v mluvě černochoů potlačování koncového /r/ infinitivů. Také zaznamenáváme potlačování implozivního /r/ uvnitř slova. Příklady: *totía* (tortilla), *pueta* (puerta). Častým jevem je změna předložky *para* na *pa* (vyskytuje se ve velké části hispánských variant španělštiny). Dále aspirace

/r/. Příklady: *buhla* (burla), *Cahlos* (Carlos). Nebo asibilace implozivního /r/ uvnitř slova. Příklady: *casne* (carne), *gobiesno* (gobierno), *tiesno* (tierno).

Také v kečuánštině můžeme zaznamenat záměnu /r/ a /l/. Slovo *lulun* se používá na severu Sierry a *ruru* na jihu. V Ekvádoru se setkáme se slovem *rocoto*, ale v Peru se používá *locoto*.

RR

/R̥/ je znělá alveolární vibranta orální.

V oblasti pobřeží se foném /r̥/ vyslovuje výhradně jako [r̥], tedy právě jako znělá alveolární vibranta.

V oblasti horského pásma dochází k asibilaci této vícekmitné vibranty a výsledkem je /ř/. Isoglosa tohoto jevu a isoglosa *žeísma* jsou důležitými faktory při vytyčení dialektů ekvádorské horské španělštiny.

/Ř/ je vyslovováno pomocí bočních stran jazyka, které se opírají o stoličky a o horní dásně; špička jazyka se velmi přibližuje alveolám, ve střední části úst je tak vytvořena dutinka. Výdechový vzduch rozechvívá špičku jazyka, která se stáčí k hornímu patru a kmitá. Výsledkem je drnčivý, svištivý zvuk. Tato výslovnost se podobá výslovnosti vícekmitného /r̥/, avšak rozdíl je v tom, že u tohoto fonému špička jazyka krátce naráží na alveoly, kdežto u /ř/ se špička jazyka alveol nedotýká, nýbrž vibruje a tím vytváří znělý kmitavý a svištivý dojem¹⁸.

Asibilovaný foném se může objevovat také v pozici alofonu jednokmitné vibranty, a to sice v počáteční nebo koncové pozici před souhláskami /t, d, s, n/ a v kombinaci *tr* (vždy) a *dr* (pokud jí předchází /n, l/). Příklady: *pueřta*, *peřdido*, *peřsona*, *teřnero*, *cuatřo*, *vendřá*, *saldřá*.

Výslovnost skupiny *tr* se ještě více zvýrazní, pokud jí předchází /s/. V centrální zóně And a ve venkovské mluvě v oblasti Quita se konsonantická skupina *str* vyvinula až do té míry, že /s/ bývá zcela potlačováno. Je důležité připomenout, že v oblasti Sierra se implozivní /s/ neaspiruje. Příklady: *maiřo* (maestro), *iniřucción* (instrucción). V ještě nespisovnější mluvě došlo k redukci skupiny *str* na jeden jediný foném, který je

¹⁸ ARGÜELLO, Fanny M. El rehilamiento en el español hablado en la región del Ecuador. In *Lexis: Revista de lingüística y literatura*, vol. 4, č. 2, 1980, str. 151 – 156.

mediopalatální, neznělý, frikativní. Výslovnost můžeme blíže popsat takto: jazyk je ve tvaru žlábků, jeho strany se patra dotknou, špička jazyka však ne. Tento foném můžeme částečně připodobnit *sh* s výslovností [š]. V transkripci ho můžeme zachytit nejlépe jako /šř/. Zdá se, že tato hláska se nevyskytuje v jiných variantách španělštiny.

Asibilované /ř/ se vyskytuje téměř po celé horské zóně s výjimkou provincií Carchi (na severu) a Loja (na jihu). V provincii Azuay je asibilovaná výslovnost slabší než v Quitu. Obecně se dá říct, že v mluvě vesničanů je asibilace výraznější a explozivnější než v mluvě vzdělaných lidí. Ti se snaží asibilaci ve své mluvě zjemnit. V oblasti pobřeží neexistuje vůbec.

Při vyslovování /r̄/ mohou opět nastat různé změny. Například některá slova, která se píše pouze s jednoduchým *r* se mohou v oblasti Sierry vyslovovat jako /r̄/. Většinou se jedná o chybu způsobenou vlivem jiného, podobného slova. Příklady: *trairré* (traeré) – vliv *querré*, *derrivar* (derivar) – vliv *derribar*.

Opačnou tendenci zaznamenáme např. ve slově *resurección* (resurrección), které je užíváno v celém Ekvádoru.

/R/ za začátku slova se ve španělštině běžně vyslovuje jako /r̄/, tedy vícekmitně. Avšak v Andách můžeme zaznamenat díky tendenci k ultrakorekci výslovnost jednokmitnou.

/R/ v pozici na konci slova se naopak ve španělštině vyslovuje slabě, jednokmitně. Avšak v horské oblasti se vždy vyslovuje vícekmitně. Příklady: slovesné infinitivy i jiná slova končící na /r/: *amař*, *teneř*, *amoř*. V množném čísle opět uslyšíme jednokmitné /r/. Příklad: *amores*.

LL – Y

/l̄/ je ve své základní podobě znělá lateropalatální frikativa orální. /Y/ je znělá palatální frikativa orální. V souvislosti s těmito dvěma souhláskami můžeme Ekvádor rozdělit na dva základní regiony. Na oblast, kde je zachován fonologický rozdíl mezi /l̄/ a /y/ a na oblast *yeísmo*, což je zóna, kde došlo k zániku tohoto rozdílu a fonémy se vyslovují zcela stejně.

Sierra je oblastí diskontinuity fonémů /l̄/ a /y/. /Y/ se v celých Andách vyslovuje jako palatální frikativa. V severní a centrální horské oblasti je vyslovováno jako

palatální frikativa dokonce i v počáteční pozici (*yugo*) nebo v pozici za souhláskou (*cónyuge*), což jsou případy, kdy se v běžné španělštině vyskytne afrikáta /ɣ/, což je z jazykového hlediska zajímavý jev.

/ʎ/ se zde vyslovuje dvěma způsoby. Buď jako znělá lateropalatální frikativa /ʎ/, v jižních provinciích Cañar, Azuay a Loja nebo jako asibilovaná frikativní sonora /ʝ/, a to v severní polovině andských provincií.¹⁹ Fenomén druhého zmíněného fonému se nazývá *žeísmo*.

Žeísmo horské oblasti je založeno za fonému /ʎ/, který je vyslovován asibilovaně jako frikativní sonora /ʝ/. Foném /ʝ/ vzniká tak, že kraje jazyka tlačí proti stoličkám a proti stranám horního patra, přičemž celý jazyk je lehce stažen dozadu, dovnitř do dutiny ústní. Špička jazyka se téměř dotýká alveol nebo přední části tvrdého patra. /ʝ/ se vyznačuje velkým svalovým napětím a také silným výdechovým proudem, jenž při pronikání artikulačními orgány vytvoří vibraci, kterou pak vnímáme jako jakési „bzučení“.²⁰ /ʝ/ je rozšířeno po severní části And. Nevzdělání mluvčí ho vyslovují velmi energicky. Někdy může dojít ke ztrátě znělosti, tzv. desonorizaci, takže výsledkem je /s/. Takováto tendence je označována za nespisovnou. Jev je pak nazýván *šeísmo*. U vzdělaných vrstev pozorujeme znělost /ʝ/ velmi jemnou a nebo dokonce užívání znělé palatální afrikáty /ɣ/.

Obecně se tvrdí, že *žeísmo* je předcházeno *yeísmem*. Ovšem Amado Alonso tvrdí, že v případě ekvádorské Sierry je tomu jinak.²¹ Podle něj se ekvádorské *žeísmo* unikátním jevem, který se neodvíjí z *yeisma*, není jeho nejvyšším stupněm, jak tvrdí Toscano Mateus, nýbrž se jedná o realizaci fonému /ʎ/.²²

Pobřeží je oblastí *yeisma*. Jak jsme již řekli, *yeísmo* je jev, kdy dochází k zániku protikladů fonému /ʎ/ a /y/. Výsledkem je jediný prvek. A tím je na pobřeží znělá palatální frikativa /y/. Někteří mluvčí ho mohou vyslovovat také jako palatální afrikátu /ɣ/. V takovém případě se opět jedná o tzv. *žeísmo*.

¹⁹ Zajímavostí je, že isoglosa výskytu /ʎ/ a /ʝ/, nacházející se v oblasti Nudo de Azuay, se kryje s politickou hranicí z dob inků. Jedná se o hranici, která rozdělovala znepřátelené kmeny Cañaris a Quitos. Je tedy možné, že se zároveň jednalo i o linii oddělující dialekty kečuánštiny. Je proto možné uvažovat o vlivu kečuánské fonetiky na vznik fonému /ʎ/. (BOYD-BOWMAN, Peter. Sobre la pronunciación del español en el Ecuador, In *Nueva Revista de filología hispánica*, n. 7, 1953, s. 221 – 233)

²⁰ ARGÜELLO, 1980, str. 151 – 156.

²¹ TOSCANO MATEUS, 1953, str. 100

²² TOSCANO MATEUS, 1953, str. 100

Žeísmo oblasti Costa je založeno na fonému /y/. /ÿ/ je dorso-palatání. Špička jazyka spočívá za zuby a dolními dásněmi. /ÿ/ je také vyslovováno s velkým svalovým napětím a charakteristický je opět „bzučivý“ dojem. Na rozdíl od /ɲ/ může u /y/ docházet k afrikaci. Jak již bylo řečeno, tento foném /ÿ/ se vyskytuje v oblasti pobřeží, avšak jeho přesnější distribuce není dosud pobrobněji prozkoumána.

Vrátíme-li se znovu k *yeísmu* pobřežní oblasti, je nutné podotknout, že dnes již není považováno za sociálně vyhraněný jev, jako tomu bylo v minulosti. Pozorovat ho můžeme jak u vzdělaných, tak nevzdělaných vrstev.

V *yeísmu* ekvádorské pobřežní zóny došlo k tomu, že se zcela vytratil /ɲ/ z diminutivních koncovek *-illo*, *-illa*. S tímto jevem se setkáme i např. v andaluské španělštině. Příklad: *chiquío* (chiquillo). /ɲ/ se ztrácí i v intervokální pozici, pokud jedna ze samohlásek je /i/. Příklady: *gaína* (gallina), *poíto* (pollito).

Co se týče obecných tendencí u /ɲ/ můžeme nalézt případy záměn. Jednou z nich je záměna za /r̄/. Příklady: *carate* místo *cállate*; *rapingacho* místo *llapingacho*. Na pobřeží se můžeme setkat také se záměnou za ñ. Příklady: *peñizco*, *peñizcar* místo *pellizco*, *pellizcar*.

Kečuánština zná foném /ɲ/. Také má foném /ʒ/, který se přepisuje jako *zh*. Rozlišování těchto dvou se zachovalo pouze v Cuence. V Quitu došlo ke splynutí v jeden jediný výsledek /ʒ/.

CH

/Ĉ/ je neznělá prepalatální afrikáta orální. Podle Toscana Matea nezaznamenáváme u tohoto fonému v ekvádorské španělštině žádné zvláštnosti. Avšak Córdova zmiňuje tzv. *consonante "mojada"*²³, což můžeme přeložit jako „navlhčená, mokrá“ souhláska. Vyslovuje se frikativněji a palatálněji a v momentě expulze vzduchového proudu se rty více zaokrouhlí. Avšak tento foném se vyskytuje pouze u malého počtu mluvčích.

²³ ALVAR, Manuel. Manual de dialectología hispánica. El español de América. Barcelona, Ariel, 1996, s. 194

Můžeme zmínit, že kečuánština /ç/ také zná. Kromě tohoto fonetický systém kečuánštiny zahrnuje i /ç/, které se vyskytovalo ve staré španělštině. Tento foném se přepisuje jako *tz*, popř. *zz*. Fonémy /ç/ a /ç̃/ jsou propojeny a často mají v Ekvádoru stejnou fonologickou platnost.

Ñ

/Ñ/ je znělá palatální okluziva nazální. V Ekvádoru neprochází tato souhláska žádnými zásadními změnami.

V oblasti Sierry můžeme pozorovat obecnou tendenci palatalizovat skupinu *ni*, pokud následuje samohláska. Příklady: *ñeve* (nieve), *ñeto* (nieto), *matrimoño* (matrimonio), *Antoño* (Antonio) atd.

S palatalizací se setkáme i u dalších slov, většinou se jedná o archaismy. Nalezneme je opět především v andském regionu. Příklady: *peaña*, *ñublado*, *ñudo*.

Příkladem palatalizace z důvodu asimilace je slovo *ñiño* (niño), *Núñez* (Núñez). Avšak tyto případy jsou čistě záležitostmi nevzdělaných vrstev obyvatel.

Opačnou tendencí je despalatalizace *ñ*. Tu nalezneme u některých slov přejatých z kečuánštiny. Příklady: *chogne* (chocñi), *cushni* (cozñi). Také u některých slov španělských. Příklady: *pestanear* (pestañear), *compania* (compañía), *albanil* (albañil).

Disimilací došlo k despalatalizaci například u některých jmen obyvatelských. Příklady: *baneño* (odvozeno od Baños), *machacheno* (místo machacheño, odvozeno od Machachi).

Asimilací vzniklo slovo *danino* (místo dañino).

Také můžeme nalézt případy nahrazení *ñ* jinou souhláskou. Příklady: *llapango* (ñapango), *ñato* (ve Španělsku chato), *ñapa* nebo *yapa*, atd.

N

V obecné španělštině je /n/ znělá alveolární okluzíva nazální. V Ekvádoru je /n/ více dentoalveolární. Pokud stojí v implozivní pozici, pak je velární a silně nazalizované, přičemž se výrazně nazalizuje i předchozí samohláska. Příklady: *honra*, *enlace*, *cañsado*.

/N/ má několik pozičních variant, které vznikají asimilací. Jedná se o asimilace bilabiální, labiodentální, interdentální, dentální, palatální, velární a uvulární. V ekvádorské španělštině je výrazná pouze bilabiální. Příklady: *um borrego* (un borrego), *um fusil* (un fusil). (/f/ je v Ekvádoru bilabiální). Ostatní případy asimilace jsou mnohem méně patrné než v poloostrovní španělštině. Hlávka se spíše nazalizuje a může se dokonce téměř ztratit v předchozí nazalizované samohlásce.

Koncové /n/ před pauzou je v obecné španělštině alveolární, avšak v ekvádorské variantě je velární a velmi nazalizovaná. /N/ na konci slova, po němž následuje samohlávka je ve Španělsku opět alveolární a v Ekvádoru velární. Jedinou výjimkou je provincie Carchi, kde je stejně jako na poloostrově alveolární.

M

/M/ je znělá bilabiální okluziva nazální.

V ekvádorské španělštině je výslovnost /m/ oslabenější než v jiných variantách španělštiny.

Někdy může /m/ zcela zmizet ve slově *mismo*, výsledkem de tvar *miso*. S touto tendencí se setkáváme v lidové mluvě horského pásma a především pak v oblasti kolem Quita.

Skupina *mb* se v nespisovné mluvě redukuje na pouhé *m*. Příklad: *tamién* (también).

Skupina *mn* se mění na *nn*, *gn* nebo *cn*. Opět se jedná o jev nespisovný a setkáme se s ním jak v horské oblasti, tak na pobřeží. Příklady: *alunno*, *alugno*, *alucno* (alumno).

Z důvodu akustické podobnosti může docházet k záměně /m/ a /b/. Příklady: *aspamiento* (aspaviento), *pujamante* (pujavante) atd. K tomuto kolísání docházelo již v latině, a tak není divu, že u některých slov existují duplicitní tvary. Příklady: *guabo* / *guamo* (v Ekvádoru se užívá *guabo*).

B – V – P

/B/ a /v/ jsou znělé bilabilální okluzivy / frikativy orální. /P/ je neznělá bilabiální okluziva orální.

V běžné mluvě není mezi /b/ a /v/ rozdíl.

/B/ může být v nespisovné mluvě nahrazováno /g/. Tento jev je dán akustickou podobností těchto fonémů. Setkáme se s ním ve španělštině mnoha hispánských zemí. Příklady: *güeno* (bueno), *agüelo* (abuelo), *golver* (volver). U andských Indiánů se setkáme se slovem *cagüesa* (cabeza).

Opačnou tendencí je narazení /g/ hláskou /v/ nebo /b/. Příklad: *coabular* (coagular). V ekvádorské kečuánštině existuje například duplicitní tvar *huallimbu* a *hualingu*.

Kečuánština Ekvádoru, především v oblasti severu a středu země, často sonorizuje souhlásky, které například peruánská kečuánština vyslovuje nezněle. Příklady: *pampa* > *pamba* > *bamba*. V tomto slově došlo k významovému posunu, kdy *pampa* znamená step a *bamba* se používá pro složeniny místních jmen.

Někdy se /b/ může zaměňovat za /p/. Příklady: *jampa* (jamba), *pambucho* (bamboche).

Také se setkáme s jevem, kdy /b/ je nahrazeno /f/, které je v Ekvádoru vyslovováno bilabiálně. Příklad: *felfa* (felpa).

D – T

/D/ je znělá dentální / dentointerdentální okluziva / frikativa orální.

Intervokalické /d/ se v horské oblasti Ekvádoru vždy pečlivě vyslovuje. Naopak na pobřeží je jeho výslovnost potlačována, a to nejen na venkově, nýbrž i ve městech. Příklady: *pasao* (pasado), *toito* (todito), *tuavía* (todavía) atd. Mezi vzdělanými lidmi větších pobřežních měst však můžeme pozorovat snahu intervokalické /d/ vyslovovat. Nevyslovovat intervokalické /d/ je totiž považováno za jev nespisovný. I z tohoto důvodu můžeme říct, že pečlivá výslovnost v oblasti Sierry je rysem konzervativní jazykové povahy horské varianty. Naopak v pobřežní variantě spatříme obecný jazykový vývoj.

Na pobřeží, především ve venkovském prostředí, bývá potlačováno /d/ v pozici na konci slova. Příklady: *salú* (salud), *verdá* (verdad) atd. V andské oblasti se se ztrátou koncového /d/ můžeme setkat u zájmeny *usted*, které se mění na *usté* a také se tak děje u rozkazů 2. osoby plurálu. Příklady: *leé* (leed), *cogé* (coged).

Na pobřeží dochází ke ztrátě /d/ u předložky *de*. Příklad: *errepente* (de repente). Předložka *de* může být vynechávána i zcela. Děje se tak v horském regionu.

U venkovanů pobřežní oblasti je možno pozorovat tendenci potlačovat i počáteční /d/. Příklad: *onde* (donde).

Existují mnohé další konsonantické změny týkající se /d/. Některé jsou dány asimilací: *párpapo* (párpado), jiné disimilací: *adfíler* (alfiler) nebo záměnou za jinou souhlásku: *almírar* (admirar). S těmito tendencemi se setkáme po celém hispánském světě.

K – G

/K/ je neznělá velární okluzíva orální a /g/ je znělá velární okluzíva / frikativa orální.

Obecnou tendencí španělštiny je záměna /k/ za /g/, což lze pozorovat i v ekvádorské variantě. Příklady: *agción* (acción), *golumbio* (columpio), *logro* (loco) atd. Sonorizace /k/ v /g/ je velmi častý jev v ekvádorské kečuánštině, především v oblasti středu a severu země.

Intervokální /g/, pokud jej následuje diftong začínající samohláskou /u/, má tendenci se vokalizovat a ztrácet. Příklady: *ahua* (agua), *yehua* (yegua), *ahuacate* (aguacate) atd.

5.4.3. Knižní konsonantické skupiny

Španělština obecně má značnou tendenci vyhýbat se knižním souhláskovým skupinám. Běžně tak dochází k sonorizaci explozivních neznělých souhlásek stojících na konci slabiky. Příklady: *agción* (acción), *adlas* (atlas) atd. Takováto výslovnost je přijímána i mezi vzdělanými mluvčími. Dokonce je tolerováno i potlačování některého konsonantu ze souhláskové skupiny. Příklad: *suscripción* (suscripción) atd.

Potlačování souhláskových skupin je běžné i v ekvádorské španělštině. Avšak je nutno poukázat, že se jedná o jev mnohem méně rozšířený než v jiných variantách. Mluvčí vyslovují souhláskové skupiny pečlivěji než v jiných hispánských zemích. Jedním z faktorů může být i vliv kečuánského substrátu a adstrátu. Kečuánština je totiž na souhláskové skupiny velice bohatá.

Nejčastějším řešením konsonantických skupin je sonorizace neznělé implozivy. Příklady: *concepción* (concepción), *adlas* (atlas) atd. Nebo záměna implozivní znělé za jinou znělou či za takovou neznělou, která je znělé protějškem.

6. MORFOSYNTAX

Morfosyntax ekvádorské španělštiny má rysy, které jsou vesměs společné pro celou Hispánskou Ameriku (např. nahrazení zájmena *vosotros* zájmenem *ustedes*, *leísmo*, *loísmo* apod.). Typické je pro ni také tzv. *voseo*, které je rozšířené pouze v některých oblastech Latinské Ameriky. Patrný je také vliv kečuánštiny, a to například u gramatické kategorie rodu, či v oblasti užívání členu, jelikož tento indiánský jazyk tyto prvky ve své gramatice nemá. Charakteristické je také časté užívání gerundia. Podrobněji se na morfosyntax ekvádorské španělštiny zaměříme v následujících podkapitolách.

6.1. Člen

Indiáni andské oblasti vyslovují členy následujícím způsobem: *il* (el), *lu* (lo), *lus* (los). Vesničané obývající pobřeží vyslovují *er* místo *el*, pokud následuje slovo začínající souhláskou. Příklad: *er papé* (el papel). Na pobřeží také dochází k aspiraci *loh*, *lah*, *unoh*, *unah*. V horách se /s/ ztrácí pouze v případě, že následuje slovo začínající na *ll*, vyslovované jako [ž]. Příklad: *las llaves*.

Často také dochází k různým stahování a redukcím, daných asimilací a jinými faktory. Příklad: *l'hombre*, *l'otro*, *l'hija*, *l'humedad* atd.

Kečuánština nezná člen, a proto u bilingvních Indiánů existuje tendence ho potlačovat. Indiáni také mají problémy s určováním rodu podstatných jmen, s čímž souvisí i následné chybování ve členech.

V Ekvádoru se mezi všemi obyvateli můžeme setkat s chybným užíváním členu v ustálených slovních spojeních a některých výrazech. Příklad: *estar en la casa* (estar en casa), *voy a la casa* (voy a casa), *por las buenas* (a buenas), *por las malas* (por malas), *al propósito* (a propósito), *dar las vueltas* (dar vueltas), *al ojo* (a ojo) atd. Naopak se potlačují členy v následujících příkladech: *todo mundo* (todo el mundo), *puerta de calle* (puerta de la calle), *darle a uno gana* (darle a uno la gana) atd.

Problémy nastávají u členů spojených se zeměpisnými jmény. Například kolísá u názvů ekvádorských provincií odvozených od řek či hor. Některé provincie se členem pojí, jiné ne. Příklad: *provincia del Carchi*, *del Azuay*, *del Guayas*, ale *provincia de*

Esmeraldas, de Imbabura atd. Název země je vždy doprovázen členem, tedy *el Ecuador*.

U vlastních jmen osob člen stát nemá, avšak v Ekvádoru se často vyskytuje před ženskými jmény v důvěrném a rodinném prostředí. Toto užití se objevuje spíše v horské části než na pobřeží. Přezdívký jsou vždy doprovázeny členem. Příklad: *el Gordo* atd. Jména domácích mazlíčků stejně tak. Příklad: *el Bobby* atd.

6.2. Zvláštnosti rodu a čísla

6.2.1. Rod

6.2.1.1. Kolísání rodu

Ve všech variantách španělštiny se objevuje kolísání rodu u slov zakončených na /e/ nebo souhlásku. S tím souvisí i následná shoda mezi těmito a determinanty nebo modifikátory.

Některá slova si v ekvádorské variantě zachovávají původní rod z období středověku a z klasického období. Většinou taková tendence bývá považována za nespisovnou a setkáme se s ní u méně vzdělaných vrstev obyvatel a na venkově. Ne vždy je to však pravidlem. Příklady: *la calor*; *la color* (v Ekvádoru běžně užívané slovo); *la hojaldra* (v obecné španělštině se používá *el hojaldre*); *la tigre* (užíváno místo spisovného *la tigresa*); *la reuma* (RAE připouští oba rody, přičemž zmiňuje, že ve spisovné mluvě bývá preferováno maskulinum. V Ekvádoru je běžné užití feminina u všech mluvčích.) atd.

6.2.1.2. Změna rodu související se změnou koncovky

V ekvádorské variantě došlo u některých slov ke změně koncovky, která s sebou přináší i změnu rodu. Příklady: *lora* (ve Španělsku *loro*); *naranja* (označení stromu, který má být mužského rodu); *carreta de hilo* (místo *carrete*); *mosco* (místo *mosca*, někdy též ve významu komár); *vuelto* (místo *vuelta*) atd.

6.2.1.3. Změna rodu bez změny koncovky

V Ekvádoru se setkáme se změnami rodu i u slov, kde ke změně koncovky nedošlo. Příklady: *el troje* (místo *la troje*); *el porción* (místo *la porción*); *el armazón* (místo *la armazón*); *el caries* (místo *la caries*, užíváno dokonce i zubaři); *la paragua* (místo *el paraguas*); *la paracaida* (místo *el paracaídas*) atd.

6.2.2. Rod gramatický a přirozený

Obecnou tendencí ve španělštině je přiřazovat podstatným jménům koncovky podle přirozeného rodu. Příklady: *testiga*, *rea*, *decana* atd.

Zvláštností, vyskytující se nejen v Ekvádoru, je používání augmentativních maskulinních koncovek u podstatných jmen ženského rodu. Příklady: *un mujerón*, *un hembrón*, *un señorón* atd.

6.2.3. Rod a kečuánština

Kečuánština nezná gramatický rod. Pro označení pohlaví se používají výrazy *cari* – samec a *huarmi* – samice. Proto mají bilingvní Indiáni problémy s určováním rodu a často se dopouštějí chyb, především ve shodě. Příklad: *este calle* (*esta calle*) atd.

6.2.4. Rod a příslovce

V americké španělštině zachycujeme změnu rodu u některých syntaktických spojeních, například *a la mejor* (*a lo mejor*), *de seguida* (*de seguido*) atd. Takové změny najdeme i v Ekvádoru.

O něco častější je adjektivizace adverbíí. Příklad: *medio muerto* / *media muerta* (*medio muerta*) atd.

Zmíníme i změny koncovek u adverbálních deminutiv v lidové mluvě. Příklady: *reciencita*, *tardecita* atd.

6.2.5. Číslo

Co se týče čísla, nenacházíme v ekvádorské variantě žádné zvláštnosti, jež by tuto přímo charakterizovaly. Prochází spíše tendencemi, které se vyskytují i v jiných variantách nebo dokonce v celém hispánském světě. Zmiňme alespoň ty nejzákladnější.

Substantiva zakončená na přízvučnou samohlásku v lidové mluvě přibírají v plurálu koncovku *-ses*. Příklady: *café* – *cafeses* (cafês), *mamá* – *mamases* (mamás), *pie* – *pieses* (pies), *ají* – *ajises* (ajíes), *papá* – *papases* (papás) atd. S tímto jevem se setkáme v celém hispánském světě.

K častým chybám dochází u složených slov. Příklady: *los padresnuestros* (los padrenuestros), *los avesmarías* (los avemarías) atd. Opačnými případy jsou slova, která se zdají být složenými a nejsou. Příklady: *pavo reales* (pavos reales), *taita curas* (taitas curas) atd. U složených slov také pozorujeme změnu tvaru singuláru. Příklady: *el cortapluma* (el cortapulmas), *el paragua* (el paraguas), *el sacapunta* (el sacapuntas) atd.

Podobně je tomu i u slov končících na */s/*. Příklad: *la carie* (la caries) atd. Opačnou tendencí je tvoření neměnného plurálu. Příklady: *los lápiz* (los lápices), *los cáliz* (los cálices) atd.

U latinismů se také často chybuje. Podle RAE je jejich plurál neměnný, avšak bývá tvořen například připojením koncovky */s/*. Příklady: *los accésits* (los accésit), *los memorándums* (los memorándum) atd.

Některá slova, která stojí ve spisovné řeči v plurálu bývají používána v singuláru. Příklady: *el pantalón* (los pantalones), *la tijera* (las tijeras), *el alicate* (los alicates), *el antejo* (los anteojos) atd. I zde můžeme zaznamenávat opačnou tendenci, kdy se objevuje pluralizace u slov, které mají stát v singuláru. Příklad: *reumas* (reuma).

Další obecnou americkou tendencí je používání plurálového tvaru u slov abstraktního významu. Příklady: *tener iras*, *tener cóleras*, *energías*, *entusiasmos*, *miedos*, *hace tiempos* atd.

6.3. Adjektiva

6.3.1. Komparativ

V lidové mluvě jsou velmi časté expletivní komparativy: *más mejor*, *más peor*. Totéž se děje i u adverbií: *más antes*, *más después*, *más luego* atd. *Más luego* se používá hodně na pobřeží.

Místo *mayor* a *menor* bývají nahrazovány *más grande*, *más pequeño* nebo *más chiquito*.

V Ekvádoru je užíván výraz, který je v jiných variantách téměř neznámý: *a lo más que nunca* nebo *al modo del más que nunca*. Jeho význam je *hacer algo a la diabla*, tedy „dělat něco nepečlivě, špatně“.

Na pobřeží se vyskytuje výraz pro poměrný komparativ *tal ... que*. Pravděpodobně se jedná o kalk z francouzštiny. Jeho význam je *igual que*, *semejante a*. Příklady: *Sintió la cara tal que si la hubiera metido en agua caliente. Guayaquil...tal que voz de mujer amada y lejana. Tal que machetazo que parte el corazón. Tal que cosa deseada e inalcanzable*.

6.3.2. Superlativ

Superlativ *-ísimo* se užívá na pobřeží běžně, avšak v Andách nikoli. Toscano Mateus jev vysvětluje tím, že pravděpodobně v období prvotní kolonizace tento superlativ nebyl ve španělštině ukotven, a tak se do mluvy Indiánů nedostal.²⁴

Mezi Indiány bývá superlativ vyjadřován zdvojením adjektiva v pozitivu. Příklady: *bueno, bueno lo que es; ocioso, ocioso es tu hijo; vivo, vivo hay que ser*.

Na pobřeží se tvoří superlativy i od substantiv. Příklady: *hacía añísimos* (hacía años), *pegó un saltísimo* (pegó un salto), *alacransísimo* (alacrán muy grande) atd.

Jinou formou vyjádření superlativu je použití augmentativních přípon. Příklady: *buenazo, grandote, grandotote* atd.

6.4. Zájmena

6.4.1. Zájmena osobní

V Ekvádoru stejně jako v celé Americe vymizelo zájmeno 2. osoby plurálu *vosotros, vosotras* a bylo nahrazeno zájmenem *ustedes*.

Pro 2. osobu singuláru bývá užíváno buď *tú* nebo *vos*. Tato jsou zájmena důvěrného kontaktu. Se zájmenem *vos* souvisí fenomén tzv. *vosea*, kterému se šířeji věnujeme v kapitole 6.6.1.2.

²⁴ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 177

Zájmeno *usted* je používáno ve formálním kontaktu pro vyjádření úcty a respektu. *Usted* bývá často vyslovováno jako *usté*, kdy dojde k potlačení /d/ v koncové pozici. Nevzdělaní lidé hor používají *vusted*, popř. *vusté* nebo *vosté*.

Zájmeno ženského rodu *nosotras* bývá někdy v lidové mluvě samotnými ženami potlačováno ve prospěch maskulinního *nosotros*.

Él bývá vyslovováno jako *er* v mluvě vesničanů pobřežní oblasti.

Neutrum *ello* z běžné řeči ekvádorské varianty téměř vymizelo. Můžeme se s ním již setkat pouze v psaném projevu, především v oficiálních nebo akademických textech. Jinak v mluvě bývá nahrazováno výrazy *eso*, *el caso*, *la cosa*.

Podměťová zájmena užívaná v ekvádorské španělštině jsou tedy následující:

<i>yo</i>	<i>nosotros</i>
<i>tú, vos, usted, usté, vusté</i>	<i>ustedes, vustedes</i>
<i>él (ér), ella</i>	<i>ellos, ellas</i>

Předmětná zájmena jsou následující:

<i>me, mí</i>	<i>nos, nosotros</i>
<i>te, ti, vos</i>	<i>les, las, los, se, sí</i>
<i>le, la, lo, se, sí</i>	<i>les, las, los, se, sí</i>

Zájmena *me*, *te*, *le*, *se* se v závislosti na okolních samohláskách mohou vyslovovat jako *mi*, *ti*, *li*, *si* a *lo* jako *lu*. Příklady: *ti ha dicho*, *lu he visto* atd.

6.4.1.1. Užití osobních zájmen

V oblasti pobřeží nezaznamenáváme žádné zvláštnosti v užívání osobních zájmen, avšak v andské oblasti se můžeme setkat s tendencemi, které stojí za zmínku. Především se vyskytují v mluvě Indiánů, neboť se jedná o jevy vzniklé vlivem kečuánštiny.

a) Vynechání podmětového zájmena, především *usted*. Příklad: ¿*Qué me decía?* (ve Španělsku by se řeklo spíše: ¿*Qué me decía usted?*)

b) Vynechání předmětného zájmena, a to v oblasti And, nejvíce pak mezi Indiány. Především se jedná o vynechávání zájmena předmětu přímého v kombinaci

s předmětem nepřímým. Příklad: *¿le doy?* (místo *¿se lo doy?*); *dame* (místo *dámelo*); *¿Me trajiste la leche?* – *Sí, te traje.* (Te la traje.); *¿Les dio las llaves?* – *No, no les di.* (No se las di) atd.

Také bývá vynecháváno akuzativní zájmeno odkazující na neživotné substantivum. Příklad: *¿Prefieres ver las noticias?* – *No, prefiero oír.* (Prefiero oírlas.)

U slovesa *haber* v ekvádorské variantě nikdy nestojí předmětné zájmeno. Příklad: *no hay* (místo *no lo hay*, *no las hay* ap.) atd. Taková vynechávání se dějí právě i v kečuánštině.

c) Zdvojený předmět. V horské oblasti často dochází k nadměrnému zdvojování předmětu. Příklad: *Le vi a la Rosa. Le fui a visitar a tu hermana.* V mluvě obyvatel horských vesnic se setkáme ještě s jedním typem zdvojování, a to sice v perifrastických konstrukcích. Příklad: *Le vamos a darle un regalo.*

6.4.1.2. *Leísmo a loísmo*

Zájmena *le* a *les* byla původně pouze dativní a *lo* a *los* pouze akuzativní. Avšak došlo k posunu zájmen *le* a *les*, které se dnes používají i pro vyjádření životného akuzativu. Toto kastilské *leísmo* se rozšířilo i do Ameriky, přesto však značná část amerických variant zůstává věrna *loísmo*.

Na ekvádorském pobřeží je dodržováno poměrně striktně právě *loísmo*. Tedy *lo* se užívá pro vyjádření předmětu přímého a *le* předmětu nepřímého.

V oblasti horského pásma (s výjimkou provincie Loja) se vyskytuje *leísmo*, které zde nabírá dokonce většího rozsahu, než ve Španělsku. Tam se *leísmo* užívá především pro osoby v jednotném čísle. Pro neživotný akuzativ a plurál již mnohem méně. Ale v Andách se *le* užívá jak pro osoby, tak pro věci bez rozdílu, pro singulár i pro plurál. (Ba i neutrum *lo* se užívá díky této tendenci velmi málo.) *Le* a *les* bývá dokonce užíváno i pro ženský rod místo zájmen *la*, *las*.

Pro více příkladů viz Kany, 1994, s. 134 a 135.

6.4.1.3. Enklytická zájmena

Imperativ nepřipouští proklytická zájmena, avšak v Ekvádoru se případy takového užití objevují v lidové mluvě. Příklad: *nos estamos aquí* (estémonos aquí).

U tvarů sloves v plurálu + *se* dochází k fonetickým změnám, většinou z důvodu metateze. Jde o obecnou tendenci španělštiny. Příklad: *siéntensen, siéntesen* (siéntense), *demen* (denme), *delen* (denle), *súbansen, súbasen* (súbanse), *estésemos* (estemos) atd. Ke zvláštní metatezi dochází v provinciích Carchi a Imbabura: *digalemos* (digámosle).

Mí se někdy užívá v lidové mluvě místo *yo* při stupňování. Příklad: *es es mejor que mí* (que yo).

Contigo se užívá pouze na pobřeží. Důvodem je to, že v horách se aplikuje *voseo* a tedy tvar *con vos*.

Consigo se téměř nepoužívá, a to ani v psaném projevu. Obecně můžeme říct, že zvrtné zájmeno *sí* téměř vymizelo. Udrželo se pouze v několika ustálených slovních spojeních, jinak bývá nahrazováno osobními zájmeny podmětovými. Příklad: *lo quiere para él* (para sí), *lo llevó con él* (consigo) atd.

V obecně španělštině jsou enklytická zájmena nepřízvučná. V regionu Sierra se ale vyskytují případy přesunutí přízvuku. Příklad: *digalé, traiganós, dejelés, vamonós* atd. Setkat se můžeme i se zdvojeným přízvukem. Příklad: *dígalé*. Podmínkou však je, aby se jednalo o tvar proparoxytona v kombinaci s enklytiky *le, se, nos*. Na pobřeží bývá přízvuk kladen správně.

6.4.2. Přivlastňovací zájmena

Stejně jako osobní zájmeno *vosotros* zmizelo i přivlastňovací *vuestro*.

Su a *suyo* bývá používáno pro 3. osobu singuláru *usted*. Pro *ustedes* se používá analytický dativ. Příklad: *el libro de ustedes*.

Analytické tvary se používají poměrně často. Místo *nuestro* je užíváno *de nosotros*, místo *mi / mío* se klade *de mí*. V horách se používá místo *tuyo* tvar *el de vos*.

Přízvučné tvary mohou být stavěny za některá adverbia. Příklad: *debajo mío, encima mío, delante mío, detrás mío, en contra mío* atd.

6.4.3. Ukazovací zájmena

V Ekvádoru se nejvíce užívají ukazovací zájmena *este* a *ese*. *Aquel* bývá používáno zřídka. Pokud je potřeba poukázat na vzdálený předmět či osobu, sahá se po formách *ese otro*, *el otro*, *el de más allá*. Absenci *aquel* je podle Toscana Matea možné vysvětlit vlivem kečuánštiny, které ekvivalentní výraz chybí a která disponuje také pouze dvěma ukazovacími zájmeny.

Ukazovací zájmeno *este* bývá, stejně jako v celé Americe, používáno jako vatové slovo, které nahrazuje pomlku při přemýšlení.

6.4.4. Neurčitá zájmena

U některých neurčitých zájmen dochází k mírným významovým posunům.

Bastante bývá užíváno ve smyslu *mucho*. Příklad: *vinieron bastantes*. V nespisovné mluvě může *bastante* přijímat i tvary stupňování, tedy fungují jako adjektiva (*más bastantes*, *bastantísimos*).

V lidové mluvě se nepoužívají zájmena *cierto* a *vario*.

Alguien a *nadie* mohou občas v lidové mluvě nahrazovat *alguno* a *ninguno* a naopak. Příklad: *¿Vino alguno a buscarme? Ninguna sabe lo que va a pasar*.

Nadie bývá někdy vyslovováno jako *naide*, *naiden*, *nadien*, *nadies*, *naides*.

U neurčitých zájmen je velmi časté užití deminutiv. Příklad: *quisiera otrito*; *tengo algunitos*; *todo se ha estropeado* atd.

Mezi neurčitá zájmena se v horské oblasti dostalo i slovo *pite*, převzaté z kečuánštiny, s významem *poco*. Příklad: *dame un pite más*.

6.4.5. Zájmena vztažná

Nejčastěji užívaným vztažným zájmenem je *que*. Zájmena *el cual* a *quien* téměř z lidové mluvy vymizela. Stejně tak *cuyo*.

Que má V Ekvádoru velmi široké použití. Někdy nahrazuje *a quien*, *a quienes*. Příklad: *A su merced que los cholos le quieren como a Taita Dios*.

Vztažný dativ a ablativ bývá někdy používán bez předložky.

Lo que může nahradit výraz *mientras* nebo *cuanto*.

Cuyo bývá nahrazováno v hovorové a vesnické mluvě formou *que su*. Jedná se o tzv. *quesuismo*.

6.4.6. Tázací a zvolací zájmena

V Ekvádoru se užívá tzv. „*pronominal exploratoria*“, což otázka vztahující se ke slovu, kterému jsme partnerovi v komunikaci nerozuměli a žádáme jeho zopakování. Otázka zní: *¿El qué?* Tato otázka nabírá podob podle povahy slova, kterému jsme nerozuměli, tedy musí respektovat pravidla shody: *¿la qué?* *¿los qué?* *¿las qué?* atd. Pokud jsme neporozuměli celé větě, jež je uvozena *que*, pak otázka zní: *¿Que qué?*

Jiné způsoby jak se znovu optat na něco, čemu jsme neporozuměli jsou *¿cómo?* (hlavně v Quitu), *¿cómo?* (užíváno vzdělanými mluvčími), *¿qué?*, *¿mandé?* a *¿mande?*. Poslední dvě zmíněné možnosti jsou formulace zdvořilejšího charakteru.

Zvolací *qué* bývá někdy používáno místo *cómo* a *por qué* bývá nahrazováno *qué es que*. Příklad: *¿Qué es que no viene el ocioso?*

Tázací zájmeno *cuyo* se používá ve významu *de quién* a dodnes se s ním můžeme setkat v Cuence, provincii Cotopaxi a mezi vesničany pobřežní oblasti. Podle Kanyho je však *cuyo* čistě záležitostí jihu země²⁵.

6.5. Číslovky

V ekvádorské variantě neprocházejí číslovky žádnými zásadními změnami. Pro zajímavost můžeme připomenout dvě tendence, které jsou však opět obecně americké. Týkají se vyjadřování hodin. Pro otázku „Kolik je hodin?“ se nepoužívá *¿Qué hora es?* nýbrž *¿Qué hora son?* Taktéž se můžeme setkat s porušením shody *¿Qué horas es?*. Neshoda může být i v odpovědi: *Es las dos*. (Son las dos.) nebo *Son la una*. (Es la una.)

²⁵ KANY, Charles. *Sintaxis hispanoamericana*, Madrid, Gredos, 1994, s. 168

6.6. Slovesa

V Americe vymizelo zájmeno *vosotros* a bylo beze zbytku nahrazeno zájmenem *ustedes*. Tím došlo i ke zmizení slovesných koncovek *-áis, -éis, -ís* pro 2. osobu plurálu. Tyto koncovky původně používané pro plurál se změnilly na koncovky 2. osoby singuláru používaných v regionech s výskytem *vosea*.

6.6.1. Časování sloves

V oblasti časování nalezneme více zvláštností a změn v oblasti And. Jedním z důvodů je *voseo* a také fakt, že je Sierra osídlena bilingvními Indiány, kteří však z nedostatku vzdělání španělštinu neovládají dobře a tedy se dopouštějí častěji chyb.

Tím, že došlo k nahrazení *vosotros* za *ustedes*, se pro 2. osobu plurálu užívá 3. osoby plurálu. Tedy v peninsulární španělštině uslyšíme rozkaz *hablad*, v Americe se však setkáme s tvarem *hablen*.

Plurálový rozkaz v kombinaci s enklytickým zájmenem je často v běžné mluvě (nejen ve venkovské) řešen jako: *cállensen, díganmen* nebo *cállesen, dígamen* (správně by mělo být: *cállense, díganme*). V prvním případě se jedná o zdvojení *n* slovesné koncovky a ve druhém jde o metatezi tohoto *n*. Opět se jedná o obecnou tendenci objevující se po celém hispánském světě.

Složené časy: Pomocné sloveso *haber* se v nespisovné mluvě objevuje v indikativu přítomného času ve tvarech: *yo hi / hei; tú has / vos habís / habés* (u pobřežních vesničanů); *nosotros himos / mos / habemos; ustedes, ellos han*.

V imperfektu pomocného slovesa může docházet k přesunu přízvuku: *él hábia tenido* atd. Na pobřeží na venkově se používá zkrácený tvar *bía* (místo *había*).

V subjuntivu přítomného času pomocného slovesa se v lidové mluvě Ekvádoru vyskytuje tvar *haiga*, což je jev rozšířený po celé Americe. Může také docházet k přesunu přízvuku v 1. osobě plurálu: *háigamos*.

Subjunktiv předminulého času: *Hubiera* může být Indiány zkracováno na *hubra*. *Yo hubra, vos húbrais, él hubra, nosotros húbramos, ustedes* nebo *ellos hubran*.

Časy a způsoby, které zde nebyly popsány neprocházejí výraznějšími změnami nebo jsou tyto změny v celkovém měřítku svým výskytem zanedbatelné.

6.6.1.1. Časování nepravidelných sloves

6.6.1.1.1. Diftongace

Někdy se slovesa, která mají jako nepravidelnost diftong, časují jako pravidelná a naopak. Tento jev se vyskytuje téměř ve všech variantách španělštiny, avšak v Ekvádoru je tendence zesílena bilingvismem v andské oblasti. Slovesa, která se v obecné španělštině časují jako pravidelná a v Ekvádoru mají diftong jsou následující²⁶. Nejčastější případy jsou psány kurzivou.

acrecentar	helar
amolar	herra
<i>apretar</i>	incensar
asolar	mancornar
aventar	<i>mentar</i>
<i>cimentar</i>	<i>nevar</i>
colar	<i>plegar</i>
descollar	poblar
<i>desempedrar</i>	replegar
derrengar	repoblar
<i>desmembrar</i>	<i>restregar</i>
<i>desplegar</i>	rodar
<i>empedrar</i>	soldar
<i>emporcar</i>	trascordarse
<i>engrosar</i>	trastrocar
ensangrentar	trocar
errar	<i>volcar</i>
<i>forzar</i>	

²⁶ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 238

Slovesa, která se v běžné španělštině jsou s diftongem a v Ekvádorské variantě jsou časována pravidelně jsou následující²⁷. Tyto změny se nejvíce objevují mezi indiánskými obyvateli. Nejčastější případy jsou opět podtrženy kurzivou.

absorber (absuerbo)	enredar (enrieda)
<i>alegar (aliega)</i>	<i>espolear (espueleo)</i>
<i>anega (aniega)</i>	entregar (entriega)
aprender (apriende)	ofender (ofiende)
comprender (compriende)	prender (priende)
correr (cuerro)	regresar (regriesa)
<i>destemplar (destiempla)</i>	sorber (suerbo)
doblar (dueblo)	<i>templar (tiemplo)</i>
emprestar (empriesta)	toser (tueso)

6.6.1.1.2. *Ser*

V pobřežní oblasti se setkáme s formou přítomného času 2. osoby singuláru *nosotros semos* (v andském regionu se neobjevuje). V horách máme *vos soís*, popř. *vos eres* (vyskytuje se v méně nespisovné mluvě). V jednoduchém perfektu zaznamenáváme změnu /f/ > /j/, tedy *jui*, *juiste* atd. Jedná se o tendenci vesničanů pobřeží i hor, avšak je považován za projev nevzdělanosti.

6.6.1.1.3. *Estar*

Častým jevem je afereze, především na pobřeží než v horách: *state quieto*, *tar* (estar), *tamos* (estamos). V horách se potlačuje počáteční *e-*, na pobřeží *es-* (což je dáno tendencí k aspiraci a potlačování implozivního /s/).

²⁷ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 239

6.6.1.1.4. *Ir*

V jednoduchém perfektu bývá někdy místo *fui* používáno *jui*. V horách se setkáme s tvary *fi* a *fimos*. Rozkaz *ve*, *vete* se prakticky nepoužívá. Jsou nahrazeny tvary *vaise* (váyase) nebo *ándate*.

6.6.1.1.5. *Ver*

Mezi Indiány se *ver* může vyskytovat s epenteickým /y/ (*veyo*, *veyas*, *veya* atd.). Jednoduché perfektum ve venskovském prostředí může být *vide* a *vido*. Imperfektum *vía*, *vías*, *vía* atd. V nespisovné mluvě se setkáme s rušením hiátu: *véia*, *véias* atd.

6.6.1.1.6. *Decir*

Na pobřeží může v mluvě vesničanů docházet k aferezi počátečního /d/. Příklad: *Le ijo* (le dijo). Ke ztrátě /d/ došlo kvůli tomu, že se nachází v intrevokalické pozici.

Indefinidum někdy bývá *dijieron* místo *dijeron*. S největší pravděpodobností jde o analogii k jiným tvarům jednoduchého perfekta (*comieron*, *vivieron*).

Indiáni mají tendenci ke změnám samohlásek. Místo *dijo* používají *dejú*. Všimněme si zde přesunu přízvuku. Opět se jedná o analogii k pravidelnému časování.

Tvar rozkazu bývá v horách *decí*, což je tvar pro *voseo*.

6.6.1.1.7. *Silné tvary jednoduchého perfekta*

Silné tvary jednoduchého perfekta mají přízvuk na kmeni slova, nikoli na koncovce. Příklady: *dije*, *hice* atd. V mnoha variantách je patrná tendence tvořit slabé tvary s přízvukem na koncovce jako snaha o analogii k pravidelnému časování. Příklady: *reducí* (reduje), *traducí* (traduje), *cabí* (cupe), *andé* (anduve), *satisfací* (satisfice). Tento jev spatříme i u vzdělaných mluvčích.

Obecně rozšířeným chybným tvarem je *veniste* nebo *venistes* místo *viniste* a *venimos* místo *vinimos*, což je obecný jev po celém hispánském světě.

Mezi ekvádorskými Indiány dochází ke špatnému přízvukování tvarů, které je ovlivněno pravidelným časováním. Příklad: *dijí* (dije), *hesú* (hizo) atd.

6.6.1.1.8. *Nepravidelné tvary budoucího času*

Opět je patrná tendence ke zpravidelňování nepravidelných tvarů. Příklady: *contradeciré* (contradiré), *deshaceré* (desharé) atd.

Na pobřeží se setkáme s tvarem *quedré* (querré), což je snaha o analogii k *saldré*, *vendré* atd.

Po celé zemi je v nespisovné mluvě používán tvar *doldré* a *doldría* (doler, dolería).

6.6.1.1.9. *Rozkaz*

U používání rozkazu 2. osoby singuláru je opět jasná tendence tvořit tvary podle pravidelného vzorce. Příklady: *pone* (pon), *previene* (prevén), *sale* (sal), *dice* (di), *hace* (haz) atd. Opět jde o jev rozšířený po celém hispánském světě.

6.6.1.1.10. *Fonetické změny ve slovesném kmeni*

Často dochází v lidové mluvě a mezi Indiány k fonetickým změnám v kmeni některých sloves. Příklady: *recebir*, *escrebir*, *dispertar*, *prencipiar*, *mormurar*, *utorizar* atd. Může se jednat o změny samohlásek, souhlásek, metateze, afereze, proteze, asimilace, disimilace apod.

6.6.1.2. *Voseo*

Termínem *voseo* je označováno užívání zájmenného tvaru *vos* pro partnera v komunikačním aktu. Existují dva druhy *vosea*. Zdvořilostní a dialektální americké *voseo*.²⁸

Zdvořilostní *voseo*: Zájmenný tvar *vos* se používá pro 2. osobu jak singuláru, tak plurálu. Jeho užití je v dnešní omezené na slavnostní akty a projevy. *Vos* stojí jako podmět nebo ve spojení s předložkou. Zájmeno *os* se používá pro vyjádření předmětu přímého nebo bezpředložkového předmětu nepřímého. Sloveso vždy stojí v 2. osobě plurálu, bez ohledu na to, zda mluvíme k více osobám, či k jedné. Přivlastňovací zájmeno je *vuestro*.

²⁸ Diccionario panhispánico de dudas: www.rae.es

Americké *voseo*: Nejčastěji je definováno jako užití zájmenných a slovesných tvarů 2. osoby plurálu (nebo jejich odvozenin) v komunikaci pouze s jedním mluvčím. Narozdíl od zdvořilostního je toto *voseo* užíváno v prostředí důvěrném.

Americké *voseo* lze rozdělit na zájmenné a slovesné. *Voseo* zájmenné spočívá v užívání tvaru *vos* jako zájmena 2. osoby singuláru namísto *tú* a *ti*. *Vos* může stát ve funkci podmětu, vokativu, s předložkou nebo při stupňování. Ve funkci nepřízvučného a přivlastňovacího zájmena jsou používány tvary *tutea*²⁹, tedy *te* a *tu*, *tuyo*.

Voseo slovesné tkví v užívání slovesných koncovek 2. osoby plurálu (v některých případech modifikovaných) pro 2. osobu singuláru. Příklad: *vos comís*, *vos comés*. Koncovky se mohou měnit v souvislosti se zeměpisnými a sociálními faktory. Ne všechny slovesné tvary *vosea* jsou přijímány spisovnou normou.

Voseo vzniklo díky souběžné existenci *tú* a *vos* jako zájmen důvěrného oslovení ve španělštině 15. století. V souvislosti s takovou koexistencí se objevily interference v užívání těchto dvou zájmen a také různá řešení jejich duplicitního užití. Historicko-sociální podmínky pak ovlivnily jejich geografické rozložení.

Výhradně tvary *tú*, *ti*, *te*, *contigo* a přivlastňovací zájmena *tu*, *tuyo* a slovesné tvary 2. osoby singuláru se uchytily ve Španělsku a v těch amerických oblastech, které se po dlouhou dobu nacházely pod vlivem místokrálovských dvorů Mexika a Limy. Také se tak stalo na Antilských ostrovech, neboť ty byly na Madridu mnohem déle závislé než zbytek kontinentu. V těchto zónách *vos*, *os*, *vuestro* a slovesné tvary 2. osoby plurálu zmizely pro důvěrné oslovení pro jednu osobu.

Naproti tomu stojí regiony, jež nebyly zdaleka tolik ovlivňovány peninsulárními jazykovými normami. Proto se zde rozvinula paradigma zčásti tvořená jedním, zčásti druhým zájmenem a slovesnými tvary singuláru nebo plurálu. Nejčastějším typem je *voseo*, které odstranilo *tú*, *ti*, *contigo*, *os* a *vuestro* a které zachovává *vos* ve funkci podmětu a tvaru s předložkou, *te* jako enklytický předmět přímý a nepřímý a *tu*, *tuyo* jako zájmeno přivlastňovací.³⁰

V Ekvádoru není *voseo* obecně a plně rozšířené, nýbrž se vyskytuje jen v určitých oblastech a v rámci těchto pak především ve vesnické nebo hovorové mluvě.

²⁹ *Tuteo* je jev, kdy se užívá zájmeno *tú* se slovenými tvary 2. osoby singuláru.

³⁰ LAPESA, Rafael. Las formas verbales de segunda persona y los orígenes del "voseo", In *Actas del III Congreso Internacional de Hispanistas*, 1970, s. 519-531

Není ani zdaleka tak systematické jako je například *voseo* Argentiny a Chile. *Tuteo* a *voseo* v této zemi koexistují.

Na pobřeží se vyskytuje *tuteo* i *voseo*. *Voseo* je zde mnohem méně systematické než v Andách. Co se týče vesnického prostředí pobřežního regionu, kolísá užívání *tutea* a *vosea*, avšak můžeme říct, že spíše převládá *voseo*. *Vos* je kombinováno s 2. osobou plurálu, jedná se tedy o *voseo* slovesné. Ve slovesných koncovkách jsou v indikativu přítomného času redukovány diftongy u všech slovesných tříd: *amás*, *comés*, *vivís*. V pobřežní provincii Esmeraldas je *voseo* velmi rozšířené, a to mezi všemi sociálními vrstvami.

V horské oblasti se také prolínají tvary *tutea* a *vosea*. *Voseo* je zde slovesného typu. Nevzdělané vrstvy horské oblasti jej užívají stále. Jeho podoba je *vos* + *amáis*, *comís* nebo *coméis*, *vivís*. Vidíme, že u II. slovesné třídy může být slovesný tvar s diftongem i bez něj. Také se v této třídě může občas vyskytnout i koncovka *-és* (*comés*, *sabés*), avšak *-ís* je přece jen mnohem častější. *Amáis* a *vivís* jsou pravidelné tvary 2. osoby plurálu indikativu přítomného času, *comís* však nikoli, jedná se o analogii ke III. slovesné třídě³¹.

V horské provincii Azuay je situace poněkud jiná. Zde se vyskytuje *voseo* čistě zájmenného typu, kdy *vos* je kombinováno s tvary 2. osoby singuláru: *vos amas*, *comes*, *vives*. Jedinou výjimkou je sloveso *ser*, které nabývá podoby *vos soís*, místo *vos eres*.

Výše popsané formy *vosea* se vyskytují u méně vzdělaných či nevzdělaných mluvčích vesnických oblastí. Pokud po *voseu* sáhnou vzdělaní mluvčí jak pobřeží, tak hor, volí formu zájmennou, tedy *vos* + *amas*, *comes*, *vives*.

Musíme však podotknout, že obecně je zaznamenáván ústup v užívání *vosea* na ekvádorském území. Ve větších městech lidé používají *tuteo*. Příkladem je přístavní město Guayaquil.

Tvary indefinida v běžné mluvě horské oblasti jsou: *vos amastes*. V imperativu se někdy užívá singulárního tvaru (*ama*, *come*, *vive*), jindy plurálového (*amá*, *comé*, *viví*, *vení*). Vidíme, že zde došlo k vypuštění koncového /d/. Pro ostatní časy je užíváno *vos* v kombinaci s 2. osobou singuláru: *vos amabas*, *vos querías* atd. Mezi vesničany je používáno 2. osoby plurálu. Budoucí čas zní: *amarís*, *comerís*, *dirís*, (což jsou tvary

³¹ V Ekvádoru můžeme pozorovat i další případ vyrovnání 2. a 3. slovesné třídy než pouze u tvaru *vos temís*. A to sice u 1. osoby plurálu: *debimos* (debemos), *comimos* (comemos). Tento jev se vyskytuje jak mezi pobřežními vesničany, tak v běžné mluvě v horách.

považované jako velmi nespisovné) a nebo jsou tvary budoucího času stejné jako v argentinském *voseu*: *amarás, comerás, dirás*.

Indikativ budoucího času: V mluvě horských Indiánů a nevzdělaných vrstev obyvatel And se setkáme s tvary *harís, cogerís, lavarís*.

Indikativ imperfekta: V lidové mluvě může u sloves, jejichž kořen končí samohláskou, docházet k přesunu přízvuku: *tráia, réia, cáia* atd.

Indikativ jednoduchého perfekta: U tohoto minulého času se můžeme setkat se zvláštností ve 2. osobě singuláru, kdy se používají archaické tvary *cantastes, amastes, tomastes* atd. Vysvětlení je následující. Až do objevení Ameriky byla koncovka *-tes* používána pro 2. osobu plurálu. Koncovka *-steis* se začala používat až ve španělštině moderní. A díky americkému *voseu* přešla koncovka *-stes* do 2. osoby singuláru. Na tento jev narazíme po celé Hispánské Americe. Někdy může dojít ke ztrátě vnitřního /s/, a to dokonce i v oblasti Sierry, kde bývají souhlásky pečlivě zachovávány. Příklad: *comites* (comistes).

Subjunktiv přítomného času: V mluvě venkovanů dochází k přesunu přízvuku, ze slovesných tvarů se stávají proparoxytona, tedy slova s přízvukem na třetí slabice od konce. Příklad: *váyamos, háyamos, quiéramos, duérmamos, vuélvamos, estésemos*. Jedná se o jev aplikovaný pouze na omezený počet sloves. Je rozšířený po celé Americe.

Rozkazovací způsob: Jak jsme již zmínili, tvary rozkazu 2. osoby plurálu, tedy tvary pro *voseo*, jsou: *cantá, temé, viví, vení* atd. Jsou to tvary rozkazu s potlačeným koncovým /d/.

6.6.2. Užití časů

6.6.2.1. Indikativ přítomného času

Různé analytické a perifrástické formy často nahrazují budoucí čas jednoduchý, a to po celé Americe. Nejpoužívanější jsou *voy a + inf.* a *he de + inf.*

Zajímavé je užívání *haber de + inf.*, které má v Ekvádoru význam perfekta. Věta: *¡Cómo no me has de llamar!* znamená výčitku někomu, kdo měl zavolat a nezavola. Kdežto ve Španělsku by ta samá věta znamenala jistotu, že dotyčný určitě zavolá.

Kany zmiňuje americké užívání přítomného času místo perfekta v negativních větách uvozených *todavía* a jeho ekvivalenty. V Ekvádoru se tato tendence umocňuje vlivem kečuánštiny. Příklad: *si todavía no le pido nada* (= todavía no le he pedido nada). *Todavía no me devuelven* (= no me han devuelto) *los pesos*.³²

6.6.2.2. Indikativ budoucího času

Budoucí čas jednoduchý je nahrazován slovesnými vazbami a perifrázemi. Příklad: *voy a ir* místo *iré*, *han de ser las diez* místo *serán las diez*, což je budoucí čas pravděpodobnosti. Budoucí čas pravděpodobnosti však nebývá nahrazován zcela a běžně se s ním v Ekvádoru setkáme.

Budoucí čas bývá v Ekvádoru a na jihu Kolumbie velmi často využíván pro vyjádření rozkazu. Tato tendence byla užívána již v latině a odtud se přenesla do španělštiny. Kany tento rys hodnotí jako „místní zachování klasické formy, která je v jiných zemích považována za archaickou“.³³ Více je jev rozšířen v Andách, než na pobřeží. Jedním z důvodů je i podobná tendence kečuánštiny. Setkáme se s ním nejen v lidové mluvě, nýbrž ji používají i vzdělání lidé v prostředí důvěry. Předmětové zájmeno stojí v enklytické pozici (vyjímkou je, pokud tvar stojí v záporu). Příklady: *dirásle* (dile), *harás* (haz), *daráme* (déme), *irán* (vayan) atd. Budoucí čas s enklytickým zájmenem má vždy význam rozkazu. Nikdy nevyjadřuje budoucnost.

6.6.2.3. Indikativ imperfekta

Někdy bývá imperfektum užíváno místo předminulého času. Příklad: *Todavía no venía* (no había venido) *mi tío cuando yo salí*.³⁴ Jedná se o poměrně častý jev rozšířený mezi vzdělanými i nevzdělanými mluvčími.

Imperfektum může být užito i místo přítomného času, a to sice pro vyjádření děje, který začal v minulosti a který pokračuje do přítomnosti a především tehdy, pokud

³² KANY, 1994, s. 193

³³ "... conservación local de buena forma clásica, arcaica ahora en otras partes" KANY, 1994, s. 157 a 158

³⁴ KANY, 1994, s. 156

stojí v záporu. Příklad: *Hace mucho que no la veía* (= que no la veo); *hace tiempo que no venía usted* (= que no viene).³⁵

6.6.2.4. Indikativ složeného perfekta

V americké španělštině je obecnou tendencí vyhýbat se složeným časům, nicméně v Ekvádoru se setkáváme s užitím tvaru složeného perfekta. Nejvíce od slovesa *ser*, avšak i od jiných sloves. Zajímavé je, že se vyskytuje jak v lidové mluvě, tak mezi vzdělanými lidmi. Používán bývá pro zmírnění vyřčeného, když se přítomný čas zdá mluvčímu příliš prudký. Jak jsme uvedli výše, *ha de ser* bývá vnímáno jako budoucnost, a tedy *ha sido* je používáno s významem *es*. Nejčastěji je užíván v situaci, kdy jsme zjistili novou informaci, která nám dosud byla neznámá. Příklad: *Hoy ha sido* (= *es*) *día de fiesta*. *Grandote ha estado* (= *está*).

Ještě zajímavější je užívání složeného perfekta místo budoucího času, taktéž s nádechem předchozí neznalosti. Příklad: *Mañana ha sido* (= *será*) *día de asueto*. *El año que viene ha sido* (= *será*) *bisiesto*. Tuto tendenci lze vysvětlit podle Toscana Matea tím, že ve zmíněných příkladech můžeme nahradit budoucí čas *será* za přítomný *es* a věta zůstane gramaticky správně.³⁶

Tento jev se nejvíce objevuje se slovesem *ser*, ale setkáme se s ním i u *haber*, *tener*, *estar*, *saber* atd.

6.6.2.5. Indikativ předminulého času

Předminulý čas někdy nahrazuje imperfektum nebo přítomný čas s významem překvapení nebo obdivu. Opět je nejčastěji užívaným slovesem *ser*, jehož tvar *había sido* se pojí především se substantivem, zájmenem nebo adjektivem. Příklad: *¡había sido usted!* ve významu *¡conque es / era usted!* Tato vazba je nejtypičtější pro Argentinu. v Ekvádoru se hojně vyskytuje v nespisovné mluvě pobřeží.

6.6.2.6. Indikativ předminulého času závislého

V mluvené ekvádorské španělštině se tento čas nevyskytuje.

³⁵ KANY, 1994, s. 194

³⁶ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 260

6.6.2.7. Indikativ předbudoucího času

V běžné mluvě se s tímto časem často nesetkáme. Bývá spíše nahrazován perifrastickou vazbou *he de haber* + *participium*. Příklad: *Cuando vuelva a mi país, ha de haber cambiado (= habrá cambiado) sin duda el orden de las cosas que allí dejó.*³⁷ Vyjadřuje se jím předpoklad nebo možnost minulého děje. Nejčastěji se objevuje v tázacích větách.

6.6.2.8. Podmiňovací způsob jednoduchý

Užívání tohoto způsobu je stejné jako v obecné španělštině, ničím se nevymyká.

6.6.2.9. Podmiňovací způsob složený

S podmiňovacím způsobem složeným se v mluvě Ekvádorců nesetkáme.

6.6.2.10. Subjunktiv přítomného času

V hovorové mluvě bývá často používán subjunktiv *pueda (ser) que* pro vyjádření přítomného času, tedy místo tvaru *puede (ser) que*. Ačkoli se tento jev vyskytuje i v peninsulární španělštině, je mnohem více rozšířen po Americe.

Zajímavým užitím konstrukce *pueda ser que* je její využití pro vyjádření přání ve významu *ojalá*.

Por si no nos veamos bývá v Ekvádoru užíváno místo *por si no nos vemos*.

¡Haiga cosa! je výraz vyjadřující údiv. Používá se v Cuence.

Subjunktiv přítomného času se často používá místo subjunktivu imperfekta, kdy je tento vyžadován sousledností časovou. Příklad: *Me pidió que lo haga* (místo *hiciera*). Více příkladů viz Kany, 1994, s. 221.

6.6.2.11. Subjunktiv imperfekta

Obecnou tendencí americké španělštiny je preference forem *–ra* a ústup forem *–se*.

³⁷ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 262

Tvary *-ra* mohou nabírat význam indikativu v závěti podmínkových vět. Jedná se o jev v Ekvádoru poměrně rozšířený. Příklad: *¿Qué hiciera si fuera verdad?*

Tvary kondicionálu *-ría* vyjadřující slušnost nebo zdvořilost bývají nahrazovány tvary subjuntivu *-ra* u sloves *querer, deber, poder, decir, tener* atd. Příklad: *Se dijera que ...* (místo *se diría que...*).

V těchto významech indikativu nikdy nelze použít tvary *-se*, neboť tyto mohou vyjadřovat pouze subjunktiv.

6.6.2.12. Subjunktiv předminulého času

U těchto tvarů nenacházíme žádné výjimečné způsoby užití.

6.6.2.13. Subjunktiv budoucího času

Tvary subjunktivu budoucího času (*amare i hubiere amado*) ve španělštině, včetně té ekvádorské, vymizely. Jediným případem užití jsou ustálené konstrukce typu: *sea lo que fuere, venga quien viniere*, avšak i tyto bývají často nahrazovány *sea quien sea, venga quien venga*.

6.6.2.14. Rozkazovací způsob

Pokud vyjmemme problematiku *vosea*, běžné tvary rozkazu se užívají více na pobřeží než v andském regionu.

Již jsme zmínili, že rozkaz může být nahrazen budoucím časem jednoduchým, což se děje především v horách. Dále bývá v Andách místo rozkazu používána opisná vazba *dar + gerundium* (*dame haciendo*), a to mezi všemi vrstvami obyvatel. Jinou opisnou vazbou nahrazující imperativ je *ser de que + subjuntiv* (*ya está de que te vayas*). Obecně lze říct, že mluvčí Sierry se snaží vyhýbat tvarům rozkazu a sahají po něm pouze v případě, že chtějí naznačit přísný a kategorický rozkaz.

V Ekvádoru se objevuje i asyndetický rozkaz. Příklad: *vení ayudáme* (= *ven y ayúdame*).

6.6.2.15. *Infinitiv*

Poměrně často bývá používán infinitiv *como ser* místo běžného *como*, *como es*, *como son*. Příklad: *En el Ecuador hay muchos volcanes como ser el Cotopaxi, el Pichincha*. Tento jev není zcela běžný ve všech variantách. Nalezneme ho kromě Ekvádoru v Argentině, Chile a Peru.

V mluvě obyvatel hor bývá infinitiv kombinován s *para*, což je zajímavý případ takového užití. Význam konstrukce je citlivé a jemné vyzvání nebo pozvání. Příklad: *¿Para irnos el domingo al cine?*³⁸

6.6.2.16. *Příčestí minulé*

Intervokalické /d/ koncovek *–ado* a *–ido* jsou v andském regionu zachovávány vždy. Na pobřeží mizí /d/ z koncovky *–ado*, v mluvě vesničanů pak i v *–ido*. Příklady: *mandao* (mandado), *sío* (sido).

Mezi lidmi nižšího vzdělání dochází často ke zpravidelňování nepravidelných participií. Příklad: *volvído* (vuelto) atd.

V Ekvádoru se zachovávají některé archaické tvary příčestí minulé. Příklady: *concierto*, *recuerdo*, *contrecho*. Dále se užívají agramatická příčestí minulé, například *descanso* (descansado), *seco* (secado). Pro více příkladů viz Toscano Mateus, 1953, s. 269.

Po celé hispánské Americe, a tedy i v Ekvádoru, narazíme na konstrukci *lo lavó bien lavado*. Vyskytuje se nejčastěji u sloves vyjadřující mechanickou práci jako např. *lavar*, *fregar*, *teñir*, *guisar*, *torcer* atd. a jejím účelem je vyjádřit úspěšnost aktivity, která proběhla v minulosti. Promluvě dodává energičnost. Příklad: *Aura tarde, usted les ha de vender bien vendidos*.³⁹

Příčestí minulé *hecho* může být v lidové mluvě použito pleonasticky ve větách typu: *Te haces hecho el que no te das cuenta*. Jindy může být použito ve významu *como*. Příklad: *Las papas están hecho mantequilla*.

Některá participia jsou někdy používána namísto adjektiv. Příklady: *aguado* (ve významu: bobo), *apurado* (que tiene prisa), *considerado* (compasivo), *curtido*

³⁸ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 268

³⁹ Kany, 1994, s. 307

(incorregible), *quebrado* (moreno, užívá se v horské oblasti), *salado* (el que ha sufrido mucho percance, užíváno v regionu Costa) atd. Více příkladů viz. Toscano Mateus, 1953, s. 270 a 271.

6.6.2.17. *Gerundium*

Při užívání gerundia může dojít v Ekvádoru v psaném projevu (nikdy v mluveném) ke dvěma chybám. Jednak ho může být použito pro vyjádření děje, který se odehrál až po ději věty hlavní. Podle pravidel jej však lze užít pouze pro děj, který se odehrál těsně před nebo zároveň s dějem věty hlavní. Příklad: *El ladrón se subió al muro, saltando luego al jardín.*

Druhou chybou v užívání je význam specifikativní odkazující k podmětu věty. Příklad: *Hoy se publicará el Registro Oficial conteniendo la nueva ley del Presupuesto.*

Mluva horského regionu oplývá gerundiem. Podle Toscana Matea je jedním z důvodů i fakt, že dobyvatelé ve snaze naučit Indiány španělsky často sahalí po gerundiu pro jeho jednoduchou koncovku a tvar, který je stejný pro všechny časy, čísla i osoby.⁴⁰ Výčet těchto užití by byl sáhodlouhý. Zmíníme pouze některé příklady: *avergonzado estando nosotros* (= estamos avergonzados); *para eso trabajando, así se vive tranquilo* (= debes trabajar para que vivas tranquilo); *¡Mi hermana muriendo!* (= mi hermana está muriendo).

Gerundium se často vyskytuje ve slovesných perifrázích. Příklad: *dar + gerundium, mandar + gerundium.*

Některá gerundia se rovnají přičestím minulým. Příklad: *dejarás apagando* (= apagada) *la luz.*

V ekvádorské variantě jsou častá i zdvojená gerundia. Příklad: *estando comiendo, viniendo buscando* atd. Zdvojená mohou stát i ta samá gerundia. Děje se tak v regionu Sierra. Příklad: *Viendo viendo hay que caminar.* Mezi gerundii není vyslovena pauza.

⁴⁰ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 272

6.6.3. Opisné vazby

Nejužívanější opisné vazby obecné španělštiny se v Ekvádoru užívají beze změny. Proto se zaměříme pouze na ty, ve kterých zaznamenáváme určité změny nebo posuny ve významu či užití.

6.6.3.1. Vazby s infinitivem

Vazby *haber de + inf.* a *ir a + inf.* z části nahradily indikativ budoucího času.

Haber de + inf. v obecné španělštině vyjadřuje povinnost, avšak v Ekvádoru ztratilo téměř docela svůj obligativní význam. Pro vyjádření povinnosti se používají vazby *haber que + inf.* (neosobní vazba) a *tener que + inf.* (osobní vazba).

Haber de + inf. se používá hlavně v indikativu přítomného času (pro jiné časy je užíván jen výjimečně). V lidové mluvě dochází k fonetickému opotřebení tvarů: *yo he di amar, vos has di amar, él ha di amar, nosotros hemos* nebo *mos di amar, ustedes han di amar*.⁴¹ V horském regionu někdy bývá vypuštěno pomocné *he*. Příklad: *así de shegar* (= *así he de llegar*).

Deber + inf. a *deber de + inf.* se v běžné mluvě užívají bez rozdílu pro vyjádření předpokladu nebo domněnky a povinnosti. *DRAE* uvádí, že *deber + inf.* má vyjadřovat povinnost (a podle normy je v tomto významu nepřipustné *deber de + inf.*) a *deber de + inf.* značí domněnku. Příklad: *El Gobierno debe de recoger las propuestas del pueblo peruano y rectificar la política económica neoliberal...*⁴²

Ir a + inf. je nejvíce používán ve tvaru přítomného času pro vyjádření budoucnosti a nahrazuje tak indikativ budoucího času.

Zatímco *estar a + inf.* je ve Španělsku velmi často používaná, v Ekvádoru se vyskytuje zřídka.

Acabar de + inf. si zachovává ten samý význam jako v běžné španělštině. V Ekvádoru koexistuje s vazbou původem z kečuánštiny *venir + gerundium*. Stejnou funkci plní i *recién + vyčásované sloveso*. Příklad: *Acabo de trabajar.* = *Vengo trabajando.* = *Recién acabé el trabajo.*

⁴¹ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 276

⁴² RAE: www.rae.es

Acabar de + inf. má v lidové mluvě horské oblasti ještě další význam. V lidové mluvě se objevují konstrukce jako například: *Juan acabó de hablar a Pedro*. Taková věta má význam zhruba takový, že Juan urazil Pedra nebo mu vynadal. Další příklady jsou: *acabó de pegar*, *acabó de maltratar*. *Acabar* v těchto větách neznačí ukončení, nýbrž intenzitu.

V ekvádorské variantě se hodně užívá vazba *hacer + inf.* (*hacer cansar*, *hacer tener miedo* atd.), dokonce i *hacer hacer* (*Me hice hacer unos zapatos*). Tyto se objevují i v mluvě vzdělaných vrstev. V obecné španělštině se s nim setkáme však jen zřídka. Pro vysvětlení tohoto jevu připadá v úvahu vliv kečuánštiny, neboť podobný fenomén se v ní taktéž vyskytuje.

Hacer de + inf. nemá žádný zvláštní sémantický význam a může být jednoduše nahrazeno prostým vyčasovaným slovesem. Příklad: *hizo de trair* (= trajo), *hizo de decir* (= dijo), *hacia de estudia* (= estudiaba) atd.

Mezi vazbami *mandar a + inf.* a *mandar + inf.* je v obecné španělštině rozdíl. *Mandar a buscar a un criado* (= el criado es mandado). *Mandar buscar a un criado* (= el criado es buscado). Jiný příklad: *Le mandaron estudiar* (= le ordenaron que estudiara). *Lo mandaron a estudiar* (= lo enviaron a algún lugar para que estudiara). Avšak v Ekvádoru tento významový rozdíl neexistuje. Tento jev není ovšem ryze ekvádorský, nýbrž platí pro celou Ameriku.

Soler + inf. je nahrazováno v Ekvádoru vazbou *saber + inf.*

Ser de + inf. má význam povinnosti a vyskytuje se velmi často. V horské oblasti o něco více než na pobřeží. Příklad: *es de trabajar* (= hay que trabajar), *es de preguntarse* (= es menester preguntarse). Také se můžeme setkat s vazbou *ser de que +* slovesný tvar. Příklad: *es de que te vayas*; *no era de que hagas esa tontería* atd.

Estar de + inf. se oproti běžné španělštině užívá pouze v neosobním tvaru. Příklad: *Está de irse*. *Está de pedirle ahora mismo*. Vyjadřuje příležitost nebo vhodnost. Stejně jako *ser* může i *estar* vytvořit konstrukci *estar de que + subjektiv*. Příklad: *Ya está de que te vayas*.

6.6.3.2. Vazby s gerundiem

Můžeme říct, že užití gerundia, ať už v opisných vazbách nebo ve vedlejších adverbiálních větách, je jednou z nejvýznamnějších charakteristik ekvádorské varianty. Toto extrémní užívání gerundia je podle Toscana Matea dáno vlivem kečuánštiny, díky němuž došlo k novátorským užitím gerundia v obou funkcích.

V oblasti opisných vazeb se kromě používání gerundia v případech, jež se vyskytují v obecné španělštině, setkáme s kombinací s tranzitivními slovesy jako *botar*, *dejar*, *mandar* nebo se slovesem ditranzitivním *dar*, přičemž dochází k vytvoření konstrukcí, které mimo Ekvádor neexistují.

Ir + ger. je v Ekvádoru mnohem častější než v jiných variantách španělštiny. Pravděpodobnou příčinou takového rozšíření je vliv kečuánského substrátu. Tato perifráze popisuje děj v jeho vývoji. Pokud stojí ve tvaru imperativu, nabírá význam inchoativní, tedy naznačuje začátek děje. Příklad: *¡Vamos robándole!* (= robémosle, vamos a robarle).

Ve vazbě *venir + ger.* zaznamenáváme oproti běžné španělštině významový posun. V té je totiž vyjádřen pohyb směrem k přítomnosti, jinými slovy řečeno vyjadřuje to, že určitá aktivita byla započata v minulosti a do této chvíle stále trvá. Kdežto v Ekvádoru, kromě tohoto významu, existuje i další, a to sice význam vazby *acabar de hacer*, tedy právě skončit určitou aktivitu. Tedy věta: „*Vengo comiendo.*“ znamená: Právě jsem se najedl. Tento druhý význam také pochází z kečuánštiny. Protože v Ekvádoru se zachovávají oba dva významy, může někdy docházet k nepochopení.

Dar + ger. je ojedinělou vazbou charakteristickou pro ekvádorský region a pro jižní Kolumbii. Vyjadřuje žádost nebo rozkaz, avšak při použití této vazby zní zdvořileji, nežli tvary rozkazu, které bývají vnímány jako příliš kategorické a ostré. Příklad: *dar vendiendo* (= vender); *dar matando* (= matar) atd. *Dar + ger.* je užívána nejen v hovorové mluvě, nýbrž i mezi vzdělanějšími mluvčími. Objevuje se v andské části, na pobřeží se téměř neužívá. Vazba bývá používána i v jiných časech. Kany přináší tyto příklady⁴³: *Así des matando* (= aunque mates), *ca no hemos de ir. Por Dios vecinita, venga dar viendo* (= venga a ver). *Aura, Conchita, te daré acompañando* (= te acompañaré). V otázce původu konstrukce *dar + ger.* existují dvě teorie. Zastáncem

⁴³ KANY, 1994, s. 255

první je Toscano Mateus, když říká, že původ této vazby je čistě kečuánský.⁴⁴ Podle Habouda je tato vazba spjata pouze se specifickými jazykovými okolnostmi v Ekvádoru a s ekvádorskou kečuánštinou. V té totiž existuje podobná ojedinělá konstrukce. Předpokládá se, že tyto se vyvíjely zároveň a působily jedna na druhou⁴⁵. Avšak poznatky o tomto původu a vývoji nejsou kompletní a jev čeká na podrobnější studium.

Podobně se užívají vazby *poner + ger.* a *dejar + ger.* *Poner + ger.* se vyskytuje v Cuenca, ne však v Quitu a *dejar + ger.* naopak uslyšíme v Quitu. Příklad: *de rabia puso rompiendo* (= rompió) *la olla*; *antes de cenar dejarás apagando* (= apaga) *el fuego*.

Botar + ger. se užívá pro vyjádření škodlivé, škodící činnosti. *Botar* se v Ekvádoru užívá ve významu „vyhodit, zahodit, hodit“. Nejčastěji bývá ve spojení se slovesem *dañar*. Tuto konstrukci používají quitenští Indiáni. Příklad: *Les botan avisando a los amigos* (= les avisan) *para que no les dejen torear*.

Podobnou konstrukcí je i *mandar + ger.* Příklad: *Me mandó sacando* (= echó, despidió) *mi patrón*.

V mluvě Indiánů můžeme spatřit tendenci k zachovávání slovosledu kečuánštiny. Příklady: *hablando mandó, pegando mandó*.

6.6.4. Užití slovesa *ser*

Na pobřeží je velmi často tázací věta předcházena konstrukcí *es que* (podobná francouzskému *est-ce que*, avšak tím, že jev se používá mezi nevzdělanými lidmi, nemůžeme tedy předpokládat vliv francouzštiny). Příklad: *¿Por qué es que Inocencio pelea con mi papá?*; *¿...es que acaso queda algún espacio...?*⁴⁶ *Toto es que* může být použito i ve větě oznamovací. Příklad: *Por mi tía Leonor, es que es de sentir*.

Častou konstrukcí jsou i *ahí fué que* s významem *donde* a *por eso es que* s významem *por lo que*. Vyskytuje se i v jiných amerických variantách.

V otázkách typu *¿cierto que?*, *¿no cierto?*, *¿cierto?*, *¿no cierto que?*, *¿no verdad?* vidíme, že došlo k vypuštění slovesa *ser*.

⁴⁴ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 284

⁴⁵ OLBERTZ, Hella. Dar + gerundio en el español andino ecuatoriano: sintaxis, semántica y origen, <http://www.ucm.es/info/circulo/no12/olbertz.htm>

⁴⁶ RAE: www.rae.es

Přebytečné *ser* se vyskytuje v konstrukcích, v Ekvádoru velmi rozšířených: *es basta, era basta* místo *basta* nebo *es bastante*.

V horském regionu se objevuje výraz *quierde*. Zdá se, že tento fenomén je charakteristický pouze pro Ekvádor. Jedná se o jev velmi zvláštní a zajímavostí je, že ani sami Ekvádorci se neshodli na významu tohoto slova. Někteří mu přisuzují význam adverbia *dónde*, jiní pak význam *¿dónde está?*. Tobar soudí, že původ tvaru je odvozen z *¿qué es de?*. Tvar má význam tázací, ale i zvolací.⁴⁷ Setkat se s ním můžeme například v Icazových dílech. Příklad: *¿Quierde el dinero?* (= *qué es del dinero = dónde está el dinero*). Více příkladů viz Kany, 1994, s. 308.

6.6.5. Zvratná slovesa

Nejčastější chybou u zvratných sloves je nesprávná volba reflexivnosti resp. nereflexivnosti. Tedy slovesa, která by měla být zvratná mají formu nezvratnou a naopak. Příklady: *enfermarse* (enfermar), *sanarse* (sanar), *adelantarse* (adelantar), *atrasarse* (atrasar), *recordarse* (recordar), *regresarse* (regresar) atd. Pro více příkladů viz Toscano Mateus, 1953, s. 291 – 293.

Ztráta reflexivity je jevem řidším. Příklady: *embarcar* (embarcarse), *quitar* (quitarse) atd.

6.6.6. Slovesa reflexivně pasivní a neosobní

Bývají časté konstrukce *se me hace, se me pone* ve významu *se me figura*, které jsou v peninsulární španělštině (s výjimkou Andaluzie) neznámé.

Neosobní formy *se se* často nahrazuje formy reflexivně pasivní. Příklad: *se vende adobes* (se venden adobes) atd.

Osobní konstrukce s neurčitým zájmenem *uno*, často nahrazují neosobní struktury *se se*. V Ekvádoru může docházet i k jejich kombinaci. Příklad: *uno se trabaja* (uno trabaja + se trabaja).

Sloveso *haber* ve významu vyjadřujícím existenci bývá někdy používáno, a to i vzdělanými lidmi, jako osobní. Příklad: *hubieron fiestas* (hubo fiestas).

⁴⁷ Kany, 1994, s. 308

Haber nezřídka nahrazuje slovesa *ser* a *estar*. Příklad: *habíamos cuatro* (eramos), *aquí habemos ocho* (estamos).

Neosobní *hacer* bývá někdy užíváno jako osobní. Příkladx: *hacían más de tres días*; *hacen diez años*.

Hacer a *haber* v těchto časových výrazech bývají někdy vypouštěny. Příklady: *tiempos* (hace tiempos); *desde tiempísimo* (desde hace mucho tiempo); *fechas que no le he visto* (hace fechas) atd.

6.6.7. Dizque

Forma *dizque* je slovesný výraz, jenž se vyvinul z *dicen que* nebo *se dice que*. V peninsulární španělštině byl používána dříve, dnes již nikoli, avšak v současnosti na síle nabírá v americké španělštině a užívají ho dokonce i vzdělané vrstvy obyvatel.

V Ekvádoru může nabývat různých podob. V horském regionu se setkáme s tvary *dizque*, *desque*, na pobřeží pak také s *isque* a *esque*, přičemž zde může docházet k aspiraci /s/.

V ekvádorské španělštině se setkáváme s různými významy tohoto tvaru. Jednak může být použito ve svém sémantickém významu *dicen que* nebo *se dice que*, avšak také místo *dijeron que*, *decían que* nebo i *dices que*. DRAE⁴⁸ uvádí ekvivalent *al parecer*, *supuestamente*.

Dalším významem může být zdůrazněná negace, tedy ve významu *no, de ninguna manera*. Příklad: *¿Quieres venir conmigo? – ¡Qué dizque!*

Jindy se používá pro vyjádření fikce nebo falešné skutečnosti. Příklad: *Yo dizque era ladrón* (v dětské hře na zloděje a policisty).

Taktéž se jejím prostřednictvím vyjádřit ironie.

Podle DRAE může *dizque* stát i místo adjektiva, v pozici vždy před substantivem a jeho význam je pak *presunto*, *pretendido*. Příklad: *Frente al prócer se alzaba en su desmesura idiota el tren elevado, el dizque metro, inacabado*.⁴⁹

⁴⁸ <http://buscon.rae.es/dpdI/SrvltConsulta?lema=dizque>

⁴⁹ <http://buscon.rae.es/dpdI/SrvltConsulta?lema=dizque>

6.6.8. Slovesná shoda

Shoda bývá narušována především mezi indiánskými obyvateli. Příklady: *nosotros estaba pinsandu* (estábamso pensando); *ahí llegó ladrones* (llegaron).

6.6.9. Slovesná rekce

U některých sloves dochází ke změně rekce. Příklad: *te he soñado anoche* (he soñado contigo); *emprender en una obra* (emprender una obra); *votar por un candidato* (votar a un candidato) atd. Pro více příkladů viz. Toscano Mateus, 1953, s. 299 – 301. Případy těchto změn se vyskytují po celé Americe, nejedná se o charakteristiku čistě ekvádorskou.

6.6.10. Umístění slovesa

V Ekvádoru, Bolívii a Peru se velmi často umísťuje sloveso na konec věty. Kany tento jev vysvětluje jako pozůstatek staré španělštiny, umocněný vlivem kečuánštiny.⁵⁰ Toscano Mateus oponuje, že se jedná o jev vyskytující se výhradně v andské oblasti, a na pobřeží, kde vliv tohoto indiánského jazyka chybí, se neužívá. Uzavírá tedy, že nelze vyloučit vliv peninsulární španělštiny, avšak rozhodující je influence kečuánštiny.⁵¹ Příklad: *Quejándose también parece. Chicha, treintayuno, empanadas, preparan.*

⁵⁰ KANY, 1994, s. 195

⁵¹ TOSCANO MATEUS, 1953, s. 303

6.7. Adverbia

6.7.1. Adverbia času

Ahora se v mluvě venkovanů Sierry vyslovuje *áura* a na pobřeží a v provincii Carchi *ora*. V horách jsou častá deminutiva *aurita*, *auritica*, *auritiquita*. *Ahora* někdy nahrazuje *hoy*. Příklad: *Aura es lunes*. (Hoy es lunes.)

Na pobřeží se užívají dvě zajímavá adverbia. *Today* a *actualito* nebo *altualito*. *Today* vzniklo kombinací *todo* + *hoy* a jeho význam je *ahora*, *hoy*. Příklad: *Todo está caro today*.⁵² *Actualito* / *altualito* je užíváno v provincii Esmeraldas s významem *ahora mismo*, *hace un instante*.

V Cuence se vyskytuje adverbium kečuánského původu *ñaupa*, znamená *en otro tiempo*, *antiguamente*.

Archaické tvary *enantes*, *endenantes* znamenají *antes*. První z nich je používán na pobřeží a vzdělanými lidmi horské oblasti. *Endenantes* pak v lidové mluvě hor. Jeho význam je *recientemente*, tedy nedávná, bezprostřední minulost. Často nabývají forem deminutiva *enanticos*, *endenanticos*. Příklad: *¿Usted mismo no dijo enenantes?*⁵³

Na pobřeží se užívá *hace tiempísimos*.

Antes je užíváno jako adverbium způsobu s významem *felizmente*, *por fortuna*. Příklad: *Creí que ibas a cometer una imprudencia; antes eres inteligente*.

Desde ya znamená v Ekvádoru *desde ahora*, *desde luego*, *desde este momento*.

Setkáme se také s pleonastickým užíváním adverbii: *más después* (Sierra), *más luego* (Costa) a také se zintenzivňující akumulací adverbii. Příklad: *nunca jamás, ahora en seguida* atd.

Siempre, stejně jako v celé Americe nabývá významu *ciertamente*, *sin duda*. V Ekvádoru se jeho význam rozšiřuje ještě na *sin embargo*. Příklad: *Siempre me voy*. (= definitivamente, sin remedio)

Allí a *ahí*, mohou nabývat mimo významu místa i význam časový *entonces*. *Allí* se pak vztahuje k minulosti a *ahí* k budoucnosti. *Ahí* může také znamenat *pronto*, *enseguida*. Příklad: *Ahí vengo* (= pronto vendré). *De ahí* navíc znamená *entonces*, *luego*, *después*.

⁵² KANY, 1994, s. 328

⁵³ KANY, 1994, s. 361

6.7.2. Adverbia místa

Adverbium *acá* se v Ekvádoru používá častěji než *aquí*. Stejně je tomu ve mnoha hispanoamerických variantách.

Aquí no más, aquicito no más, aquicito může také znamenat *cerca*.

De ahí může být používáno ve významu *por otra parte, por lo demás*. Příklad: *Bravo no más es; de ahí bueno es*.

Puacá (*por acá*) je užíváno mezi vesničany pobřeží a provincie Loja.

Allí se v Ekvádoru téměř nepoužívá.

Lejos bývá někdy užíváno jako adjektivum, především mezi vesničany. Příklad: *de tierras lejas*.

V nespisovné mluvě se neužívá adverbium *enfrente*. Je nahrazováno substantivem *frente*. Příklad: *me voy al frente* (enfrente); *los vecinos del frente* (de enfrente).

V Ekvádoru, na pobřeží i v horách, je stále živý archaismus *onde* (donde). Stejně je tomu v mnoha jiných variantách španělštiny.

6.7.3. Adverbia množství

V provincii Loja se používá *cuasi* místo *casi*.

Más se někdy užívá s významem *tan*. Příklad: *¡Qué libro más interesante!*

No más zachovává svůj původní význam *únicamente* pouze ve Španělsku a Antilách. V ostatních variantách nabývá různých významů. Příklad: *allí no más está* (precisamente); *entre no más* (con confianza, sin temor); *vino no más y se metió en la casa* (= sin razón, inopinadamente); *no cambies nada, así no más queda bien* (así mismo) atd. *No más* však může být užíváno také jako pouhé redundantní vatové slovo, jež nemá žádný specifický význam. Příklad: *¿Cómo estás? – Bien no más*.

Pite s významem *poco* je adverbium kečuánského původu. *Pite pite* znamená *poco a poco*. Výraz je používán v nespisovné mluvě především Indiány.

Guañucta, příslovce taktéž převzaté z kečuánštiny. Jeho význam je *mucho*.

6.7.4. Adverbia způsobu

Adverbií způsobu je opět celá dlouhá řada.

Zmiňme adverbia kečuánského původu: *a toda guasca* (= rápidamente), *callimanta* (= sin interrupción), *de yapa* (= como adehala), *pacalla* nebo *pacallita* (= a escondidas, a ocultas, en silencio). Dále *churulla* (odvozeno od slova *churu* – šnek) význam tohoto příslovce je „se staženýma ocasem“. Příklad *Todos se quedaron churulla*. Užívá se v nespisovné mluvě v horách.

Así je někdy užíváno k umocnění velikosti něčeho. Příklad: *Una así cosa*. Zvláštní pořádek slov je dán vlivem kečuánštiny. Někdy *así* funguje i jako adjektivum. Příklad: *Una cosa asisote*.

Príslovce *mismo* má v ekvádorské variantě několik způsobů užití. Nezřídka bývá používáno jen pro zdůraznění určitého slova. Jindy může nést význam *precisamente*, *siempre*, *es cierto* atd. Příklad: *¿Ella mismo se va mañana?* (= ¿es cierto que se va?).⁵⁴ Také může znamenat přitakání. Příklad: *Yo estoy maleado. – No diga. – Mismo*.

Na pobřeží se *mismo* často mění na *mismamente*, *mesmamente*.

6.7.5. Adverbia přitakací

También bývá v horské oblasti zkracováno na *tan*, a to v mluvě Indiánů a vesničanů. Někdy se užívá ve významu *tampoco*. Příklad: *Yo no quiero también*. *Tan* a *también* mohou například stát i jako adverbium pochybnosti nebo jako pouhé vatové slovo. Příklad: *La plata también no tenemos el completo*. Existují i další užití: *¿Quién también vendría!* (= no sé quién haya venido); *¿Qué horas también serán!* (= no sé qué hora es); *¿Cómo también será de hacer esto!* (= ignoro la manera de hacerlo) atd.

Príslovce kečuánského původu *pish* má v horském regionu široké užití. Znamená *también*, *pues*.

Enfatické nebo tázací *no* poměrně často znamená potvrzení, přitakání. Příklad: *Vendrás pronto, no. Callá, no*.

Mezi další souhlasná adverbia patří například *fijo* nebo *ahá*, kde *h* bývá často vyslovováno aspirovaně. Příklad: *¿Vos te vas? – Fijo / Ahá*.

⁵⁴ KANY, 1994, s. 365

Kečuánští Indiáni a bilingvní mluvčí sahají někdy po kečuánském adverbium souhlasu *arí*.

6.7.6. Záporová adverbia

Nada může být použito ve smyslu zdůraznění záporu. Příklad: *Otros ya dicen que nada tan ha salido el preso*. (otros dicen que no ha salido el preso)

Záporných frází je v ekvádorské španělštině velké množství. Uvedme na ukázk alespoň několik: *no dice ni papa, ni jota, ni chus ni mus; no me dio ni gota, ni pizca; ni hablar: ni de vaina, ni de vainilla, ni a bala; no vale un pito, un pelo, una miga* atd.

Záporný význam mají i výrazy *¡qué dizque!, ¡qué diciendo!, ¡que va!* atd.

6.7.7. Adverbia dubitativní

Acaso je v obecné španělštině adverbium dubitativní avšak v některých variantách, včetně ekvádorské, se změnilo v záporovou částici. Příklad: *¿Acaso yo lo sé?* (= no sé).⁵⁵

Por si acaso bývá často zkráceno na *por si aca* nebo přeměněno ve zrobnělinu *por si acasito*.

Quién sabe nese někdy význam *ignoro la información*, jindy *quizá*.

Quizá naopak bývá používáno ve významu *ojalá*.

6.7.8. Adverbializace adjektiva

Používat adjektiva ve významu adverbíí je tendence rozšířená po celém hispánském světě, tedy jak v Americe tak ve Španělsku. Příklad: *camina rápido, lo hago fácil, canta bonito, dale fuerte, dale duro, estuvieron largo en silencio, habla lindo* atd.

Další, již ne tak běžné příklady, které stojí za zmínku je mezi jinými užívání adjektiva *capaz* ve významu *posiblemente*. Příklad: *Capaz que te castigue*. (= es posible que ...). Dále: *Suficiente tenían que hablar con él*. (= bastaba que hablasen, suficiente

⁵⁵ KANY, 1994, s. 323

era que hablasen). *No quiero esas uvas, ¡semejante verdes que están!* (= tan verdes que están).

6.7.9. Adverbializace substantiva

Někdy může dojít k adverbializaci substantiva. Příklad: *Aquí está sombrita. Lo quiero monstruo.*

6.7.10. Deminutiva

Tvoření deminutiv je velice rozšířená opět po všech variantách španělštiny, avšak faktem je, že v Ekvádoru je tato tendence extrémně silná. Příklad: *hasta lueguito, más tardecito, reciencito, ahí no masito, ahicito no más, aquicito, aurita, auritica, auritiquita, segurito, ciertito* atd.

Tato tendence byla s největší pravděpodobností posílena vlivem kečuánštiny, neboť ta k deminutivům také sahá velmi často.

6.7.11. Tvoření adverbii zdvojením adjektiva

V některých případech jsou adverbia tvořena tak, že je zdvojeno adjektivum. Příklad: *duro duro* (con fuerza), *encima encima* (por encima, superficialmente), *janca janca* (cojeando) – odvozeno z kečuánštiny, *medio medio* (a medias)

6.8. Předložky

A

Ve spisovné i lidové mluvě se potlačuje předložka *a* v případech, kdy by měla podle normy předcházet zeměpisné názvy ve funkci předmětu přímého. Příklad: *conozco Quito* (conozco a Quito). Tato tendence je běžná v Americe i v peninsulární španělštině.

Také se někdy vynechává před neurčitými zájmeny vyjadřující osobu. Příklad: *no conozco nadie* (no conozco a nadie)

Dalším případem vynechání předložky *a* je v pozici za slovesem *invitar*, *convidar* a před podstatným jménem řízeným tímto slovesem. Příklad: *te unvito una copa* (te invito a una copa).

Estar al llegar se používá místo *estar para llegar* nebo *estar a punto de llegar*. Kromě Ekvádoru se tato konstrukce objevuje v Kolumbii, Costa Rice, Argentině a ve Španělsku.

De

Předložka *de* bývá potlačována ve výrazech jako např. *traje color tomate* atd. Také je běžné vypuštění u názvů ulic, silnic atd. Příklad: *calle Bolívar*, *carrera Bolívar* atd.

Velmi častým jevem je nadužívání předložky *de*. Příklad: *no digo de que no; me imagino de que; te aviso de que; me contestó de que*.

Cerca de bývá nahrazováno *cerca a*, což RAE nepřipouští.

De no bývá používáno ve smyslu *si no*. Příklad: *Pórtate bien, de no, lo pasarás mal*.

Může docházet k agramatickému vypouštění předložky *de* pojící se se slovesy. Příklad: *acordarse (de)*, *olvidarse (de)*, *gustar (de)* atd. Podle Kanyho je tato tendence zapříčiněna faktem, že v některá slovesa, adjektiva a předložky následované *de*, mohou toto *de* vypustit, pokud následuje *que* + věta.⁵⁶ Příklad: *acordarse (de) que*, *alegrarse (de) que*, *dudare (de) que*, *estar seguro (de) que* atd.⁵⁷

Opačnou tendencí je používání redundantního *de* u sloves jako: *decir*, *aconsejar*, *creer*, *suceder*. Příklad: *dice de que*, *lo que sucede es de que*, *puede de que* atd.⁵⁸

Donde

Toto adverbium má v Ekvádoru i téměř po celé Americe funkci předložky ve větách jao např. *voy donde mi papá; lo compré donde Pérez* atd.

⁵⁶ KANY, s. 410

⁵⁷ KANY, s. 410

⁵⁸ KANY, s. 411

En

A veces bývá někdy nahrazeno *en veces*.

Poměrně často dochází k vypouštění předložky *en* ve výrazech jako *(en) una ocasión*, *(en) algunas ocasiones*, *(en) ese momento*.

Sloveso *entrar* se ve Španělsku pojí s předložkou *en*, v Americe s předložkou *a*. *Entrar* však není jediný případ. Slovesa, u kterých se vyskytuje takovéto rozdílné užití předložek však mají podobný význam: *internarse a* (ve Španělsku *en*), *penetrar a* (*en*), *caer a la cama* (*en la cama*), *colarse a* (*en*), *tirarse a la cama* (*en la cama*), *ingresar a* (*en*), *introducir a* (*en*) atd.⁵⁹

Entre

Entre se někdy používá místo předložky *hacia* ve výrazech času. Příklad: *entre eso de las ocho*.

Hacia

V Ekvádoru se s touto předložkou téměř nesetkáme.

Hasta

Fonetickým opotřebením bývá vyslovováno jako pouhé *ta*. Velmi častým případem jsou pozdravy: *ta luego* (*hasta luego*), *ta mañana* (*hasta mañana*).

Stejně jako ve většině Hispánské Ameriky se používá konstrukce *hasta* + časový výraz v negativním smyslu bez zápornky *no*. Příklad: *Hasta las cuatro ha de venir* (= *hasta las cuatro no ha de venir*).

Opačnou tendencí je redundantní *no*. Příklad: *No saldré hasta que no venga*. (*no saldré hasta que venga*).

⁵⁹ KANY, s. 397 a 398

Předložkové výrazy

Předložky *ante*, *bajo*, *tras*, *sobre* se v lidové mluvě používají jen zřídka. Spíše bývají nahrazovány předložkovými výrazy *delante de*, *en mi delante* atd.

Substantivizované adverbium často nahrazuje předložkový výraz. Příklad: *en mi delante*, *delante mío* (delante de mí), *atrás mío* (atrás de mí), *encima mío* (encima de mí), *en su debajo* (debajo de él), *cerca mío* (cerca de él), *en vez mío* (en vez de mí). Takové konstrukce nalezneme po velké části Ameriky i ve Španělsku. Jsou však RAE považovány za nespisovné.

Setkat se můžeme s nahromaděním více předložek najednou. Příklad: *adelante de* (delante de), *en delante de* (delante de), *en debajo de* (debajo de), *a debajo de* (debajo de).

6.9. Spojky

Entre bývá používáno ve významu *mientras*. Příklad: *Entre más cosas descubrían sus ojos, más insaciado se sentía*.

Cada que mívá význam *siempre que*, *cada vez que*. V Ekvádoru je výraz obecně rozšířen. Příklad: *Cada que llegaba Sandoval la encontraba vestida con blanca tela vaporosa*.⁶⁰

A lo que a *lo que* s významem *cuando*, *al punto que*, *luego que*, *apenas* je opět velmi rozšířeno. Příklad: *¿Piensas que no te estaba viendo lo que querías robarte esta linda veta?*⁶¹

De que je časová spojka s významem *en cuanto*, *tan pronto como* nebo *cuando*.

Como que nese význam pravděpodobnosti nebo se také používá ke zmírnění vyřčeného. V mnoha případech se zdá, že se jedná o vypuštění slova *parecer* (parece como que)

Cosa que vyjadřuje v amerických variantách účel nebo výsledek. Ekvivalenty výrazu *cosa que* jsou *de manera que*, *de suerte que*, *de modo que*, *a fin de que* atd. Příklad: *Dale dura, cosa que le duela*.

⁶⁰ KANY, s. 444

⁶¹ KANY, s. 437

Que bývá používáno jako vyplňovací slovo. Příklad: *Me preguntó que qué quería. Que* se někdy připojuje k výrazům *por cuanto que, en cuanto que*. V Ekvádoru *que* nahrazuje *ni* ve výrazu *sin más ni más*. Výsledkem je tedy *sin más que más*.

Zatímco vzdělané vrstvy užívají *para que*, méně vzdělaní mluvčí volí *a que*.

Ve vesnickém prostředí nebývá někdy rozlišováno *o* a *u*. Především v oblasti Sierra můžeme slyšet *u* v případech, kdy by se mělo použít *o* a naopak. Příklad: *libro u mesa*.

Ca nebo *ga* je spojka převzaná u kečuánštiny, která pronikla do lidové mluvy andského regionu. *Ga* uslyšíme pouze z úst Indiánů, *ca* se objevuje v lidové a venkovské mluvě. Má funkce spojky slučovací, odporovací nebo konsekutivní, v závislosti na kontextu. Někdy bývá používána pouze jako vatové slovo, jež má zdůraznit určitý výraz. Příklad: *Tú taita ca no vino*.

V mluvě vesničanů se setkáme s tendencí nahrazovat odporovací spojky konstrukcí s gerundiem. Příklad: *Estando enfermo también me he de ir*. (= *aunque esté enfermo*).

Spojka *aunque* bývá vyslovována jako *anque*. *Aunque* v provincii Esmeraldas nabývá významu *siquiera*. Dále tato spojka může být použita jako citoslovcevé zvolání s významem *no importa, aun así*. Příklad: *No vengas, está lloviendo. ¡Aunque!*

Masque (Kany uvádí i *manque*⁶²) bývá užíváno místo *aunque*. Takové užití se objevuje téměř ve všech variantách španělštiny, včetně Španělska. Stejně jako *aunque* může fungovat jako citoslovce, také se stejným významem.

Pero bývá často v hovorové mluvě kladeno za odporovací větu. Příklad: *No viene pero*.

Eso que je spojkový výraz užívaný velmi často. Jeho význam je *aunque*. Příklad: *No me hizo caso, eso que le amenacé*.

Pues je jedna z nejužívanějších částic v ekvádorské španělštině. Někdy má funkci citoslovce. Nejčastěji bývá kladeno za slovo nebo za slova, ke kterým se vztahuje (v obecné španělštině je tomu naopak, klade se před slovo). Velmi často nemá *pues* žádný význam, slouží pouze jako vatové slovo. *Pues* je obecně velmi používaným

⁶² KANY, s. 441

slovem po celé Hispánské Americe. Příklad: *¿Por qué no vienes? – No quiero pues.*⁶³ V jeho výslovnosti došlo k výraznému fonetickému opotřebení. V oblasti Costa je vyslovováno jako *pueh* a v horách jako *pes, p's, b's*.

Entonces, lidově vyslovováno jako *tonces* nebo *tonce*, mívá význam konsektivní nebo důsledkové spojky.

6.10. Citoslovce

Citoslovce jsou v mluveném projevu velmi často používanou složkou. Jejich množství je nepřehledné. Avšak vzhledem k tomu, že nejsou z morfosyntaktického hlediska tolik důležitá, nebudeme se jimi v této práci podrobněji zabývat a vybereme na ukázkou pouze několik nejzajímavějších příkladů.

Můžeme zmínit několik citoslovcí kečuánského původu: *ayayay* je citoslovce bolesti. Obměny tohoto citoslovce jsou v Ekvádoru různé: *arrarray, arrarrau, achachay, achachau, yayay, ayau* atd. Dále *achachai* nebo *achachau*, vyjadřují pocit chladu. *Arrarray* nebo *arrarrau* jsou citoslovce horka nebo svědění. *Achachai* a *arrarray* mají široké užití v oblasti Sierry. *Atatay* nebo *atatau*, vyjadřují odpor, zhnusení. Zajímavostí je, že se tyto citoslovce v amerických variantách ve významech velmi liší.

Aló (z angl. *hallo*) se používá buď při zvedání telefonu nebo jako pozdrav (ve městech, především v Guayaquilu).

Chachi nebo *chachis* je užíváno v nespisovné mluvě v Quitu pro vyjádření pohrdání nebo radost někoho z ponížení jiného. Jedná se o slovo kečuánského původu.

Epa se používá nejvíce v oblasti pobřeží, vyjadřuje snahu vyhnout se nebezpečí, nárazu atd. V Cuenca se říká *apa*.

Fo je citoslovce pocitu nepříjemného zápachu nebo znechucení. Používáno na pobřeží.

V provincii Carchi se pro upoutání pozornosti používá *hala*. *Halitica* vyjadřuje překvapení.

⁶³ KANY, s. 457

Ojó nese význam *no importa* s nádechem opovržení. Kromě *ojó* je možno použít i *a mano*.

Oyá je citoslovce souhlasu, svolení používaný v provincii Chimborazo.

V té samé provincii se setkáme se slovem *otrá*, které vyjadřuje pokárání nebo nesouhlas.

Upalli je citoslovce kečuánského původu (*upallana* – zmlknout) užívané ve venkovské mluvě Sierry a slouží k nastolení ticha.

Ve funkci citoslovce mohou stát různé jmenné či slovesné tvary. Příklady: *zorra* (nelibost, znechucenost); *bonita gracia, qué chiste, bonita canción* (nesouhlas, protest); *qué vaina* (rozpor, nepřízeň); *andá* (nedůvěřivost, pochybovačnost); *vaya pues* (netrpělivost); *mande* nebo *mandé* (jako odpověď tomu, kdo nás volá) a mnoho dalších.

Eufemistická zvolání: *caramba, caray, caracoles, amba, ajo, barajo, cariucho, caracho, puca, puchas, púchica* atd.

7. SLOVNÍ ZÁSoba

7.1. Hispanoamerická slovní zásoba

Slovní zásoba je nejnestabilnější, nejproměnlivější složkou jazyka. Je také jedním z jazykových aspektů, které nejlépe odrážejí dialektální rozdíly. Slovní zásoba současné americké španělštiny se vyznačuje velkým bohatstvím a rozmanitostí, z níž je patrné, jak složitý kulturní vývoj Amerika zažila.

Americká slovní zásoba prošla bouřlivou evolucí, jež byla započata v momentě, kdy se španělština ocitla na Karibských ostrovech, neboť španělština se jako evropský jazyk musela vypořádat se zcela novou, netušenou a rozmanitou skutečností, s níž se střetla na nově objeveném kontinentu. První kolonizátoři spatřili neuvěřitelný svět bujné přírody plné neznámých rostlinných a zvířecích druhů, setkali se s Indiány, s jejich kulturou, rituály, způsobem života a pro tak pestrý a nový svět nenacházeli slov.

Zprvu si kolonizátoři vypomáhali tím, že pro neznámou realitu volili taková slova ze svého jazyka, která se jí nejvíce podobala. Také sahali po obecných pojmenováních, popisech a vysvětlování. Časem se však španělština začala přizpůsobovat novým potřebám a postupně začalo docházet k amerikanizaci peninsulární španělštiny. Proces amerikanizace se rozvíjel s tím, jak se upouštělo od výhradně evropského jazyka, aby mohla být začleněna americká lexikální dimenze. Tak došlo k vytvoření široké škály americké terminologie.

Při vytváření hispanoamerické slovní zásoby byly nejzásadnější dva procesy. Jednak docházelo k pojmenovávání nové reality prostřednictvím změn v patrimoniální slovní zásobě. Druhým procesem bylo přijímání velkého množství indiánských termínů. Posléze můžeme připočítat přijímání marinerismů a také, ačkoli v menší míře, vliv afrických jazyků, který se do Ameriky dostal spolu s černými otroky (více v kapitole 8.2.).

Tyto všechny složky přispěly ke vzniku tzv. amerikanismů. Amerikanismus je velmi diskutovaný pojem, který byl v průběhu historie interpretován mnoha způsoby. Podle Vaquero de Ramírezové můžeme pojem *lexikální amerikanismus* definovat jako „lexikální jednotku nebo sémantickou hodnotu vzniklou v jedné z latinskoamerických

zemí“.⁶⁴ V této definici jsou zahrnuta jak slova výlučně hispanoamerická (obecně rozšířená či regionální), tak ta, u kterých došlo k rozšíření po celém hispánském světě.

V následujících kapitolách se blíže podíváme na jednotlivé vlivy a procesy, které určily charakter hispanoamerické slovní zásoby. Tyto procesy proběhly i v ekvádorské španělštině, neboť lexikální vývoj byl ve všech zemích Hispánské Ameriky velmi podobný.

7.1.1. Patrimoniální slovní zásoba

Ve slovní zásobě americké španělštiny převládají slova peninsulárního původu. Určitá část slovní zásoby je stejná pro celý americký kontinent i pro Španělsko, avšak významný podíl je tvořen i slovy, která jsou charakteristická pro jednotlivé dialektální varianty. Jedná se především o složku lidovou a hovorovou, přičemž velká část se vztahuje především ke zvykům, společenskému životu dané oblasti, zemědělství apod. Obecně můžeme říci, že ve spisovné mluvě převažuje obecná slovní zásoba, tedy ta, která je společná pro evropskou i americkou španělštinu, zatímco v nespisovné mluvě, ať už venkovské či městské, hrají regionalismy mnohem větší roli.

7.1.1.1. Adaptace patrimoniální slovní zásoby

Pro diferenciaci a vývoj hispanoamerického lexika bylo zásadní především období kolonizace. Velmi záhy po objevení Nového světa začalo docházet mezi španělskými dobyvateli a kolonizátory k první jazykové nivelaci. Již v prvních písemných zdrojích se setkáváme s používáním patrimoniálních slov, která však nabývala nových významů, popřípadě byla formálně pozměněna tak, aby mohla vyjadřovat novou skutečnost.

Mnoho neologismů začalo vznikat již v antilské éře. Tato slova se pak po Americe šířila zároveň s tím, jak dobyvatelé a kolonizátoři expandovali po kontinentu. Postupně k nim díky neustálému objevování a poznávání Nového světa přibývala další slovní zásoba. Avšak lexikální vývoj pokračoval i poté a ani do dneška se nezastavil.

⁶⁴ VAQUERO DE RAMÍREZ, s. 40, «unidad léxica o valor semántico originado en algún país de América»

Zopakujme, že přizpůsobení patrimoniální slovní zásoby spočívalo především buď ve změně či přizpůsobení významu patrimoniálních slov (*adaptace*), ve vytváření nových slov pomocí odvozování (*derivace*) a skládání slov (*kompozice*). K tomu musíme přičíst další amerikanismy s patrimoniálním základem, jako jsou *marinerismy*, *regionalismy* a lexikální preference.

7.1.1.1.1. Významová adaptace

Významová lexikální adaptace spočívá v používání tradičních termínů pro označení výhradně americké reality. Jde tedy o sémantickou změnu. K tomu je využito každé podobnosti mezi americkým a evropským jevem. Uvedme si některé příklady: *gallo de papada* – pavo; *jabalí* – *pecarí*; *león* – puma; *tigre* – jagua; *lagarto* – *caimán*; *redes de algodón* – *hamacas*, *piña* (*ananas se na první pohled podobá šišce*) atd.⁶⁵

Mnoho adaptací, především těch spojených s faunou a flórou, později vymizelo a byly nahrazeny domorodými názvy.

7.1.1.2. Odvozování (*derivace*)

Odvozování je nejdůležitějším slovotvorným postupem. Sémantické změny jsou spojeny s obměnou morfémové stavby, s derivativními morfémy a se změnami signifikantu. Úplně nejčastěji bylo derivace využito v případě fauny a flóry. Velmi časté je využívání sufixů deminutivních, augmentativních a oceňovacích. Příklady: *angelito* (druh orchideje), *esmeraldita* (zelený kolibřík), *capitanejo* (pojmenování, které se v koloniální době používalo pro Indiány, kteří mezi svými zastávali nějakou funkci), *cuarterón* (potomek mestice a Španěla). Těž se užívá substantivizačních přípon. Příklad: *rodador* (druh komára), *temblador* (druh ryby) atd.⁶⁶

7.1.1.3. Skládání slov a syntagmatické seskupování (*kompozice*)

Dalším prostředkem, jak vytvářet neologismy, je skládání slov. Při takovém postupu dochází ke kombinaci více signifikantů, slovotvorných základů (nejčastěji

⁶⁵ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. *Historia de la lengua española en América*. Valencia, Tirant lo Blanch, 2003, s. 379 a 380

⁶⁶ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 381

dvou), a tím může být pojmenována nová skutečnost. I tento postup je nejvíce využíván pro pojmenovávání fauny a flóry.

Velmi časté jsou složeniny tvořené slovesem a substantivem nebo slovesem a slovesem. Příklady: *agarrapalo* (parazitní rostlina), *atrapamoscas* (masožravá rostlina), *matahambre* nebo *matambre* (v některých zemích druh sladkého pokrmu, v jiných druh masového pokrmu), *picapica* (rostlina, jež je pokryta chloupky, které způsobují svědění) atd.

Jinou možností je složenina utvořená z celé věty. Příklady: *sanalotodo* (druh léčivé byliny), *tentenelaire* (výraz pro kolibříka používaný v Argentině, Uruguayi a Venezuele).

Také je možno vytvářet syntagmatická seskupení kombinací obecného substantiva a doplnění uvozeného předložkou *de*. Příklady: *palo de tinta* (obecné pojmenování pro stromy, z nichž se získávají tekutiny), *perro de agua* (nutrie), *puerco de monte* (druh horských prasat) atd.⁶⁷

7.1.1.4. Další peninsulární slova v americké slovní zásobě

Existuje mnoho slov peninsulárního původu, které neprošly změnou významu či formy, přesto však mají rozdílné užití v Americe a ve Španělsku nebo se liší i v rámci jednotlivých amerických regionů. Odlišnosti v jejich užití jsou dány tím, že jsou používány jinak, v jiných kontextech, což je způsobeno především vlivem historických a kulturních faktorů, které působily v době utváření slovní zásoby amerického kontinentu.

7.1.1.4.1. Marinerismy

Marinerismy jsou slova pocházející z mořeplavecké terminologie, jež přešla do americké slovní zásoby s novými významy, které se moře netýkají. Důvody, proč k tomu došlo, jsou následující. Na kolonizaci amerického kontinentu se podíleli velkou měrou námořníci. Moře a lidé spojení s ním bylo totiž jedinou možnou cestou k tomu, aby kolonizace proběhla. Důležitost tohoto elementu dokazuje i fakt, že se s marinerismy setkáme i ve středozeří.

⁶⁷ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 382

Druhým důvodem je skutečnost, že tato specializovaná slovní zásoba se přenesla i na ostatní kolonizátory různých povolání, a to sice v průběhu dlouhého čekání v andaluských přístavech na nalodění a posléze v průběhu plavby, která zhruba trvala čtyřicet dní. Tito lidé pak zahrnují mořeplaveckou terminologii do své slovní zásoby a začali ji používat i pro jevy, děje, bytosti a věci, které s mořem již nesouvisely. Příklady: *arribar* (ve významu *llegar a un lugar*), *botar* (*tirar*), *embarcar* (*subir a un vehículo*), *amarrar* (*atar*), *halar* (*tirar, arrastrar*), *virar* (*girar*) atd.⁶⁸

7.1.1.4.2. *Peninsulární regionalismy*

Všechny peninsulární regiony, včetně Kanárských ostrovů, přispěly, ač různou měrou a v různých obdobích, při formování slovní zásoby. Důkazem je přítomnost slov, které jsou ve Španělsku používána regionálně, avšak v Americe jsou obecně rozšířené. Tyto regionalismy jsou výsledkem dialektálních nivelací, jež se odehrávaly po celém nově objeveném kontinentě. Při těch totiž docházelo ke zjednodušování komunikace, kdy zvláštní a složitější jazykové jevy byly nahrazovány jednoduššími. Nicméně význam takových lexikálních jednotek je relativně malý, ať se jedná o jejich počet či o dopad na celkový charakter jednotlivých amerických variant.

Nejvýznamnější byla po dlouhou dobu přítomnost meridionálního elementu v podobě Andaluzanů a obyvatel Kanárských ostrovů. Andaluská varianta španělštiny sehrála významnou roli především ve vývoji fonetickém. Dále zmiňme okcidentalismy, jež přinesl portugalský vliv. Jednak pro svou účast na kolonizaci a také pro přítomnost afrických otroků dovezených portugalskými obchodníky.

7.1.1.5. *Lexikální preference a varianty*

Procesy utváření hispanoamerické slovní zásoby adaptací patrimoniálních slov jsou po celé Americe společné. Avšak každý region navíc začleňoval a přibíral další slova podle svých potřeb, jež se mezi oblastmi samozřejmě lišily. Též byly v určitých etapách obecně přijímány pojmy, které však na určitých územích časem zanikly, na jiných se udržely. Skutečnost, že se regionální preference liší, je způsobeno mnoha faktory, jako jsou například ohromná rozloha amerického kontinentu, míra komunikace

⁶⁸ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 384

s ostatními regiony a s metropolí, dále historické, ekonomické, sociální a kulturní vlivy apod.

7.1.1.6. Lexikální archaismy

Velmi často se u americké španělštiny setkáme s tím, že po lexikální stránce bývá charakterizována jako archaická. Je však nutné říct, že takové pojetí nesmí být bráno ve smyslu archaické = zastaralé. Není totiž dost dobře možné považovat za archaická ta slova, která jsou v současnosti užívána miliony hispánských mluvčích, byť se s nimi ve Španělsku téměř nesetkáme. Charakteristika archaičnosti americké španělštiny vyplývá z faktu, že je srovnávána s peninsulární variantou. Avšak stejným způsobem se mohou hispánským mluvčím zdát archaická některá slova peninsulární. Rafael Lapesa se k této problematice vyjádřil ve svém díle *Historia de la lengua española* následujícími slovy: „*El léxico general americano abunda en palabras y acepciones que en España pertenecen sólo al lenguaje literario o han desaparecido.*“⁶⁹

Buesa Oliver a Enguita Utrilla v této problematice navrhuji změnu terminologie. Nabízejí například termíny *falso arcaísmo*, *seudoarcaísmo*, *arcaísmo parcial*.⁷⁰

Příklady: *acalenturado* (ve Španělsku: febril), *acuerdo* (ve Španělsku: reunión, consejo), *balde* (cubo), *botar* (lanzar, tirar), *bravo* (enojado, enfadado), *cobija* (ropa de cama), *chancho* (cerdo), *dilatar* (tardar, demorar), *enojarse* (enfadarse), *frijol* (judía, habichuela), *lindo* (bueno, excelente), *liviano* (ligero), *mercar* (comprar), *pollera* (falda), *renco* (*cojo*) atd.⁷¹

7.1.2. Slovní zásoba indiánského původu

Při pojmenovávání nové reality, o níž jsme se zmiňovali v úvodu této kapitoly, došlo k tomu, že ne vždy bylo používání patrimoniální slovní zásoby výhodné, a tak si

⁶⁹ MORENO DE ALBA, José G. *Diferencias léxicas entre España y América*, Madrid, MAPFRE, 1992, s. 49

⁷⁰ BUESA OLIVER, Tomás, ENGUITA UTRILLA, José María. *Léxico del español de América: Su elemento patrimonial e indígena*, Madrid, MAPFRE, 1992, s. 213

⁷¹ FONTANELLA DE WEINBERG, María Beatriz. *El español de América*. Madrid, MAPFRE, 1993, s. 167 a 168; BUESA OLIVER, Tomás; ENGUITA UTRILLA José María. *Léxico del español de América: su elemento patrimonial e indígena*, Madrid, MAPFRE, 1992, s. 214 a 215

dobyvatelé a kolonizátoři velmi záhy začali pomáhat slovy domorodého obyvatelstva. S indiánskými výrazy se setkáváme již u Kryštofa Kolumba.

Lexikální výpůjčky z indiánských jazyků se začlenily do hispanoamerické slovní zásoby díky neustálému kontaktu kolonizátorů s domorodci a svazků evropských mužů s indiánskými ženami.

Předkolumbovská Amerika se vyznačovala velkou jazykovou roztržičností. Přes velké množství indiánských jazyků, které se na kontinentu vyskytovaly, neobohatily tyto americkou španělštinu po lexikální stránce stejnou měrou. K největšímu obohacení došlo ze strany těch indiánských jazyků, se kterými přišli dobytí a kolonizátoři do styku nejdříve a dále jazyky, které byly používány k evangelizaci.

Domorodý jazyk, se kterým se Evropan setkal jako s prvním, byl arahuaco, jazyk Antil. Mnoho z těchto výpůjček se rozšířilo po celém španělsky mluvícím světě. Příklady: *barbacoa, cacique, canoa, hamaca, mamey, mamá* atd.⁷²

Dalším jazykem byla karibština, vyskytující se na jižních Antilách a ve Venezuele, která také španělštinu významně obohatila. Opět šlo o úplné či velmi široké rozšíření těchto lexikálních jednotek. Příklady: *caimán, curare, loro, papaya, piragua, tiburón* atd.⁷³

Další indioamerikanismy pocházejí z hlavních indiánských jazyků, tzv. *lengua general*. Ty byly totiž velmi rozšířené a právě proto byly následně využívány misionáři při evangelizaci.

Jedním z hlavních jazyků je náhuatl, používaný v mexické říši. I tento vliv byl velmi silný, především pak v bilingvních regionech. Příklady: *aguacate, cacao, camote, coyote, chocolate, guajalote, jícara, ocelote, tequila, tomate*, atd.⁷⁴

Kečuánština (*quechua*), byla jazykem inckého impéria a jeho rozšíření před příchodem Španělů bylo značné. Stejně jako náhuatl byla kečuánština využita jako evangelizační jazyk. Její lexikální přínos byl také značný, a to především v těch oblastech, kde její vliv zasahoval i na fonetické a morfosyntaktické úrovni.

Ostatní indiánské jazyky působily spíše regionálně. Uvedme například jazyky jako ajmarština, chibcha, araukánština nebo tupí-guaraní.

⁷² SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 391

⁷³ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 392

⁷⁴ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 393

Jak jsme již zmínili, některé termíny se uchytily v celém hispánském světě a některé dokonce i v jiných jazycích. Příklady: *cacao*, *chocolate*, *maíz*, *canoa*, *huracán* atd. Avšak většina indigenismů, které obohatily španělštinu, nepřekročila hranice Nového Světa. Donedávna se předpokládalo, že počet lexikálních indigenismů je ve španělštině vyšší, než dokazují nové studie. Dnes se odhaduje, že slova indiánského původu nepřesahují 1% z celkové slovní zásoby. Indiánské termíny se navíc nevyskytují tolik v obecné španělštině, nýbrž především v regionální a lokální mluvě.

7.1.3. Africké vlivy

Od začátku 16. století začali být na americký kontinent dováženi černí otroci z Afriky. Díky tomuto jazykovému kontaktu došlo k přejmutí jistého množství lexikálních výpůjček afrického původu. Nejmarkantněji se přejímání odehrálo především v místech s velkou africkou populací jako například na Antilách nebo na pobřeží Kolumbie.

Nicméně lze říci, že přínos afrických jazyků nebyl zdaleka tak masivní, jako tomu bylo ze strany indiánských jazyků. Nejvíce slov bylo přejato z oblasti hudby a tance (*mambo*, *conga*, *samba*, *bongó* atd.), dále se uchytila označení některých druhů ovoce či rostlin (*banana*, *malanga* atd.).⁷⁵

7.1.4. Vlivy ostatních jazyků

Opomenout nelze ani vliv některých evropských jazyků. V 18. století došlo v Americe k mnohým ekonomickým, sociálním a kulturním změnám. Toto období bývá nazýváno jako doba amerického osvícenství. Tento fakt znamenal potřebu rozšířit slovní zásobu ve sféře intelektuální. Tou dobou byl v Hispánské Americe znatelný příklon ke všemu francouzskému a není proto divu, že bylo z francouzštiny přejato mnoho galicismů.

V 19. století došlo v oblasti Argentiny k významným emigracím z Itálie, kdy italští imigranti svým počtem převýšili původní obyvatele. To způsobilo dlouhé období bilingvismu a tedy není divu, že v argentinské variantě nalezneme mnoho slov italského původu.

⁷⁵ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 230

Ve 20. století je pak nejvlivnějším jazykem angličtina, především pak angličtina Spojených států.

7.2. Ekvádorská slovní zásoba

7.2.1. Slovotvorné postupy v ekvádorské španělštině

Existují tři základní postupy při tvoření nových slov. Odvozování (derivative), skládání slov (kompozice) a tvoření zkratk a zkratkových slov. Posledním zmíněným postupem se v této práci nebudeme zabývat, neboť není pro charakteristiku ekvádorské španělštiny důležitý.

7.2.2. Odvozování (derivative)

7.2.2.1. Tvoření jmenné (nominal)

Slovotvorných sufixů je ve španělštině velké množství, avšak vzhledem k omezenému rozsahu práce není jejich výčet vyčerpávající, nýbrž se omezuje na ty nejpoužívanější. V Ekvádoru jsou nejvíce využívány sufixy *-ADO*, *-ADA*, *-IDO*, *-IDA* a *-ERO*, *-ERA*. Stejně je tomu i v ostatních zemích Hispánské Ameriky.

Suffixy *-ADO*, *-ADA*, *-IDO*, *-IDA*

V Americe jsou tyto sufixy častější než v peninsulární španělštině. Nejužívanější je sufix *-ADA*. Pomocí těchto přípon se tvoří jak jmenné lexikální jednotky (*cocada* – kokosová cukrovinka), tak odvozeniny od sloves (*alzada* – úkon zvednutí, zvedání se).

Substantiva odvozená od sloves. Významy takových slov jsou různé: předmět (*enranchado* – střecha, zastřešení), místo (*bajada* – sestup), jednání a jeho účinek (*almorzada* – obědvání, naobědvání; *cortada* – říznutí; *embarcada* – nalodění; *enchivada* – hněv, zlost, zloba; *llorido* – vzlykání, fňukání, jeden z mála příkladů využití přípony *-IDO* u sloves zakončených na *-AR*; *pateada* – kopání, nakopání.⁷⁶

⁷⁶ Příklady z kapitoly <Ekvádorská slovní zásoba> jsou přejaty z následujícího zdroje: TOSCANO MATEUS, Humberto. *El español en Ecuador. Revista de Filología Española*, příloha 61, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones, 1953, s. 371 – 461.

Odvozeniny od substantiv. Slova odvozená od substantiv také mohou mít mnoho významů: předmět (*zopencada* – hloupost), jména hromadná (*campesinado* – množina vesničanů, vesnická sociální vrstva; *indiada* – dav Indiánů), skutek, čin (*cachetada* – pohlavek; *chambonada* – hloupé jednání či promluva), pití a jídlo (*aguado* – ovocná šťáva, *cocada* – kokosová cukrovinka). Někdy bývá těžké rozlišit, zda se jedná o odvozeninu od substantiva či od slovesa.

Adjektiva zakončená na *-ADO*. Vyjadřují podobnost s jiným jevem, věcí, skutečností. Tvoří se často pomocí prefixu *a-*. Příklady: *agringado* – mající zvyky nebo vzezření cizince; *acholado* – bázlivý.

Adjektiva zakončená na *-IDO*. Kromě adjektivizovaných participií můžeme zmínit zajímavý případ: *tsognido* – zhnisaný, plný hnisu (používáno v lidové venkovské mluvě Sierry).

Sufixy -ERO, -ERA

Tyto sufixy jsou spolu se sufixem *-ADA* v Ekvádoru nejčastěji využívané. Stejně je tomu i v ostatních hispanoamerických zemích. Jejich význam je různý: zaměstnání, řemeslo, náplň práce (*cacahuero* – dělník na kakaových plantážích; *cacharrero* – pašerák; *fondero* – hostinský, hospodský; *heladero* – zmrzlinář), osobní charakteristika, vlastnosti (*amiguero* – přátelský; *jurero* – křivě přísahající), místo (*potrero* – pastviště koní), věci a předměty (*horero* – velká ručička u hodin), zaměstnání (*consejero* – poradce, člen rady; *tamalera* – žena, která vaří a prodává tamales), substantiva abstraktní (*cansanciero* – únava), nářadí (*fosforera* – zapalovač) atd.

Sufix -ÓN

Jedna z dalších nejčastěji se vyskytujících přípon v ekvádorské variantě. Bývá ji využíváno u odvozenin od substantiv, adjektiv i sloves. Její významy mohou být mnohé: augmentativní, označující značnou velikost, hojnost, úder, tělesný či morální nedostatek, dále pak může nést despektivní význam. Příklady: *aguacatón* – hloupý; *follón* – indiánská sukně (Sierra); *limpión* – hadr na úklid; *ojón* – s velkýma očima; *orejón* – s velkýma ušima; *pechugón* – drzý, nepatřičný; *pelón* – vlasatý; *pipón* – břichatý; *plantillón* – chvastoun, chlubil atd.

Sufixy -ERÍO, -ERÍA

Tyto dva sufixy se mnohem více používají v pobřežní oblasti než v horách. Význam této přípony může být: podnik, prodejna, pracoviště nebo chování. Příklady: *boletería* – pokladna; *chichería* – místo, kde se vyrábí a prodává *chicha*; *dentistería* – zubní ordinace; *heladería* – místo, kde se vyrábí a prodává zmrzlina atd.

Sufix -DOR

Substantiva: přípona -DOR nese význam zaměstnání, náplně práce (*controlador* – kontrolor v autobuse; *hachador* – dřevorubec), nástroje (*atornillador* – šroubovák; *descorchador* – otvírák na láhve; *llamador* – amulet přinášející peníze) atd.

Adjektiva: nová adjektiva zakončená na sufix -DOR jsou v Ekvádoru méně časté, než v jiných variantách španělštiny. Spíše je zaznamenána tendence k příponě -ÓN. Příklady: *aguantador* – s velkou fyzickou a morální odolností; *conversador* – povídavý; *contrapunteador* – odmlouvající nebo dělající opak toho, co bylo určeno.

Sufix -ISTA

Odvozeniny z tímto sufixem mohou být buď adjektivní nebo substantivní. Často přípona nese význam politických příznivců: *arroyista*, *alfarista* atd. Další příklady: *conferencista* – konferenciér; *chupista* – pijan; *indigenista* – expert na indiánskou problematiku; *guerrista* – revolucionář (prov. El Oro); *pruebista* – cirkusový akrobat atd.

Sufixy -AL, -AR

Vyjadřují většinou určitou množinu, celek nebo místo, kde se tento celek nachází. Nejčastěji označuje plantáže. Preferovanější je přípona -AL. Většina těchto novotvarů se vyskytuje v oblasti pobřeží neboť právě tam se pěstují plodiny, které nebyly ve Španělsku známy. Příklady: *cacahual* / *cacagual* – kakaová pole; *cañadulzal* – pole s cukrovou třtinou; *mangal* – mangové pole; *papal* – bramborové pole; *platanal* – banánová plantáž; *tagual* – pole s palmami tagua atd.

Sufix -OSO

Tato adjektivní přípona je v lidové mluvě poměrně často využívaným slovotvorným prostředkem, nejvíce pak u substantiv s významem hojnosti, osobní charakteristiky nebo sklony. Někdy může být využívána i u sloves, u adjektiv zřídka. Mnoho odvozenin však vzniklo z adjektiv a substantiv kečuánského původu. Příklady: *brilloso* – zářící; *carcoso* – špinavý; *enfermoso* – churavý; *ganchosa* – elegantní, půvabná, označení pro ženy v oblasti pobřeží; *labioso* – pochlebovačný, patolízalský (*labia* v obecné španělštině znamená mj. dobrá vyřídilka, řačnický talent); *mapioso* – špinavý, despektivní označení (Sierra); *molestoso* – nepříjemný, otravný, dotěrný; *pacencioso* – velice trpělivý; *temblecoso* – třesoucí se (pobřeží) atd.

Sufix -UDO

Ve spisovné mluvě není tento sufix využíván příliš často, avšak v lidové mluvě velmi často. Vyjadřuje hojnost, intenzitu nebo značnou velikost částí těla. Také může znamenat morální nedostatek. Používá se u substantiv. Příklady: *cachudo* – s velkými rohy; *conchudo* – nestyda, drzoun; *confianzudo* – ten, kdo zneužívá důvěry druhých; *guangudo* – Indián se spletenými vlasy do copu (z kečuánštiny *guangu* – cop); *pantorrilludo* – domýšlivec, nadutec (pobřeží); *platudo* – bohatý atd.

Sufix -ENTO, -IENTO

Jde o často užívané sufixy na ekvádorském území, stejně jako po celé Hispánské Americe. Ve Španělsku jsou užívány mnohem méně. Příklady: *angurriento* – lakomý (pobřeží); *fuerzolento* – silácký (lidové užití); *maliquiento* – churavý; *miodolento* – ustrašený; *tsogoniento* – zhnisaný, plný hnisu (vesnická mluva, Sierra) atd.

Sufix -EÑO

-EÑO je nejčastěji užívaným sufixem při tvoření jmen obyvatelských. Příklady: *quiteño* (Quito), *guayaquileño* (Guayaquil), *ambateño* (Ambato) atd.

Sufix -NGO

Tato přípona je častá u adjektiv obyvatelských amerického původu a také pro faunu, flóru a toponymii. Slova zakončená sufixem -NGO jsou buď indiánského nebo afrického původu. Příklady: *bullaranga* – povyk, rámus; *chirringo* – mrňous (prov. Esmeraldas); *llapango* – bosý atd.

Sufix -LLA

Jedná se o sufix kečuánského původu a je využíván ve venkovské a lidové mluvě horské oblasti. Používá se k tvoření adverbii (*pacalla* – tajně, potajmu) nebo adjektiv vyjadřujících podobnost (*mamalla* – podobný matce; *taitalla* – podobný otci)

Změna přípony

Dalším slovotvorným prostředkem může být změna koncovky -O, -E, -A. Příklady: *barre* (Ekvádor) – *barrido* (obecná španělština), *bordo* – *borde*, *come* – *comida*, *ñequé* – *ñeco*, *ostenta* – *ostentación*, *planteo* – *planteamiento*, *traste* – *trasto* atd.

7.2.2.1.1. *Augmentativa*

Sufix -AZO

Tato přípona slouží k umocňování kvality nebo velikosti, ovšem může nabývat i jiných různých významů. Typické pro ekvádorskou variantu je zachovávání diftongů. Příklady: *cuerpazo*, *buenazo*. *Buenazo* má v Ekvádoru (a obecně v Americe) jiný význam než ve Španělsku. Na poloostrově znamená „dobrácký, moc dobrácký“, avšak v Ekvádoru má význam „skvělý, šikovný na něco“. Příklad: *Es buenazo en fútbol*. Další příklady: *cabezazo* – úder hlavou; *chirlazo* – políček, facka; *telefonazo* – telefonní rozhovor atd.

Sufix -OTE, -OTA

Může nést význam značné velikosti nebo despektivní označení. Příklady: *manota*, *bocota*, *piernota*, *mudote*, *animalote*.

Sufix -ÓN

Viz s. 97. Další příklady: *adobón* – velká cihla; *alón* – s velkými křídly atd.

Sufix -ÍSIMO

Na pobřeží bývá přípona *-ÍSIMO* užívána jako augmentativní, popř. jako umocňovací, zveličovací.

Mama

Slovo *mama* je kečuánského původu, používá se v horském regionu a označuje věc, která je větší než ostatní věci ze stejné množiny. Proto je slovo *mama* považováno za augmentativní prostředek. Příklady: *mama llacta* – hlavní město (doslova matka země); *mama cocha* – moře (doslova matka jezero); *dedo mama* nebo *mama dedo* – palec atd.

7.2.2.1.2. *Deminutiva*

Nadměrné užívání deminutiv v ekvádorské španělštině je jednou z důležitých charakteristik této varianty. Především se objevuje v andské oblasti. Jedná se o významnou součást jazyka hlavně pro množství citových odstínů, které je možné zdrobnělinami vyjádřit. V lidové mluvě se z deminutiv vytrácí význam drobnosti, užívají se pro vyjádření emocí, citů nebo zdvořilosti či strachu.

V Ekvádoru je výskyt deminutiv podněcován vlivem kečuánštiny, protože právě ekvádorská kečuánština je plná těchto forem. Některé jsou vlastní, jiné převzaté ze španělštiny. Z kečuánštiny pochází užívání adjektivního slova *huahua*, které se podobá francouzskému *petit* (malý). Příklady: *cachum huahua* – zdrob. snacha; *huahua allcu* – pejsek atd.

Slovo *guagua* je v Ekvádoru obecně užíváno ve smyslu „dítě“, avšak někdy je také využíváno při tvoření zdrobnělin. Příklady: *guagua perro* – pejsek; *guagua dedo* – malíček.

Kečuánského původu je i deminutivní sufix *-ACO*, velmi užívaný mezi ekvádorským indiánským obyvatelstvem a sufix *-LLA*, někdy psaný jako *sha*. Příklad:

*¡Ay! Mi guagua sha. ¡Ay! Mi taita sha. ¡Ay! Mi ashco sha.*⁷⁷ Bylo by možné slova napsat také jako *guagualla, taitalla, allcolla*.

Kečuánština přebrala některé španělské deminutivní sufixy: *-ITU* (odvozené od *-ITO*), *-CITU* (odvozené od *-CITO*). Indiáni netvoří zdvojnásobiny pouze od substantiv a adjektiv, nýbrž také od zájmen, adverbií a dokonce od sloves. Příklady: *caicitu* (*estito*), *cunancitu* (*ahorita*), *micuicitu* (rozkaz *come*).

Španělština ekvádorské Sierry netvoří deminutiva od sloves, zato oplývá mnoha těmito formami u adverbií, zájmen, číslovek atd. Příklad: *hazme un favorcito, hasta hueguito, vive solito, aquicito, ahicito, cuatrito, abajito, lastimita, por Diosito, ya mismito, platita, esito, un vasito de agüita* atd.

Sufix -ITO

Jedná se o nejčastěji užívaný deminutivní sufix. Využívá se u substantiv, adjektiv, adverbií i zájmen. Najdeme jej u dvouslabičných slov, u nichž se v první slabice vyskytuje diftong *ei, ie, ue*. Příklad: *cieguito, huevito* atd.

Slova zakončená na *-l* mohou přijímat sufix *-ITO* nebo *-CITO*, což se stává však méně často. Příklady: *barrilito, barrilcito* atd.

Některá slova se sufixem *-ITO* prošla procesem lexikalizace. Příklady: *quimbolito* – druh tamalu, plněného kukuřičného listu; *humita* – taktéž druh plněného kukuřičného listu; *poquito* – mizerný, ubohý atd.

Sufix -CITO

U jednoslabičných slov zakončených samohláskou se přidává *-CITO*. Příklady: *pie – piecito*. *-CITO* se taktéž využívá u dvouslabičných slov zakončených na *-e*. Příklady: *bailecito, pobrecito*. Jindy zase u slov s přízvukem na poslední slabice zakončených na *-n* nebo *-r*. Příklady: *Ramóncito, amorcito* atd.

⁷⁷ ICAZA, Jorge. Huasipungo, Madrid, Cátedra, 1994, s. 96

Sufix -ECITO, -ECILLO

Jedná se o přípony, které tvoří zdrobněliny od jednoslabičných slov zakončených souhláskou, přičemž častěji je využívána -ECITO. Příklady: *solecito*, *panecito*, *vecita*, *florcita* atd. Také se aplikují u dvouslabičných slov, u kterých se v první slabice vyskytuje diftong *ei*, *ie*, *ue*. Příklad: *reinecita*, *cieguecito*, *huevecito* atd.

Sufix -ICO

Sufix -ICO se používá v obecné španělštině ekvádorské varianty poměrně málo. Spíše se s ním setkáme ve venkovské mluvě či u starších lidí.

Sufix -ILLO

S pomocí tohoto sufixu se již nevytváří nová deminutiva, avšak mnoho zdrobnělin končících na -ILLO bylo lexikalizováno do té míry, že již tak nejsou vnímány. Příklady: *bocadillo* – v Americe znamená jakoukoli sladkost z ovoce nakrájenou na kostky (ve Španělsku má význam sendvič); *boquilla* – fůma; *candelilla* – světluška (Costa), neposedné dítě (Sierra); *coralillo* – chřest; *culillo* – strach (Costa); *estampilla* – poštovní známka, *frutilla* – zahradní jahoda; *quesillo* – nesolený sýr podobný tvarohu atd.

Dalšími deminutivními sufixy jsou například -ETE, -ETA (*chupete*), -IN, -INO, -INA (*botiquín*, *chocolatín*).

Zdvojené deminutivum

V lidové mluvě Ekvádoru a především pak mezi vesničany a mezi Indiány dochází ke kombinaci dvou deminutivních sufixů, nejčastěji -ITO a -ICO. Příklady: *bonitico*, *mamitica*, *shunguitico* (*shungo* – keč. srdce), *amorcitico* atd. Vždy se jedná o výrazy něhy.

Za zmínku stojí zdvojené deminutivum *llenececito*, používané v horském regionu.

7.2.2.2. Tvoření slovesné

Ekvádorská španělština je bohatá na tvoření nových slovesných tvarů. Taktéž je pro ni příznačné i zachování velkého množství slov, která z běžného jazyka vymizela. Od moderní peninsulární španělštiny se liší především užíváním prefixů *A-*, *EN-* a záměna koncovek *-AR* a *-EAR*.

Téměř všechna vznikající slovesa patří do I. slovesné třídy, tedy končí na *-AR* nebo *-EAR*. Sloves III. třídy, tedy zakončených na *-IR* je poměrně málo a většinou jsou kečuánského původu.

Prefix *A-*

a) Některá slova, která nesou v ekvádorské variantě prefix *A-*, ho v peninsulární španělštině nemají. Příklady:

Abalear – ve Španělsku znamená: čistit obilí fukarem, mlýnkovat; v některých amerických zemích, vč. Ekvádoru, pak střílet, ostřelovat. DRAE přináší pro americkou španělštinu *balear*.

Acholarse – stydět se, polekat se; používá se pouze v horské části. Je odvozeno od slova *cholo* – mestic.

Ajumarse – opít se; používá se pouze na pobřeží. Odvozeno od slova *jumo* – opilý.

Amarcar – mít v náručí, vzít do náručí; být kmotrem u křtu; odvozeno z kečujského *marcana*.

Atocar – dotýkat se, ve Šp. *tocar*. Užíváno na pobřeží. RAE toto slovo ve svém slovníku neuvádí.

b) Některá slova v ekvádorské variantě prefix *A-* nemají, v peninsulární však ano. Příklady:

Cachetear – políčkovat, fackovat; běžně *acachetear*.

Horcar – pověsit, oběsit; běžně *ahorcar*. V Ekvádoru se užívá v lidové a vesnické mluvě. Někdy i v rodinném prostředí. DRAE *horcar* vůbec neuvádí.

Hormar – tvarovat; lít do formy; běžně *ahormar*. V Ekvádoru se toto slovo užívá celoplošně. DRAE *hormar* nepřináší.

Podle Toscana Matea se u slov *cachetear* a *horcar* nejedná o ztrátu prefixu *A-*, nýbrž o novotvary odvozené od slov *cachete*, *horca*.⁷⁸

Prefix *EN-*

a) Slova, která oproti jiným variantám předponu *EN-* mají. Příklady:

Embayarse – mít vztek; cítit se dotčen; DRAE toto slovo neuvádí.

Empampanillar – obléci si sukni, zástěru; užíváno v prov. Esmeraldas.

Emprestar – půjčit; běžně *prestar*, užíváno v lidové mluvě.

Enamistar – uzavřít přátelství; DRAE toto slovo neobsahuje.

Encharolar – lakovat; běžně *charolar*, DRAE *encharolar* neuvádí.

Enrostrar – vyčítat; v Ekvádoru běžně užívané slovo, vyskytuje se i v jiných variantách.

b) Slova, která v běžné španělštině prefix *EN-* mají, v Ekvádoru nikoli. Příklady:

Colar – lepit; běžně *encolar*. *Colar* nabývá ve Španělsku jiných významů.

Tibiar – ohřát vodu; běžně *entibiar*. Kromě Ekvádoru se užívá i v jiných zemích Ameriky.

Prefix *EN-*, *IN-*

Někdy bývají tyto sufixy zaměňovány a střídány. Příklady: *inconarse* (*enconarse*), *indilgar* (*endilgar*), *inchuscar* (*enchuscar*) atd.

Prefix *DES-*

Příklady:

Descamisar – přivést na mizinu, obrat; běžně *arruinar*. Užívá se i v jiných hispánských zemích.

Desforrar – zbavit podšívky; běžně *desaforrar*. V Ekvádoru se *desaforrar* nepoužívá nikdy. *Desforrar* DRAE vůbec neuvádí.

⁷⁸ TOSCANO MATEUS, s. 439

Desgarronar – zlomit si nohu; užíváno v prov. Esmeraldas.

Desmuelar – vytrhnout stoličku. DRAE nemá pro tento úkon jiný výraz než *arrancar las muelas*, přináší pouze participium *desmolado*. V Ekvádoru používají *desmuelado*.

Slovesa zakončená na -AR (bez prefixů)

Příklady:

Aguadijar – mokvat; DRAE toto slovo nepřináší.

Cañar – cucat stéblo cukrové třiny

Cauchar – extrahovat kaučuk; prov. Esmeraldas

Chumar – opít se, namazat se

Huachar – orat; slovo pochází k kečuánštiny

Malavidar – žít s někým bez svazku manželského; užíváno v centrálních provinciích Sierry vesnickými lidmi.

Telefonar – místo *telefonear*

Slovesa zakončená na -EAR

Slovesa zakončená na -EAR jsou výskytem ještě častější než slovesa s koncovkou -AR. Značné množství sloves, které končí v běžné španělštině na -AR, v ekvádorské variantě nesou koncovku -EAR.

Příklady:

Apuñalear – *apuñalar*

Cuerear – zbičovat; Sierra

Charranguear – špatně hrát na kytaru; prov. Esmeraldas

Equivoquear – *equivocar*

Humear – *fumar*, používáno indiánskými mluvčími

Manipulear – *manipular*

Ociosear – *ociar*

Pedacear – despedazar

Trapear – vytírat podlahu hadrem

Slovesa zakončená na -IR

Novotvary sloves zakončených na *-IR* je velmi málo. Většinou jsou kečuánského původu, což je případ všech níže uvedených příkladů:

Chilpir – trhat, roztrhnout; odvozeno od kečuánského slovesa *chillpina*, které má ten samý význam. DRAE toto slovo nezaznamenává.

Chugchir – sbírat klasy; někdy psáno jako *chucchir*. DRAE slovo neuvádí.

Llunchir – nešikovně malovat (zed'); odvozeno od slovesa *llunchina*, které znamená lakovat, cídit, bílit.

Munachir – způsobit u ostatních závist či obdiv; odvozeno od kečuánského *munachina*, „zapříčinit přání“.

7.2.3. Skládání slov (*kompozice*)

Kečuánština tvoří složená slova mnohem častěji než španělština. Především toponymie horské oblasti je na kečuánské složeniny bohatá. Příklady: *Huairapungo* (*huaira* – vítr + *pungu* – brána, dveře); *Rumichaca* (*rumi* – kámen + *chaca* – most); *Allcuquiru* (*allcu* – pes + *quiru* – zub) atd.

Nalezneme také složeniny vzniklé kombinací kečuánštiny a španělštiny. Příklady: *huagra-manzana* – plané jablko; *patillucho* – bosý (*pata* – šp. noha + *lluchu* – keč. nahý) atd.

Substantivum + substantivum

Gallipavo – krocan

Substantivum + adjektivum

Bajoviente – podbříšek; *cabeciduro* – tvrdohlavý, tvrdohlavec; *mosquimuerto* – mrtvý brouk, dělat mrtvého brouka

Sloveso + substantivum

Abreboca – aperitiv; *cortapapel* – nůž na papír; *guardafango* – blatník; *lavacara* – lavor určený k mytí obličeje a rukou; *quitagustos* – nepříjemnost, mrzutost; *tapacorona* – hliníkové víčko na láhve

Sloveso + adverbium

Vuelvaluegos – odklad, zdržení, průtah

Adverbium + sloveso

Malanochar – strávit zábavnou noc ve společnosti; *malavidar* – žít s někým bez svazku manželského

Další příklady

Kromě výše uvedených nejčastějších kombinací existuje v oblasti kompozice mnoho kombinačních variant: substantivum + *de* + substantivum, sloveso + sloveso, adjektivum + substantivum, adjektivum + adjektivum. Kombinovat lze i více elementů než dva.

7.2.4. Indigenismy kečuánského původu

Některá slova převzaná z kečuánštiny obohatila americkou, jindy dokonce i peninsulární španělštinu. Většina slov kečuánského původu se však omezuje na region bývalé říše Inků nebo i na menší oblasti.

Kečuánské indigenismy jsou zajímavou a charakteristickou složkou ekvádorské slovní zásoby. Některé z nich přešly do španělštiny naprosto přirozeně a jsou zcela

běžně užívány. Takovým případem jsou například slova označující faunu a flóru, kulturní tradice, zvyky, zemědělství a jiné, pro něž ani španělské názvy neexistují.

Uvedme si nejprve lexikální výpůjčky, které obohatili nejen americkou, nýbrž i peninsulární španělštinu.⁷⁹

Flóra: *achira* – šípatka; *achupalla* – andský ananas; *coca* – koka; *chirimoya* – sladký dužnatý plod, *icho* – kavyl icho; *lúcuma* – lukuma; *papa* – brambory; *quina* – chinin, chininová kůra atd.

Fauna: *cóndor* – kondor; *guanaco* – lama guanaco; *llama* – lama; *puma* – puma; *vicuña* – vikuňa atd.

Jiné: *cancha* – hřiště; *mate* – odvar z maté; nádobka z tykve, z níž se maté pije; *pampa* – pampa; *poncho* – pončo; *quena* – indiánská flétna atd.

Následuje výčet slov kečuánského původu, jež jsou užívána pouze v americké španělštině (v pěti nebo méně než pěti amerických zemích, vždy se však vyskytují v Ekvádoru), peninsulární španělština je nemá ve své slovní zásobě.⁸⁰

Flóra: *cantuna* – druh rostliny; *cochayuyo* – mořská řasa; *chamico* – druh keře; *chañar* – druh keře; *choclo* – kukuřičný klas; *chonta* – druh palmy; *chuchoca* – kukuřice; *chuño* – bramborový škrob, sušené brambory; *pacay* – druh stromu; *paico* – druh rostliny; *palta* – avokádo (plod); *poroto* – druh luštěniny; *quinua* – druh rostliny; *tatora* – rákos; *zapallo* – dýně atd.

Fauna: *cuchi* – vepř; *cuy* – morče; *pisco* – krocan; *quirquicho* – pásovec atd.

Jiné: *amarcar* – vzít do náručí; jít za kmotra u křtu; *cacharpas* – haraburdí; nepotřebné bezcenné věci; *callana* – nádoba na pražení kukuřice a obilí; *cocaví* – zásoba koky; obecně pak věci potřebné na cestu; *cucayo* – jídlo, svačina připravená na cestu; *curaca* – pohlavár, vládce; *chácara* – statek, farma; *chacra* – vesnické obydlí a přilehlé pozemky; *chagra* – venkovan; adj. nevzdělaný, nevkusný; *chagrillo* – směs okvětních lístků používaných při náb. obřadech; *chancar* – drtit, mlít; *chaquiñán* – klikatá stezka, po které se stoupá do kopce; *chasqui* – posel (v době Incké říše); *china* – mestická nebo indiánská žena; *chingana* – hospoda, krčma; *chúcaro* – nezkontrolovaný,

⁷⁹ SÁNCHEZ MÉNDEZ, 2003, s. 398 a 399

⁸⁰ MORENO DE ALBA, José G., *Diferencias léxicas entre España y América*. Madrid, MAPFRE, 1992, s. 60 a 61

divoký; *chuchaqui* – kocovina; *chucho* – horečka; *guacho* – sirotek, mládě, holátko; *guagua* – miminko, děťátko, kojeneček; *guambra* – dospívající chlapec, dívka; *guarmi* – žena; *locro* – polévka z brambor, kukuřice, masa; *longo* – mladý Indián; *mate* – maté, nádobka z tykve na nápoj maté; *minga* – setkání přátel nebo občanů za účelem společensky prospěšné práce; *mote* – vařená kukuřice; *mucha* – polibek; *mucharse* – líbat se; *ñaño, ñaña* – bratr, sestra; *ñisca* – kousek, drobeček; *ojota* – sandály; *pirca* – kamenná zídka; *pite* – málo; *pupo* – pupek; *quincha* – zeď z rákosy pokryta bahnem; *runa* – Indián; *soroche* – horská nemoc; *taita* – otec; oslovení pro respektovaného člověka atd.

8. MIMOHISPÁNSKÉ JAZYKOVÉ VLIVY

8.1. Kečuánština

Kečuánština neboli kečujština, španělsky *quechua*, je vedle jazyka guaraní jedním z nejrozšířenějších indiánských domorodých jazyků Ameriky. Používaný je zejména v Peru, Bolívii a Ekvádoru, dále pak v jižní Kolumbii (provincie Nariño) a na severozápadě Argentiny. Dříve se kečuánština objevovala i na severu Chile, dnes se však zdá, že v této lokalitě jazyk vymizel. Rozšíření kečuánštiny zhruba odpovídá rozloze Inckého impéria, kde byla kečuánština oficiálním jazykem. Je nutné říct, že kečuánština byla jediným dorozumívacím systémem předkolumbovské Ameriky, který měl úlohu jazyka civilizace. V současné době je úředním jazykem Peru (uznána v roce 1975) a Bolívie (uznána v roce 1977). V Ekvádoru kečuánština úředním jazykem není.

Termín *quichua* poprvé použil v roce 1560 Fray Domingo de Santo Tomás ve své gramatice kečuánského jazyka *Grammatica o arte de la lengua general de los indios se los reynos del Perú*. Název *quechua* přináší v roce 1616 Alonso Huerta ve své gramatice *Arte de la lengua quechva general se los Yndios de este Reyno del Pirú*. Tato dvě označení spolu zápasí o místo na výsluní až do konce 19. století, kdy je definitivně přijato pouze označení *quechua*. Termín *quichua* je pak používán pro kečuánštinu periferních oblastí bývalé Incké říše, Ekvádor a severozápad Argentiny.⁸¹

Název jazyka je odvozen od slova *quechua* (*qhiswa* nebo *qhishwa*), jež znamená „region, oblast mírného podnebí“. To jsou totiž místa, která Inkové osidlovali a zakládali tam svá města. V Ekvádoru se také používá označení *runa simi*, což lze přeložit jako „lidský jazyk“ nebo „jazyk lidu“.

Kečuánština patří mezi kečumaránské jazyky, do větve andsko-ekvatoriální. Typologicky se jedná o aglutinační jazyk příponového typu.

Odhady počtu mluvčích se velmi liší, pohybují se mezi 5 a 15 milióny. Cerrón – Palomino odhaduje číslo 8 až 9 milionů mluvčích⁸². *Ethnologue* uvádí něco málo přes 10 milionů mluvčích.⁸³ Tento široký rozptyl je dán nízkou sociální prestiží jazyka. Dochází k tomu, že jeho uživatelé kečuánštinu zapírají a ve výzkumech uvádějí jako

⁸¹ CERRÓN – PALOMINO, Rodolfo. Sobre el nombre "Quechua", In *Lexis*, IX, n. 1, 1985, s. 87 - 99

⁸² CERRÓN – PALOMINO, Rodolfo. *Lingüística quechua*, Cuzco, 1987

⁸³ *Ethnologue*: Languages of the world: http://www.ethnologue.com/ethno_docs/distribution.asp?by=size

mateřský jazyk španělštinu. Počet mluvčích kečuánštiny v Ekvádoru je podle *Ethnologue* kolem 1,5 milionu.⁸⁴

8.1.1. Media Lengua

V Ekvádoru došlo k vytvoření zvláštního jazykového systému, nazvanému *media lengua*. Do češtiny tento pojem překládáme jako „poloviční jazyk“, „polojazyk“. *Media lengua* je jazykem zhruba tisícovky mluvčích, kteří osidlují několik vesnic v provinciích Cotopaxi, Cañar a Loja (konkr. Saraguro). Představuje jakousi přechodovou etapu od kečuánštiny směrem ke španělštině.

Media lengua je kombinací kečuánštiny a španělštiny, konkrétně pak kečuánské gramatiky a španělské slovní zásoby. Ve fonologickém plánu, až na drobné výjimky, jasně dominuje indiánský jazyk. Jak pro kečuánsky mluvící, tak pro španělsky mluvící obyvatele je *media lengua* nesrozumitelná.

Příčiny vzniku ekvádorského „polojazyka“ nejsou přesně známy, avšak předpokládá se, že jde o otázku kulturní identity indiánského obyvatelstva. Ti se totiž zřejmě zcela neidentifikovali s tradiční venkovskou kečuánskou kulturou, ale ani s městskou kulturou španělštiny. Proto před takovou realitou zaujali tento duální postoj. Tedy ke vzniku nevedly potřeby komunikační, nýbrž výrazové.

8.2. Africké vlivy

8.2.1. Černošská populace v Ekvádoru

V Ekvádoru žije významná populace obyvatelstva afrického původu. Naprostá většina černochů, černošských míšenců, mulatů, osidluje pobřeží, přičemž výrazná část Afroekvádorců je zkoncentrována na severozápadě země, v provincii Esmeraldas. Tam tvoří černoši až 40% z celkového počtu obyvatel. Jedinou horskou oblastí obývanou černošskými obyvateli je Valle del Chota. Tento region je jazykově velmi zajímavý a proto se mu v této kapitole budeme ještě věnovat.

Původ černošské populace Ekvádoru je nejasný. S jistotou se ví pouze to, že dorazili ze severu, avšak není přesně znám ani rok příchodu ani původ. Existuje teorie,

⁸⁴ Ethnologue: Languages of the world: http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EC

zatím nepotvrzená, že první esmeraldští černoši přistáli na ekvádorském pobřeží kvůli ztroskotání lodi, na které byli přepravováni. Takovéto události se měly odehrát dvě. Jedna koncem 16. století a druhá v roce 1600.

O další dovoz černochoů do Ekvádoru se postarali jezuité, kteří potřebovali pracovní sílu na své plantáže cukrové třtiny a do cukrovarů, to jak na pobřeží, tak v horách. Indiánů totiž časem ubývalo, a navíc byli vzpurní. V období válek za nezávislost přišli do Ekvádoru kontingenty černošských vojáků původem z Kolumbie. V roce 1852 došlo v Ekvádoru ke zrušení otroctví, a tak mnozí v Ekvádoru zůstali, především pak v provincii Esmeraldas. Poslední masivní vlna přílivu černochoů se odehrála na konci 19. století, kdy dorazilo čtyři až pět tisíc nádeníků z Jamaiky.

Africká populace byla přínosná především ve sféře kulturní, v oblasti hudby, folklóru, lidových tradicích, náboženství či jídle. Avšak co se týče jazykového vlivu, je nutné zkonstatovat, že i v regionech, kde bylo osídlení černochoy mnohem zásadnější než v Ekvádoru, jako Antily, Peru, Mexiko, Honduras či Kolumbie, se omezuje pouze na slovní zásobu. Africké vlivy nezanechaly žádnou stopu v morfologii, syntaxi ani ve fonetice americké španělštiny.

Nutno říct, že ani v oblasti slovní zásoby španělštiny není poměr afrických slov vysoký. Příčinou je fakt, že první černošské obyvatelstvo bylo jazykově velmi rozrůzněné a druhým důvodem je to, že americká skutečnost byla již pojmenována a tudíž nebylo třeba sahat k dalším lexikálním výpůjčkám.

8.2.2. Valle del Chota

Valle del Chota je zeměpisná oblast, která se nachází v severní části horského pásma And kolem řeky Chota na hranici mezi provinciemi Carchi a Imbabura, 35 km od města Ibarra a 89 km od Tulcánu. Dříve byla nazývána Coangue. Převážná většina obyvatel této zóny jsou černoši nebo mulati. Vesnice, které Valle del Chota obklopují, už ale obývají mesticové. Celkový počet obyvatel ve Valle del Chota se odhaduje na 15 tisíc.

Původ černochoů, kteří obydlují ekvádorské hory není zcela jistý. Předpokládá se, že většina chotských černochoů jsou přímí potomci otroků, kteří pracovali na jezuitských statcích v této oblasti až do vyhnání řádu v roce 1767. Nechvalným podnikem jezuitů byly jakési „líhně“, „farmy“ černochoů. Po vyhnání jezuitů tedy v místě zůstalo velké

množství černých otroků. Někteří se stali svobodnými nádeníky, někteří jen přešli k novým statkářům. Přestože mohlo dojít k pozdějším menším migracím černochoů z pobřeží do Valle del Chota, většina tamějšího obyvatelstva setrvává na místě téměř 250 let, a tak se Valle del Chota stává jediným regionem významné černošské populace v Latinské Americe, jež nemá úzkou vazbu s pobřežní oblastí.

Španělština v oblasti Valle del Chota

V současné době lze říci, že jazyk chotských černochoů nemá charakter kreolského (domorodého) dialektu. Což ovšem nevylučuje možnost, že by v minulosti nemohl kreolskou etapou projít. Nyní je povaha jazyka černošského chotského jazyka jasně lidová a je ovlivněna lexikálními indigenismy a afrikanismy.

John M. Lipski dělí Ekvádor z lingvistického hlediska na šest dialektálních oblastí (hledisko dělení je především fonetické), přičemž každá má své zvláštnosti⁸⁵. Připomeňme těchto šest oblastí:

1. Costa (provincie Esmeraldas, Guayas, El Oro, Manabí)
2. Sierra – sever (provincie Carchi)
3. Sierra – střed (od provincie Imbabura po Chimborazo)
4. Provincie Cañar a Azuay
5. Sierra – jih (provincie Loja)
6. Oblast Amazonského pralesa.

Podle Lipskiho patří Valle del Chota do třetí skupiny tedy Sierra – střed⁸⁶. Pro tuto oblast Lipski vyjmenoval tyto jevy:

- a) udržení /s/ ve všech pozicích a znělá výslovnost na konci slova před samohláskou (příklad: *los amigos*)
- b) oslabení a potlačení nepřízvučných samohlásek při kontaktu se /s/

⁸⁵ LIPSKI, John Meyer. Sobre lingüística afroecuatoriana: el Valle del Chota. *Anuario de Lingüística Hispánica*, 1986, vol. II, s. 153 – 176

⁸⁶ Boyd -Bowman ve svém článku „*Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*“, NRF, 7, 1953, s.233 tvrdí, že mluva oblasti Chota patří lingvisticky k provincii Esmeraldas. Avšak toto tvrzení bylo již na základě sebraných materiálů v obou oblastech vyvráceno.

- c) častá asibilovaná nebo znělá, vibrující (výslovnost /r̄/ a /r/ na konci slabiky nebo věty.
- d) výslovnost [ʒ] fonému /l/ a výslovnost [y] fonému /y/
- e) skupina /tr/ - výslovnost alveolární (jazyk se opírá o zubní lůžko) a částečně polotřená (vysloven slabý závěr následovaný třením)

Tyto fonetické jevy se tedy vyskytují i ve Valle del Chota. Kromě nich musíme dále zmínit lehký fonetický a suprasegmentální přízvuk. A to jak u chotských černochoů, tak i u všech ostatních mluvčích. Podívejme se i na další fonetické jevy Valle del Chota.

- zachování plné výslovnosti fonému /s/. Tuto charakteristiku je třeba zdůraznit. Jde totiž prakticky o jediný případ zachovávání /s/ v rámci španělsky mluvící černošské populace v Americe.
- výslovnost čistě znělá vibrující fonému /r̄/
- často se vyslovuje asibilovaně /r/ na konci slabiky nebo věty
- je zachován rozdíl ve výslovnosti /l/ a /r/ stojících na konci slabiky
- téměř vždy dochází k velarizaci /n/ na konci slova
- skupina /tr/ se vyslovuje jako alveolární
- často mizí nepřízvučná samohláska při kontaktu se /s/

Vraťme se ještě k fonému /s/. Řekli jsme, že výslovnost /s/ bývá zachována. Avšak existuje přece jen jistá tendence /s/ redukovat, především v pozici na konci věty. Tato tendence je větší než u mluvčích sousedících vesnic a mesticů. Tento sklon nám může připomínat mluvu černochoů na pobřeží. Černoši z Valle del Chota mají původ v černošských koloniích provincie Esmeraldas nebo v Kolumbii. Tento vliv je však velmi dávný, v současnosti je komunikace mezi černochoy z hor a pobřeží prakticky nulová a častost výskytu jevu je slabší než na pobřeží. Navíc tato tendence neodráží obecnější roztržitost fonetického systému. Můžeme tedy vyvodit závěr, že fonetické znaky mluvy černochoů Valle del Chota jsou nepřímým důkazem existence předchozí lingvistické varianty typické pouze pro oblast Valle del Chota.

Suprasegmentální prvky v mluvě chotských černochoů je velmi obtížné přesněji popsat, nicméně jsou rozpoznatelné od prvního okamžiku informátorovy promluvy a

jsou také velmi charakteristické, takže Valle del Chota je jedním z mála míst hispánského světa, jehož černošského obyvatele můžeme identifikovat pouze na základě fonetických kritérií.

Na syntaktické úrovni se španělština Valle del Chota podobá lidové španělštině ekvádorské Sierry. Obyvatelé Valle nepoužívají kečuánštinu, přesto znají a používají kečuismy a syntaktické struktury, jež jsou připisovány právě vlivům kečuánštiny. Podívejme se na syntax Valle del Chota blíže. Typické syntaktické jevy jsou následující:

- Nesprávné používání gerundia, stejně jako v celém Ekvádoru. Tento jev je důsledkem vlivu kečuánštiny. Gerundium se používá místo časovaného slovesa. Příklad: *dame comprando unos limones*.
- Záměna progresivních konstrukcí a adjektivních vět se slovesem *estar*. Příklad: *ocupado estoy; viéndote estoy*.
- Užití nadbytečného slovesa *ser*. Vyskytuje se i v jiných místech Hispánské Ameriky. Příklad: *ese señor vino es a caballo; se muere es de la impresión*.
- Užití *vosea*, které osciluje mezi užíváním forem s přízvukem na poslední slabice (*sabés, querés*) a mezi užíváním forem ve 2. osobě singuláru (*eres, puedes*).
- V oblasti gramatické shody dochází k častým chybám ve jmenné shodě. Příklad: *se trabajan en las haciendas vecino; sobre la materia mismo de cada pueblo; era barato la ropa; hay gente colombiano*.
- Nedodržení slovesné shody. Příklad: *se llaman un pueblo*.
- Občasné užití slovesa *estar* místo *ser*. Příklad: *estamos 17 comunidades*.
- Užití slovesa tranzitivního místo zvratného. Příklad: *Últimamente la gente está dicando a la agricultura*.
- Nesrovnalosti v předložkových vazbách nebo vynechání předložky. Příklad: *San Lorenzo que queda muy cerca con la Concepción; depende las posibilidades del padre; yo soy abajo (de abajo)*.

- Poměrně časté je i vynechání určitého členu, narozdíl od ostatních variant Sierry. Příklad: *porque próximo pueblo puede ser Salina; material de aquí de lugar.*
- Užití nadbytečného osobního zájmena *yo*. Příklad: *cuando yo estaba de este porte; yo voy a darle sentando la partida.*

Co se týká lexikální oblasti, je mluva Valle del Chota na slova afrického původu dosti chudá. Prakticky můžeme říct, že se zde používají ta slova afrického původu, která nalézají uplatnění i v celém Ekvádoru.

9. ZÁVĚR

V této diplomové práci jsme měli možnost blíže prozkoumat podobu ekvádorské varianty španělštiny. Vedle historického a geografického úvodu jsme se věnovali zejména rysům, které jsou pro tuto variantu španělštiny příznačné a které ji odlišují od španělštiny evropské. Zároveň jsme museli vést v patrnosti, že ani na území Ekvádoru není jazyk jednotný, neboť v praxi všeobecně platí, že hranice geografické se ve velké míře neshodují s hranicemi jazykovými. A právě proto jsme vedle rozdílů mezi ekvádorskou a evropskou španělštinou porovnávali také podobu jazyka v oblasti horské a v oblasti pobřežní. V rámci kontextu jsme neopomněli alespoň okrajově zmínit vlivy jiných jazyků (kečuánština, africké jazyky, angličtina apod.), které mají na podobu dnešní ekvádorské španělštiny nemalý vliv. Na závěr shrňme základní poznatky.

V oblasti vokálního systému je důležitý fakt, že na pobřeží jsou samohlásky relativně stabilní, zato však v horské mluvě dochází k velmi častým změnám. Vokální změny jsou přítomné ve všech variantách španělštiny, časté je vyrovnání /i/ – /e/, /u/ – /o/. Mnoho vokálních změn lze vysvětlit tendencemi k asimilaci a disimilaci. V kontextu ekvádorské španělštiny navíc vstupuje do hry vliv kečuánštiny, která ve svém vokálním systému postrádá samohlásky /e/ a /o/, a tak dochází k častému chybování ze strany bilingvních mluvčích. Vokální změny se vyskytují z valné části pouze v nespisovné mluvě u méně vzdělaných či nevzdělaných mluvčích.

Konsonantický systém je na zvláštnosti mnohem bohatší. Při zpracovávání kapitol týkajících se konsonantického systému ekvádorské španělštiny jsme došli k závěru, že v andském pásmu jsou souhlásky stabilní, na pobřeží je tomu naopak. Jako příklady můžeme uvést zachovávání/ztrátu některých hlásek, např. /s/, které je v horské oblasti Ekvádoru stabilní ve všech pozicích včetně pozice koncové, zatímco v pobřežní mluvě se vyskytují tendence k jeho aspiraci či k úplné ztrátě. Podobně je na tom i výslovnost /r/ a /l/, kdy v horské oblasti mluvčí rozlišují a na pobřeží dochází k záměně. Za zmínku stojí také výslovnost souhláskové skupiny /str/, jež se vyslovuje jako jeden jediný foném, který se trochu podobá anglickému /sh/. Odlišnosti mezi oblastmi Sierra a Costa můžeme pozorovat také ve výslovnosti /j/ a /y/, kdy je pro pobřeží typické *yeísmo* a pro horskou oblast poměrně dosti pečlivá distinkce obou fonémů.

Z morfosyntaxe považujeme za důležité zmínit výskyt *vosea*. I zde je dobře patrný rozdíl mezi pobřežím a horskou oblastí. Pobřežní *voseo* používá kombinaci zájmena *vos* a slovesných tvarů *cantás*, *temés*, *vivís*, horské *voseo* (s výjimkou provincie Loja, kde se s *voseem* nesetkáme) má formu *vos* + *cantáis*, *teméis* nebo *temís*, *vivís*. Avšak i přes to, že *voseo* je jedním z typických prvků ekvádorské španělštiny, jsme došli k závěru, že především vzdělanější mluvčí mají dnes tendenci nahrazovat *voseo* *tuteem*.

Specifický je také způsob užívání opisných vazeb slovesných. Například *haber de + inf.* a *ir a + inf.* nahrazují budoucí čas jednoduchý. V mluvě Indiánů se velmi často objevuje gerundium, pro Ekvádor je nejcharakterističtější vazba *dar + gerundium*.

Ekvádorská slovní zásoba má svá specifika, přestože měla velmi podobný vývoj jako ostatní hispanoamerické varianty. Jejím základem jsou slova patrimoniálního původu, která musela projít různými procesy adaptace, přizpůsobování, změn významů atd. Z potřeby vyrovnat se s novou realitou vznikala také nová slova. Též docházelo k obohacování jinými jazyky. V případě Ekvádoru jsou zásadní kečuánské lexikální výpůjčky, týkající se především fauny a flóry a indiánské kultury. V moderní době jsou pak přejímána slova z cizích jazyků, například z francouzštiny a ve 20. a 21. století především z angličtiny, což je dáno zejména geografickou polohou, ale také vlivem moderních technologií (internet apod.).

10. RESUMÉ V ČESKÉM JAZYCE

Jak již sám název napovídá, tato diplomová práce se zabývá ekvádorskou španělštinou, konkrétně pak především popisem jejích jazykových charakteristik. Cílem bylo přinést souhrnný náhled na problematiku této hispanoamerické varianty. Jelikož se jedná o téma velice široké, soustředila jsem se pouze na současnou podobu ekvádorské španělštiny. Jde tedy o pohled synchronní. Nutno poznamenat, že práce je čistě teoretického charakteru.

Diplomová práce se věnuje z největší části jazykovému plánu fonetickému, morfosyntaktickému a lexikálnímu, avšak zahrnuje i širší kontext, jako je např. krátký historický nástin příchodu peninsulární španělštiny do Ameriky, teorie vzniku americké španělštiny, úvod do geografické a etnické situace v Ekvádoru i jeho historie.

Také jsem se zaměřila na mimohispánské jazykové vlivy. Nejzásadnějším způsobem ovlivnila ekvádorskou španělštinu kečuánština. Na ni je odkazováno v průběhu celé práce v konkrétních kontextech, navíc jí je věnována i menší samostatná kapitola. Druhým markantním elementem je v Ekvádoru černošská populace, která sice neměla přílišný jazykový vliv (v podstatě se omezuje jen na lexikální výpůjčky), avšak v rámci černošské komunity došlo k vytvoření zajímavé dialektální oblasti kolem Valle del Chota. Tomuto tématu je proto také dán prostor.

Na úrovni jednotlivých jazykových plánů se v Ekvádoru setkáváme s mnoha tendencemi a jevy, které se vyskytují i ve většině hispánských variant. Zdůrazněny jsou však především ty, které se od ostatních liší a tvoří tak charakteristické znaky ekvádorské španělštiny. Jmenujme například *žeísmo*, asibilovanou vibrantu /ř/, z morfosyntaktických jevů zájmenný systém, *voseo*, nadměrné užívání gerundia a slovesných perifrází, v lexikální sféře pak přítomnost indigenismů kečuánského původu aj.

Jako základní a nejzásadnější informační zdroj mi posloužilo dílo *El español en el Ecuador* z roku 1953, jehož autorem je Humberto Toscano Mateus. Dalšími díly, se kterými jsem pracovala byla například *Sintaxis hispanoamericana* (Charles Kany), *El español de América* (Fontanella de Weinberg), *Diferencias léxicas entre España y América* (Moreno de Alba), *Léxico de español de América: su elemento patrimonial e indígena* (Buesa Oliver y Enguita Utrilla). Dále mi byly nápomocny odborné články. Zmíníme alespoň některé: Fanny Argüello: *El rehilamiento en el español hablado en la*

región del Ecuador; Peter Boyd-Bowman: *Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*; María del Carmen Candau de Cevallos: *Algunos aspectos del español hablado en Azuay*, Ecuador; Humberto Toscano Mateus: *El español hablado en el Ecuador*; John Meyer Lipski: *Sobre lingüística afroecuatoriana: el Valle del Chota* aj).

11. RESUMÉ VE ŠPANĚLSKÉM JAZYCE

Como indica el título, el objeto de esta tesina es presentar las características lingüísticas del español ecuatoriano. Se trata de un intento de proporcionar un panorama complejo de la problemática de la mencionada variante. Es un trabajo puramente teórico por lo que carece de investigación propia. Sin embargo, creemos que el aporte de la tesina será benefactor.

Estamos conscientes de que el tema es muy vasto por lo que hemos decidido concentrar la atención sobre el estado actual, o sea, se tratará se un trabajo elaborado desde le punto de vista sincrónico. A las explicaciones de evolución histórica recurrimos sólo de manera superficial y solamente unas pocas veces, cuando es necesario exponerlas para entender bien cierto fenómeno.

En muchos aspectos, el español ecuatoriano coincide con otras variantes hispánicas. Hacemos mención de estos aspectos también, sin embargo lo que pretendemos es, sobre todo, destacar las peculiaridades, características y rasgos típicos de la variante.

En la tesina se trabaja exclusivamente con sólo dos de las cuatro regiones dialectales. Las dos regiones son la Costa y la Sierra. Se omite el Oriente, o sea la parte de la selva amazónica y las Islas Galápagos. La razón es que la situación lingüística en estas partes del país es muy diversificada (sobre todo en las Amazonas), pero muy poco examinada e investigada.

El trabajo está introducido por un breve resumen histórico de la llegada del español peninsular al Nuevo Mundo y también se hace un pequeño recorrido por las teorías del origen del español americano. Seguimos con un vistazo sobre la situación geográfica, histórica y étnica en el Ecuador.

Después de la presentación de un contexto más amplio nos empezamos a concentrar en la misma temática del español ecuatoriano. Primero desarrollamos el tema de la fonética. Resulta que el sistema vocálico padece cambios y alteraciones similares a otras variantes hispánicas. Lo que se ve es que el vocalismo es estable en el habla de la Costa e inestable en el habla serrana. El consonantismo proporciona más características típicas. Primero hay que mencionar que el sistema de consonantes es firme en la Sierra y poco estable en la Costa. Los rasgos que destacan son por ejemplo la presencia del *seseo*. Interesantes fenómenos surgen de la vibrante múltiple, que se pronuncia en una

parte de Sierra como asibilada /ʃ/ (es una isoglosa importante dentro de la zona ecuatoriana); lo que se refiere a los fonemas /y/ y /ɲ/ podemos observar el fenómeno de *žeísmo* que se da tanto en la Costa como en la Sierra aunque en cada región es de diferente base y carácter. En la Costa aparece también el *yeísmo*.

En la parte morfosintáctica desarrollamos importantes temas como es, entre muchos, el fenómeno del *voseo* que en el Ecuador no es nada uniforme y difiere según la geografía y también según el ambiente social. Se mencionan rasgos como *loísmo*, que se da en la costa pacífica y *leísmo*, que se utiliza en la región andina. Se presta mucha atención al uso de los tiempos y modos verbales que presentan bastantes tendencias interesantes y cambios de significados. No se omiten tampoco las perífrasis verbales, tan importantes en el ambiente ecuatoriano.

En los capítulos que tratan el léxico ecuatoriano, en concreto su evolución, tuvimos que acudir a la ampliación del tema al contexto hispanoamericano. La razón es que la evolución y el desarrollo del léxico ecuatoriano es muy similar al resto de Hispanoamérica. La otra razón es la falta de fuentes de información sobre este punto concreto.

En segundo lugar presentamos los procesos de la formación de palabras en Ecuador. Éstos también coinciden con tendencias hispánicas generales, sin embargo, añadimos concretos ejemplos de ecuatorianismos o palabras que se utilizan en el territorio. En esta tarea nos sirvió lamentablemente un sólo libro, *El español en el Ecuador* de Humberto Toscano Mateus. Como bien se sabe, el léxico ecuatoriano fue enriquecido por el elemento quechua. Añadimos una breve lista de quechuismos.

No serán descritos los temas de otros préstamos léxicos como son los anglicismos, galicismos o latinismos, etc. La razón es el pequeño porcentaje que tales palabras forman en el léxico ecuatoriano y sobre todo no hemos logrado reunir materiales relevantes para tratar estos temas dentro del espacio ecuatoriano.

El elemento quechua influyó no sólo en el léxico, sino que también en el plano fonético y morfosintáctico. Se hacen constantes menciones de tales influencias en todo el texto. Por eso en el capítulo de influencias extrahispánicas se habla relativamente poco sobre el quechua ya que consideramos que el lector encuentra información durante toda la lectura. Un fenómeno interesante relacionado con el idioma indígena es el surgimiento de la llamada *media lengua*, que también es brevemente tratado.

Otro elemento extrahispánico digno de mencionar es la influencia africana. La presencia de los esclavos negros en el continente fue considerable. A pesar de eso no han dejado otra huella que en el plano léxico, además de manera limitada. Sin embargo, lo que interesa es la comunidad negra habitando Valle del Chota en la región serrana. Dentro de ésta surgió un subdialecto que nos permitimos describir.

Lo que se refiere a los fuentes bibliográficos, me ha servido de mucho la obra de Humberto Toscano Mateus, *El español en el Ecuador*. Aunque escrita en el año 1953 todavía es considerada como el trabajo más complejo y más aportativo sobre la variante ecuatoriana del español. Otros libros que han de ser mencionados son *Sintaxis hispanoamericana* de Charles Kany, *El español de América* de Fontanella de Weinberg, *Diferencias léxicas entre España y América* de Moreno de Alba, *Léxico de español de América: su elemento patrimonial e indígena* de Buesa Oliver y Enguita Utrilla y *Historia de la lengua española en América* de Sánchez Méndez, etc.

También acudimos a varios textos de revistas filológicas. Mencionemos por lo menos algunos. Fanny Argüello: *El rehilamiento en el español hablado en la región del Ecuador*; Peter Boyd-Bowman: *Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*; María del Carmen Candau de Cevallos: *Algunos aspectos del español hablado en Azuay*, Ecuador; Humberto Toscano Mateus: *El español hablado en el Ecuador*; John Meyer Lipski: *Sobre lingüística afroecuatoriana: el Valle del Chota*, etc.

12. RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE

This thesis treats the topic of the Ecuadorean variant of Spanish, especially of the description of its main characteristics. The aim thereof is to provide a summarized view of this variant of Spanish. Due to the huge extension of the topic, I decided to focus only on the contemporary language which means that I impeached only the synchronous point of view. I also have to remark that the thesis is mainly of a theoretical nature.

The main part of my work is dedicated to phonetics, morphosyntaxis and lexicology. Apart from these it includes also a short introduction to the history of the European Spanish in the Latin America, theory of the origin of the American Spanish, introduction to the geography, history and ethnic situation of Ecuador.

I also dealt with the influence of non-hispanic languages on American Spanish. The most important language that affected the Ecuadorean Spanish and its form is the Indian language – quechua. It is referred to in the respective sections throughout the entire thesis. In addition, there is an extra section addressing the same.

Second element, no less important, is the population of Afro-americans in Ecuador. It did not really affect the language directly (its influence is limited more or less to lexical loans). However, a very important and interesting dialect concentrated in Valle del Chota region was created in this community of Afro-amricans It is described in chapter 8.2.2 in more detail.

In Ecuador and its language, we can observe many tendencies and features that appear also in other variants of the American Spanish. I tried to remark those that are typical for Ecuador and that differ the Ecuadorian variant of Spanish from the others. These are for example *žeismo*, asibilated /ř/, etc. From the morphosyntactic features we can point out the pronominal system and its particularities, *voseo* or excessive use of gerunds and periphrases. In the field of lexicology I find very important the influence of quechua and the presence of the indigenisms in the Ecuadorian Spanish, etc.

The basic information source for my work was the book *El español en el Ecuador* written by Humberto Toscano Mateus in 1953. I also used books such as *Sintaxis hispanoamericana* by Charles Kany, *El español de América* by Fontanella de Weinberg, *Diferencias léxicas entre España y América* by Moreno de Alba or *Léxico de español de América: su elemento patrimonial e indígena* by Buesa Oliver y Enguita

Utrilla. I also find useful the following papers: Fanny Argüello: *El rehilamiento en el español hablado en la región del Ecuador*; Peter Boyd-Bowman: *Sobre la pronunciación del español en el Ecuador*; María del Carmen Candau de Cevallos: *Algunos aspectos del español hablado en Azuay, Ecuador*; Humberto Toscano Mateus: *El español hablado en el Ecuador*; John Meyer Lipski: *Sobre lingüística afroecuatoriana: el Valle del Chota* and others.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALVAR, Manuel. *Manual de dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona, Ariel, 1996, s. 184 - 195

BUESA OLIVER, Tomás; ENGUITA UTRILLA, José María. *Léxico del español de América: su elemento patrimonial e indígena*. Madrid, MAPFRE, 1992

ČERMÁK, Petr. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2005

FONTANELLA DE WEINBERG, María Beatriz. *El español de América*. Madrid, MAPFRE, 1993

ICAZA, Jorge. *Huasipungo*. Madrid, Cátedra, 1994

HAMPLOVÁ, Sylva. *Stručná mluvnice španělštiny*. Praha, Academia, 1996

KANY, Charles. *Sintaxis hispanoamericana*. Madrid, Gredos, 1994

LOPE BLANCH, Juan M. *El español de América*. Madrid, Ediciones Alcalá, 1968, s. 103 – 104

MORENO DE ALBA, José G., *Diferencias léxicas entre España y América*. Madrid, MAPFRE, 1992

NAVARRO TOMÁS, Tomás. *Manual de pronunciación española*. Madrid, 1950, § 129

OPATRŇÝ, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Praha, Libri, 1998

ROSARIO, Rubén del. *El español de América*. Sharon, Troutman Press, 1970, příloha II: RONA, José Pedro. Investigación del voseo (resultados), s. 139 – 149

SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. *Historia de la lengua española en América*. Valencia, Tirant lo Blanch, 2003

TOSCANO MATEUS, Humberto. *El español en Ecuador. Revista de Filología Española*, příloha 61, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones, 1953

VAQUERO DE RAMÍREZ, María. *El español de América I: Pronunciación*. Madrid, Arco/Libros, 1996

VAQUERO DE RAMÍREZ, María. *El español de América II: Morfosintaxis y léxico*. Madrid, Arco/Libros, 1996

Odborné články

ARGÜELLO, Fanny M. El rehilamiento en el español hablado en la región del Ecuador. In *Lexis: Revista de lingüística y literatura*, IV, č. 2, 1980, str. 151 – 156

ARGÜELLO, Fanny M. Variación y cambio lingüístico en el español del Ecuador: Realidad sociolingüística e implicaciones metodológicas para su investigación. In *Actas del Primer Congreso Internacional sobre el español de América*, 1982, s. 655 - 664

ARGÜELLO, Fanny M. Arcaísmos fonéticos en el español y el quechua hablados en la región andina del Ecuador. In *Orbis*, 33, 1984, s. 161 - 170

BOYD-BOWMAN, Peter. Sobre la pronunciación del español en el Ecuador. In *Nueva Revista de Filología Hispánica*, 1953, 7, s. 221 – 233

CANDAU DE CEVALLOS, María del Carmen. Algunos aspectos del español hablado en Azuay, Ecuador. In *Actas del Primer Congreso Internacional sobre el español de América*, 1982, s. 633 - 639

CERRÓN PALOMINO, Rodolfo. Sobre el nombre "quechua". In *Lexis: Revista de lingüística y literatura*, IX, č. 1, 1985, s. 85 - 99

LAPESA, Rafael. Las formas verbales de segunda persona y los orígenes del "voseo". In *Actas del Tercer Congreso Internacional de Hispanistas*, El Colegio de México, México, 1970, s. 519 – 531

LIPSKI, John Meyer. Sobre lingüística afroecuatoriana: el Valle del Chota. In *Anuario de Lingüística Hispánica*, 1986, II, s. 153 – 176

MUYSKEN, Pieter. La mezcla de quechua y castellano: El caso de la "media lengua" en Ecuador. In *Lexis: Revista de lingüística y literatura*, III, č. 1, 1979, s. 41 – 56

TOSCANO MATEUS, Humberto. El español hablado en el Ecuador. In *El presente y el futuro de la lengua española*, I, 1964, s. 111 – 125

Elektronické dokumenty

OLBERTZ, Hella. Dar + gerundio en el español andino ecuatoriano: Sintaxis, semántica y origen. [online]. [cit. 2007-09-12]. Dostupné z:
<http://www.ucm.es/info/circulo/no12/olbertz.htm>

Slovníky

Diccionario de hispanoamericanismos no recogidos por la Real Academia, RICHARD, Renaud (coordinador), Madrid, Cátedra, 2000

Diccionario de usos y dudas del español actual. MARTÍNEZ DE SOUSA, José. SPES EDITORIAL, Barcelona, 2001

Webové stránky

www.buscon.rae.es (Diccionario Panhispánico de dudas)

www.centroafroecuatoriano.com (Centro Cultural Afroecuatoriano)

www.ethnologue.com (Ethnologue, Languages of the World)

www.indianskejazyky.cz

www.inec.gov.es (Instituto Ecuatoriano de Estadísticas y Censos)

www.rae.es (Real Academia Española)

www.siise.gov.es (Sistema Integrado de Indicadores Sociales del Ecuador, Informe Social 2003)

www.wikipedia.org